

LEGIONÁŘSKÝ

BACHMAČSKÝ
SPECIÁL

Směr

BACHMAČSKÝ
SPECIÁL

Odchod čs. jednotek
z Ukrajiny

Boje u Bachmače

Seznam ztrát
u Bachmače

Válečné hroby
čs. legionářů

PŘIPOMÍNKA 100. VÝROČÍ BOJŮ U BACHMAČE

OLOMOUC
11. - 12. BŘEZEN 2018
DŮM ARMÁDY

Ukázky legionářské výbroje a výstroje,
výstava Bachmač 1918,
promítání dokumentů,
pietní akt, přednášky.

WWW.BACHMAC.CZ

SLOVO PŘEDSEDY

Bachmač –
mezník čs. legií
v Rusku2-3

PŘED BACHMAČEM

Rusko na konci roku 19174-7

Československý armádní sbor8-10

Střelec II. čs. střelecké divize v bitvě u Bachmače 11

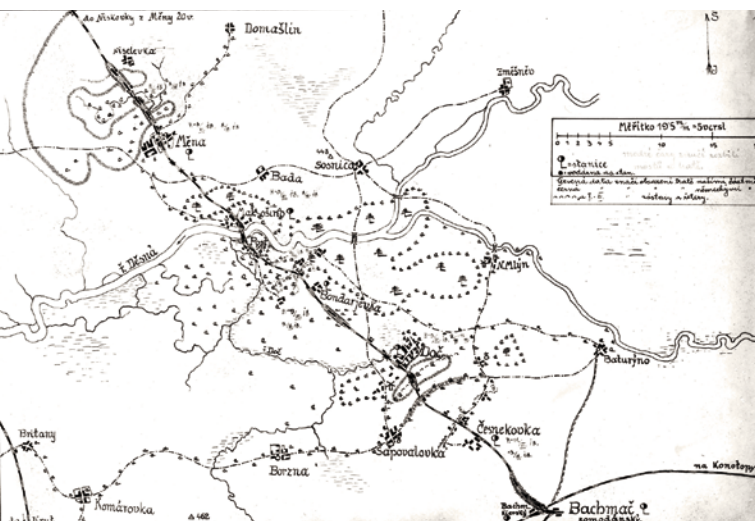
Brestlitevský mír 12-13

Odchod z Ukrajiny..... 14-15

Německé síly 16

Vojín pluku rezervní pěchoty německé armády
v březnu 1918..... 17

BACHMAČ

Boje u Bachmače 18-30

Význam Bachmače31

Od Bachmače k ovládnutí Sibíře 32-33

ZA NAŠI SVOBODU

Seznam ztrát 34-35

Padli u Bachmače 36-37

Vzpomínky na Bachmač 38-39

TRADICE

České válečné hroby u Bachmače na Ukrajině 40-41

Odkaz Bachmače 42-43

BACHMAČ

Mezník čs. legií v Rusku

br. Pavel Budinský
předseda Čs. obce legionářské

Vážení čtenáři, sestry a bratři,

snahy Československé obce legionářské a jejího projektu Legie 100 se nezdárcitelně přiblížily svému vyvrcholení. Jubilejní rok 2018 byl pro nás dlouho vzdálenou metou. A přece stojíme tváří v tvář naplňujícímu se století, které nás dělí od vzniku Československého samostatného státu. Válečné běsnění, jehož 100. výročí si v posledních letech připomínáme, dosáhlo v roce 1918 svého apokalyptického rozměru. V dosud nevidaném světovém konfliktu zároveň sílila na mezinárodním poli myšlenka společného nezávislého státu Čechů a Slováků. Mnohé dobrovolce v řadách československých jednotek však to nejhorší teprve čekalo.

V březnu oslavíme 100. výročí od jedné z řady těžkých zkoušek, kterými si československé legie v boji o svobodu prošly. Jako byl Zborov zásadní mezník pro uznání československé vojenské síly v první světové válce, tak byl právě Bachmač určující pro další osud československých jednotek v Rusku a předznamenal těžkou, ale o to slavnější sibiřskou anabázi Čechoslováků do vlasti.

Československá obec legionářská, u příležitosti 100. výročí bojů československých jednotek u železničního uzlu Bachmač, navázala na historické tradice a v rámci projektu Legie 100 realizuje jako hlavní vzpomínkovou akci pouť na místa bojů u Bachmače. Tato akce probíhá v úzké spolupráci s Ministerstvem obrany České republiky, Velvyslanectvím ČR v Kyjevě a dalšími vlasteneckými spolky. Vyvrcholením cesty, na kterou se vydávají poutníci Československé obce legionářské a Sdružení Čechů z Volyně ve dvou autobusech ministerstva obrany a další zájemci v autobusu Jednoty ČsOL Horácko, budou vzpomínkové a pietní akty 10. března 2018 ve Veliké Doči a na železničním nádraží Bachmač-Kyjevskij, spojené s odhalením nově postaveného pomníku a dvou pamětních desek. Na tato místa dorazí i delegace Ministerstva obrany ČR a Armády České republiky s válečnými veterány, potomky účastníků bojů a dalšími hosty leteckým speciálem MO ČR a AČR.

Na letošní březen připadá i další významné výročí, jež má své pevné místo v československé vojenské historii. Uplyne 75 let od prvního vystoupení československých vojáků na východní frontě ve 2. světové válce. Obec Sokolovo, kde svedli příslušníci 1. čs. samostatného polního praporu 8. března 1943 svůj první boj, leží asi 300 km jihovýchodněji od Bachmače, a tak cesty poutníků povedou i k této ukrajinské obci, kde 10. března 2018 uctíme hrdinství našich vojáků při osvobození naší vlasti.

Při zpáteční cestě si poutníci připomenou boje u Bachmače ještě 12. března 2018 na dvou místech v České republice. V Přáslavicích u 73. tankového praporu „Hanáckého“ se zúčastní slavnostního nástupu praporu, věnovaného 100. výročí prvního bojového nasazení 6. čs. střeleckého pluku „Hanáckého“, na jehož

tradice útvar navazuje a v Olomouci u bývalých kasáren 6. čs. střeleckého pluku „Hanáckého“, kde položí květiny u desky připomínající boje u Bachmače. Naši bratři z olomoucké jednoty zde na 11. a 12. března připravili vzpomínkový program pro školy a veřejnost, který vyvrcholí právě příjezdem poutníků od Bachmače a předáním prsti a pamětní stuhy ČsOL městu Olomouc.

SPECIÁL LEGIONÁŘSKÉHO SMĚRU

V loňském roce se setkal s velmi kladnou odezvou Zborovský speciál Legionářského směru, který vynikajícím způsobem podepřel sílu okamžiku tím, že všem našim členům poskytl před zahájením zborovských oslav podrobné informace (a to i dosud nepublikované) o této zásadní historické události. Rozhodli jsme se proto, že jubileu Bachmače a 75. výročí boje o Sokolovo, které připomeneme výše uvedenou legionářskou poutí, věnujeme toto speciální vydání Legionářského směru. Věřím, že se setká s přízní čtenářů jak v Československé obci legionářské, tak mimo ni.

BACHMAČSKÁ MINCE

Podobně, jako k předcházejícím mezníkům boje Čechů a Slováků za samostatný stát, vydala Československá obec legionářská i k 100. výročí bachmačských bojů několik památných sbírkových předmětů.

Pro účastníky poutě ČsOL na bachmačské bojiště jsme připravili pamětní minci. Autorem motivu je rytec Martin Dašek, který již pro ČsOL realizoval několik mincí. Na aversu (líc) je znázorněna trojice československých legionářů strážící shromážděné ešalony, ve kterých byli legionáři evakuováni z Ukrajiny na východ. V pozadí výjevu na minci jsou vidět budovy II. ústředního nádraží Bachmač-Libavského (též Romenského). Obraz jasně symbolizuje význam, který měly pro bachmačský úspěch nashromážděné železniční soupravy, díky kterým mohl Československý armádní sbor odjet z Ukrajiny a kterými byl položen základ pro slavné legionářské vojsko, které později ovládlo Sibiř. Revers mince nese již tradiční obraz, shodný s dosud vydanými poutními mincemi ČsOL. Tedy sdružený znak odboje na československé vlajce a nápisem „100 let československých legií 2014–2020“.

Na rozdíl od zborovské bude bachmačská mince neprodejná a určená výhradně pro účastníky zahraniční poutě ČsOL na Ukrajinu.

BACHMAČSKÁ RAZÍTKA

Tak jako v loňském roce pro Zborov připravila Československá obec legionářská k 100. výročí bitvy u Bachmače příležitostnou památeční razítko. Razítko budou dostupná pouze po omezenou dobu, proto doporučujeme využít času a neponechávat nic náhodě.

K dispozici budou v prodejním voze Legiovlaku (přehled zastávek pojízdného legionářského muzea najdete na www.legiovlak.cz) a na Ústředí ČsOL v Praze (Sokolská 33, Hotel Legie, 4. patro). Časy, po které bude možno získat otisk razítka, se budou řídit otevírací dobou jednotlivých míst.

BACHMAČSKÉ POHLEDNICE

Již v Československé republice mezi dvěma světovými válkami vyšlo několik upomínkových pohlednic k výročí bitvy u Bachmače. Ještě po „Vítězném únoru“ roku 1948 vyšly pohlednice, které připomínaly 30. výročí bojů. Československá obec legionářská nezůstala pozadu a k 100. výročí

bachmačské bitvy připravila trojici nových pohlednic, které rozšíří již tak bohatou nabídku pohlednic s legionářskou tematikou.

Dvě z nových pohlednic zobrazují dobové snímky z bachmačského nádraží. První je z doby krátce po příjezdu prvních legionářů, druhá již zachycuje odjezd legionářů do zadržovacích bojů proti Němcům. Na poslední nové pohlednici je kresba legionáře z 6. čs. střeleckého pluku „Hanáckého“, která se objevila na pohlednici z roku 1948, ovšem s novým textem „100 let Bachmače“. Nové pohlednice jistě potěší mnoho sběratelů a následovatelů československých legionářů.

Dovolu mi, abych v závěru svého článku poděkoval jak tvůrcům tohoto speciálního vydání Legionářského směru v čele s řídícím tajemníkem ČsOL br. Milanem Mojžíšem, tak spolupracovníkům tajemníka projektu Legie 100 br. Jiřího Charfreitaga, kteří tento Speciál a další akce spojené s připomínkou 100. výročí připravili. Články o bojích u Bachmače, jejichž základem se stalo stejnojmenné leporelo ČsOL, které v roce 2013 vytvořil br. Bernard Panuš a ses. Simona Houhová, pro Vás, mimo výše uvedené bratry, připravili Michal Rak, br. Petr Tolar, br. Erik Štrégl, ses. Zuzana Palová, Michal Vejvoda a v neposlední řadě šéfredaktor Legionářského směru br. Jiří Filip. ■

Časopis Legionářský směr navazuje na stejnojmenný titul vydávaný Československou obcí legionářskou ve 20. letech minulého století jako týdeník, posléze měsíčník. Jeho hlavním posláním je v době blížícího se 100. výročí vzniku Československa propagovat legionářské myšlenky, odkaz zakladatelů samostatného československého státu a zejména pak ideje boje za svébytnost, svobodu a demokracii v době vzniku samostatného státu, za druhé světové války i v novodobé historii. Časopis je určen pro členy Československé obce legionářské, válečné veterány, sympatizanty a také širokou veřejnost, kterou zajímá tato problematika.

VYDAVATEL: Československá obec legionářská, Sokolská 33, 120 00 Praha 2, www.csol.cz, tel: +420 224 266 235, fax: +420 224 266 274, e-mail: sekretariat@csol.cz **ŠÉFREDAKTOR:** Jiří Filip, tel.: +420 734 315 634, e-mail: tajemnik@csol.cz **PŘÍPRAVNÝ TÝM SPECIÁLU:** Milan Mojžíš, Jiří Charfreitag, Michal Rak, Petr Tolar, Erik Štrégl, Milan Kopecký, Zuzana Palová.

Použité fotografie z archivu ČsOL a fotoarchivu VÚA-VHA Praha. **GRAFICKÁ ÚPRAVA, TISK A DISTRIBUCE:** Vydavatelství MAC, spol. s r.o., Na Spojce 968/7, 101 00 Praha 10 - Vršovice **ADRESA REDAKCE:** Československá obec legionářská, Sokolská 33, 120 00 Praha 2 **Uzávěrka čísla:** 16. února 2018, **Evidenční číslo:** MK ČR E 20912, Elektronickou podobu Legionářského směru naleznete na: www.csol.cz v rubrice Projekty. ■

*Demonstranti 17. července 1917
na hlavní petrohradské třídě Něvský
prospekt krátce poté, co do nich spustily
palbu kulometry vládních jednotek*

RUSKO na konci roku 1917

Únorová revoluce v Rusku radikálně změnila celý stát a život v něm. Po více jak pěti stoletích skončilo samoděržaví a začal přechod k demokracii. S abdikací cara byla ustanovena Prozatímní vláda v čele s knížetem Lvovem, která se ujala moci. Z obav před návratem absolutismu prosadily obě nebolševické socialistické strany, eseri a menševici, systém tzv. dvojvládní, kdy vedle vlády existoval paralelní mocenský orgán, sovět dělnických a rolnických zástupců, volený dělníky, rolníky a vojáky, kterému byla podřízena struktura sovětů ve všech větších ruských městech. Obě strany v sovětech zprvu dominovaly a většinou se snažily s Prozatímní vládou spolupracovat.

Ačkoliv se Prozatímní vláda snažila dělat demokratické změny a zároveň dostát svých spojeneckých závazků, ruská společnost upadala do stále většího chaosu. Letní ofenzíva v Haliči, která je známa jako Kerenského či červencová a jejíž součástí byla v úseku u Zborova československá brigáda, skončila nezdarrem. Východní fronta se zhroutila, jednotky odmítaly poslušnost a po německo-rakouském protiútoky opouštěly pozice a začal neorganizovaný ústup ruské armády, který se měnil ve zbabělý útěk. Vojáci odmítali bojovat, utíkali z fronty do zázemí, rabovali, loupili a ve velkém přebíhali k nepříteli. Čestnou výjimkou byly pouze oddíly kozáků, junkerů, úderníků a pluky československé brigády.

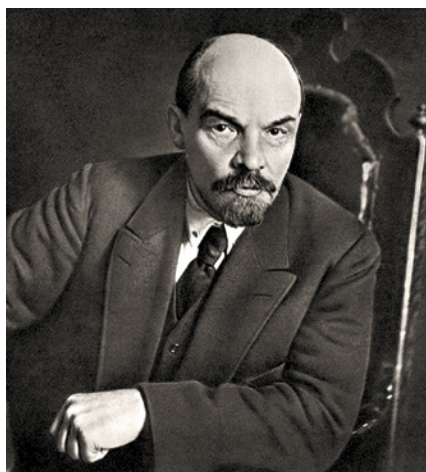
I v zázemí se situace prudce zhoršila, neboť nová vláda očekávání lidu nesplnila. Životní situace se nezlepšila, země nevystoupila z války a politici nebyli schopni se domluvit na dalším postupu. Průběžně docházelo ke stávkám, nespokojenost lidu opět rostla, čehož využívali bolševici ke své rozkladné činnosti. Dokonce německá rozvědka převezla jejich představitele ze Švýcarska s cílem vyřadit definitivně Rusko z tábora Dohody. Prozatímní vláda se opět ocitla v krizi 15. července 1917, kdy tři ministři Konstitučně demokratické strany (Kadeti) opustili vládu. Mezi 16. a 20. červencem navíc došlo ke stávce vojáků, námořníků a dělníků v Petrohradě, kteří požadovali vystoupení Ruska z války a zlepšení životní situace. Demonstranti se proti

obdobné situaci na jaře chovali více násilnický, vojáci stříleli do vzduchu, byli napadáni bohatí a docházelo k rabování. Ačkoliv na mnoha místech demonstranty podporovali bolševici, nebyli strůjci těchto nepokojů. Vláda, jejímž novým premiérem se stal dosavadní ministr války Alexandr Kerenskij, se rozhodla povstání potlačit. Bolševická strana byla zakázána, její vůdci Kameněv a Trockij byli zatčeni, Lenin uprchl do Finska a po příjezdu loajálních, zejména kozáckých jednotek z fronty se podařilo nastolit pořádek. Současně byl obnoven trest smrti za dezerci a vydán rozkaz k násilnému zadržování bezhlavého útěku z fronty. Kozákům a kavaleristům se tak podařilo alespoň částečně korigovat ústup, který se nakonec zastavil až na hranicích Haliče.

Dne 6. srpna se Kerenskému podařilo sestavit druhou koalici vládu složenou zejména ze socialistů. Při schůzi vlády a dumy 25. srpna došlo v Petrohradě ke generální stávce, které se účastnilo na 400 tisíc lidí. V této chaotické situaci provedl vrchní velitel armády gen. Lavr Kornilov 10. září vojenský puč. Ale ani jeho pozadí není jasné. Je možné, že Kornilov si myslel, že došlo ke svržení Prozatímní vlády a vydal se jí na pomoc. Kerenskij mu sice poslal telegram, ať se se svými vojáky vrátí do posádek, on to ale považoval za lest a pokračoval. Petrohradští s výraznou podporou místního sovětu a bolševiků, které nechala vláda propustit a ozbrojit, připravili obranu města, agitovali mezi vojáky, a tak Kornilovův pokus

**Předseda Prozatímní vlády
Alexandr F. Kerenskij (1881–1970)**

**Vůdce bolševiků Vladimír Iljič
Uljanov – Lenin (1870–1924)**

Generál Lavr G. Kornilov (1870–1918)

skončil 13. září nezdarem a Kornilov byl zatčen a uvězněn. Kerenskij 14. září vyhlásil vládu direktoria, které se skládalo z pěti ministrů, prohlásilo Rusko demokratickou republikou a bylo v úřadě do ustanovení nového kabinetu.

Vliv bolševiků začal postupně narůstat a ještě v září ovládli Petrohradský sovět, čímž získali možnost ovlivňovat politické dění. V. I. Lenin vycítil slabost Prozatímní vlády, ale zároveň si uvědomoval nebezpečí, kdyby se některá z opozičních frakcí zmocnila vlády. Chtěl, aby se vláda ujala bolševická strana, ale dělníci a vojáci zatím podporovali přenesení moci na sověty. K tomuto názoru se klonili i někteří významní bolševici, jako například Trockij. Pozornost byla proto zaměřena na Druhý sjezd sovětů a bolševici se od konce září snažili převzít moci v co největším počtu sovětů. Podobný plán měly ale i další politické skupiny. Bolševičtí agitátoři proto začali informovat lid o možné kontrarevoluci a spiknutí Prozatímní vlády. Dne

23. října přesvědčil Lenin, který se do Petrohradu vrátil o tři dny dříve, bolševický ústřední výbor, že je potřeba vystoupit proti vládě co nejdříve.

Dne 25. října schválil Petrohradský sovět vznik Vojenského revolučního výboru (VRV), který měl zajišťovat obranu chystaného sjezdu sovětů. Záhy byl ovládnut bolševiky. I mezi nimi se však objevovala nejednotnost, umírněné křídlo bylo proti revoluci. Naopak mezi lidem revoluční nálady sílily. Konference Petrohradského revolučního vojenského výboru dne 3. listopadu ukázala, že vojáci jsou věrni místnímu sovětu a společně požadovali ukončit válku, pozemkovou reformu a potraviny pro lid. Následující den ve městě probíhaly demonstrace, během kterých bolševici volali po předání moci sovětům a 5. listopadu se na stranu VRV přidala Petropavlovská pevnost, což umožnilo vyzbrojit Rudé gardy. V reakci na to Kerenskij navrhl zatknout členy VRV, ale vláda schválila jen jejich stíhání a zesílení obrany

Zasedání parlamentu v Petrohradě v roce 1917

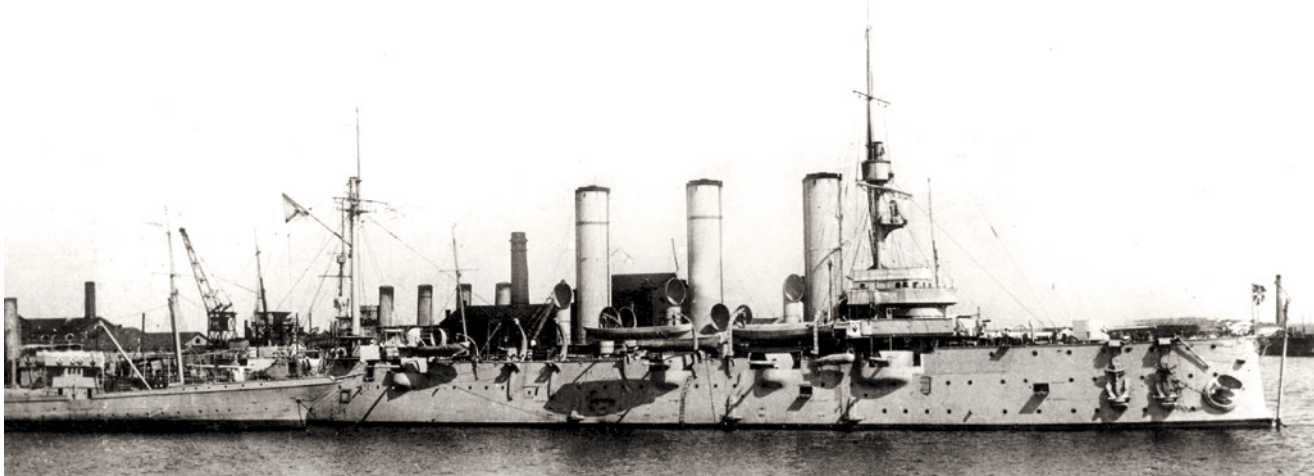

Obrněný vůz Austin ukořistěný Rudými gardami v Petrohradu během revoluce 7. listopadu 1917

Zimního paláce. Následujícího dne začalo zatíkáni členů VRV a jejich komisařů u jednotek. Byly zakázány dva bolševické a pro zdání nestrannosti i dva konzervativní deníky. Zatknuti také měli být všichni propuštění z červencových nepokojů. Kerenskij plánoval vše vysvětlit na schůzi v parlamentu a věřil ve věrnost armády. Ovšem už odpolední události ukázaly, jak se mýlil. Vojáci

ve městě povstali proti důstojníkům, jednotky povoláné do Petrohradu se buď přidaly k sovětu, nebo nebyly do města vpuštěny. Povstali také námořníci na křižníku Aurora a odmítli s lodí opustit přístav. Vládě tak zbyly jen slabé oddíly kozáků, kadetů a pověstný batalion žen. Kerenskij v parlamentu žádal o podporu svých kroků, která ale byla shromážděním zamítnuta. Začal tedy připravovat obranu důležitých míst města, jeho vojáci však už naráželi na odpor Rudých gard i prostých obyvatel.

Lenin vše zatím pozoroval zpozzdálí a nelíbil se mu pasivní přístup bolševické strany. Proto v přestrojení vyrazil do Smolného institutu, kde sídlil Petrohradský sovět, kam dorazil kolem půlnoci 6. listopadu. Okamžitě zahájil kroky k vytvoření nové revoluční vlády ještě před zahájením sjezdu a díky událostem ve městě se na jeho stranu přiklonila většina sovětu. Již v půl druhé ráno byla obsazena ústřední pošta, následně Nikolajevské nádraží, hlavní elektrocentrála a Nikolajevský most, kam se přesunula Aurora. V sedm hodin byla obsazena telefonní ústředna a přerušeny linky do Zimního paláce. Do rozbřesku byla obsazena většina důležitých míst ve městě. Vojenští velitelé žádali o zásah kozáky, ti ale s ohledem na situaci odmítli. Postupně začali poslušnost vypovídat i další zatím loajální oddíly. V deset hodin vydal Lenin manifest o sesazení Prozatímní vlády. Premiér Kerenskij opustil vládu a vydal se na útěk.

Výstřel z děla křižníku Aurora zahájil 7. listopadu 1917 útok na Zimní palác v Petrohradu, ve kterém sídlila Prozatímní vláda

Během útoku byl Zimní palác poškozen a následně vyrabován

Povstalcí mezitím oblehli Zimní palác, na který chystali útok. Po devatenácté hodině byl obsazen generální štáb a probíhalo intenzivní jednání s obránci paláce. Část jednotek se od něj poté stáhla. Teprve v 21.35 hod. se ozval výstřel slepým nábojem z Aurory, což byl dohodnutý signál k zahájení útoku. Zakrátko spustila ostrou palbu z děl Petropavlovská pevnost. Palác byl po krátkém boji obsazen a přítomní ministři zadrženi. Mezitím ve 22.40 hod. začal Druhý všeruský sjezd sovětu dělníků a vojáků. Ten zvolil nové předsednictvo ovládané bolševiky, kteří ale s 300 zástupci neměli v 670členném sjezdu většinu. Když se ale delegáti dozvěděli o útoku na Zimní palác a zadrženi ministrů, postavila se většina frakcí proti bolševikům a nehodlala převzít za převrat odpovědnost. Menševici a část eserů proto opustili sjezd. Bolševici je okamžitě označili za kontrarevolucionáře a získali tím na sjezdu většinu hlasů. V časných ranních hodinách následujícího dne odhlasoval sjezd státní převrat za zákonný akt. V. I. Lenin navrhl ustanovení nové vlády Rady lidových komisařů a představil dekrety o míru, který sliboval ukončení války, a o půdě, který vyhlásil zestátnění půdy koruny, šlechty a církve a její rozdělení mezi rolníky. Dále zestátnění bank, klášterů, kongregací a převzetí kontroly nad továrnami. Všechny návrhy

Rudá garda jedné z petrohradských továren

byly sjezdem přijaty a kvůli neochotě některých frakcí, převzali všechny významné funkce bolševici. Následně byl sjezd ukončen, ale nastalý stav měl být pouze dočasný, než proběhnou volby a sejde se Ústavodárné shromáždění. Bolševikům se tak podařilo během 24 hodin dvěma puči sesadit Prozatímní vládu a strhnout moc nad sověty.

Skupina vojáků protibolševických sil, které se začaly krátce po revoluci formovat po celém Rusku

Kerenskij, který uprchl do Pskova, se chtěl pokusit získat moc zpět. Podařilo se mu shromáždit několik věrných jednotek, celkem asi 5 000 vojáků, do jejichž čela postavil gen. P. N. Krasnova, velitele 3. jízdního sboru. Na Petrohrad vyrazili již 8. listopadu a následující den obsadili Carské Selo, bývalou carskou letní rezidenci, asi 25 km jižně od Petrohradu. Zde se však zastavili, a když 11. listopadu vypuklo povstání junckerů, nepomohli jim. Po jeho potlačení bolševici vyzbrojili dělníky z továren a vyrazili proti Krasnovovým silám, které 12. listopadu ráno zahájily ofenzívu. Bolševické síly však byly v přesile, protože některé další jednotky nedorazily. Kozákům pak bolševici slíbili volný průchod k Donu. Nazítří 13. listopadu byly zbylé Kerenského jednotky poraženy a jeho pokus o potlačení povstání skončil neúspěchem. Bývalý premiér se musel stáhnout do podzemí a teprve v květnu 1918 se mu podařilo emigrovat ze země. Do Ruska se již nikdy nevrátil.

Revoluce samozřejmě zasáhla i další města a zakrátko se šířila celým Ruskem. V Moskvě došlo k několikadenním bojům, ale v ostatních velkých městech probíhalo předání moci většinou klidně. Podmanění venkova a odlehlejších částí je ale komplikovanější, navíc se začínají formovat různé protibolševické síly. Na začátku k těm nejsilnějším patřili kozáci, např.

Rudí námořníci s heslem „Smrt buržoazii!“

ataman donských kozáků Alexej Kaledin, prohlásil již 7. listopadu 1917, že dokud nebude obnovena moc Prozatímní vlády, zabírá Donský regiment, což vedlo v následujících týdnech a měsících k tvrdým bojům s bolševiky. Podobně se zachoval ataman zabajkalských kozáků Semjonov a bývalý náčelník hlavního velitelství gen. M. V. Alexejev začal v Novočerkassku formovat dobrovolnickou armádu. Vše předznařovalo blížící se občanskou válku.

Mezitím si Lenin upevňoval své postavení. Do dvou týdnů po revoluci odstranil vnitrostranickou opozici a pro Radu lidových komisařů získal možnost vydávat zákony bez schválení volenými zástupci, což je přechod od sovětů k diktatuře. Lenin a jeho spolupracovníci okamžitě začali s politickými čistkami a s vládou tvrdé ruky. Dne 25. listopadu 1918 proběhly v Rusku svobodné volby, které ziskem 40% vyhrála Strana socialistů-revolucionářů (eseři), bolševici získali jen 24%. Vítězná strana však byla rozdělena na dvě části, z nichž jedna spolupracovala s bolševiky, druhá se stavěla zcela proti nim. Dne 18. ledna 1918 proběhla ustavující schůze Ústavodárného shromáždění, menší strany však odmítly podpořit ideu vzniku sovětské republiky. Následující den ho tedy nechal Lenin rozpustit a vládu převzal Všeruský ústřední výbor sovětů dělnických, vojenských a rolnických zástupců. Převzetí moci bolševiky tak bylo dokonáno. ■

Fotografie z prvních let bolševické moci. Lenin řeční před davem posluchačů, vpravo u tribuny stojí Trockij.

Přesun 1. čs. střeleckého pluku, po ústupových bojích u Tarnopulu, do nového působiště v Polonném

ČESKOSLOVENSKÝ armádní sbor

Po zborovské bitvě padly téměř okamžitě všechny překážky pro budování dalších čs. jednotek, a tak se otevřela cesta k vybudování Československého armádního sboru, jehož první rozkaz byl vydán na začátku listopadu 1917. Jeho struktura a jeho pluky jsou základem toho, co známe jako čs. legie v Rusku.

Nečekaně úspěšná operace československé brigády u Zborova a následné ústupové boje u Tarnopolu se setkaly s uznáním ruského vrchního velení i vlády a zásadně změnily jejich dosavadní váhavý postoj k utváření nových čs. jednotek. Náčelník hlavního stanu ruské armády generál Alexej A. Brusilov dal již 4. července 1917 souhlas k ustavení II. čs. divize. Na naléhání ruské armády a po jednání s Tomášem Garriguem Masarykem ustoupil ministr války Alexandr Kerenskij ze svého odmítavého postoje k vytváření národních jednotek v rámci ruských ozbrojených sil a odvolal rozkaz, jímž v květnu zastavil formování dalších čs. jednotek, a naopak povolil neomezený nábor z řad zajatců. Do zajateckých táborů se rozjelo na 300 emisarů a do konce roku 1917 se podařilo získat na 30 000 mužů. Širší nábor byl umožněn také díky stoupajícím finančním darům a převodem částí sbírek amerických krajanů do Ruska. Hlavní ekonomický zdroj spatřovala Odbočka ČsNR v tzv. revoluční zápůjčce. Vzniku čs. vojska tak nestálo nic v cestě.

Tomáš Garrigue Masaryk při slavnostní přehlídce pluků a dělostřelectva I. divize ve Velké Berezné v srpnu 1917. Zleva prof. Maxa, prof. Masaryk, plk. Mamontov, J. Klecanda.

Po stokilometrovém ústupu na haličsko-ukrajinskou hranici se na konci července soustředily zbytky čs. brigády v Jacovcích. Po krátkém odpočinku se brigáda přesunula do Podvoločisky a následně 160 km pěšky do okolí města Polonnoje k odpočinku, reorganizaci a především doplnění stavů ze záložních jednotek. Brigádním rozkazem č. 171 z 6. září 1917 byl zřízen 4. čs. střelecký pluk, s jehož formováním bylo započato 21. září v Šepetovce u Polonného. Ze stávajících pluků bylo do nového pluku převeleno na 1 000 zkušených vojáků, kteří byli doplněni nově příchozími

Slavnostní pochod před hosty a pomníkem padlých příslušníků Čs. střelecké brigády u Zborova, postaveného legionáři 2. čs. střeleckého pluku. Nová Čartorije, říjen 1917.

dobrovolníky. Později byl do pluku též včleněn oddíl československých Kornilovců s hudbou ze „Slovanského“ pluku. Tak byla organizačně vytvořena I. čs. střelecká divize, nazvaná „Husitská“, neboť její pluky obdržely názvy osobností husitského hnutí a to: 1. čs. střelecký pluk „Mistra Jana Husa“, 2. pluk „Jiřího z Poděbrad“, 3. pluk „Jana Žižky z Trocnova a 4. „Prokopa Velikého“. Její výcvik probíhal rychleji, neboť základní kádr tvořili ostřílení vojáci a důstojníci.

Složitější situace byla u II. divize, která byla celá postavena z tisíců nových dobrovolníků přicházejících ze zajateckých táborů. S jejím formováním bylo započato již dříve. Od roku 1916 probíhaly spory mezi Svazem čs. spolků na Rusi a zajateckými organizacemi o kvalitativním nebo kvantitativním rozvoji vojska. Po únorové revoluci byl ruským Hlavním stanem schválen formační řád výstavby čs. jednotek a ruský generál českého původu Jaroslav Červinka byl 28. dubna 1917 ustanoven předsedou Komise pro výstavbu čs. jednotek v Kyjevě. Novou koncepcí rozvoje podpořil i kyjevský III. sjezd Svazu čs. spolků na Rusi, na kterém převzali vedení svazu zástupci zajateckých organizací. Z nových, hromadně přibývajících dobrovolníků byly v Borispolu v květnu 1917 zformovány čtyři záložní prapory. Na rozdíl od I. divize, zde důstojníci nemuseli začínat od hodnosti střelce, ale obdrželi hodnosti zastávané v rakousko-uherské armádě, což v počátku vedlo k mnoha neshodám. Po bitvě u Zborova byly všechny záložní prapory změněny na pluky a zároveň stanoveny čísla a jména nejprve pěších a následně střeleckých pluků. Tak obdržely 5. pluk název „Pražský“, 6. pluk „Hanácký“, 7. pluk „Tatranský“ a 8. pluk název „Slezský“. Pluky společně tvořily II. čs. střeleckou divizi.

Na základě opakovaných intervencí předsedy Československé národní rady Tomáše Garrigua Masaryka, vydal nový náčelník štábu vrchního velitele ruské armády generál Nikolaj Duchonin 27. září 1917 rozkaz č. 613 o organizaci Čs. armádního sboru a jeho velitelem jmenoval generála Vladimira N. Šokorova. Stejně tak i všichni vyšší velitelé byli Rusové. Sbor tvořily dvě divize, obě po dvou brigádách. V každé brigádě byly dva střelecké pluky, celkem tedy osm, které byly základními kameny československých legií. Střelecký pluk sestával ze tří praporů, každý o čtyřech rotách. Dále k pluku patřila „nastrojová“ rota (písaři, zásobovači apod.), většinou dva kulometné oddíly (nazvané podle používané výzbroje „Maxim“ nebo „Colt“), ženijní oddíl, oddíl pěší rozvědky, oddíl jízdní rozvědky, oddíl zákopových děl, policejní oddíl, hudba atd. V rotě byly čtyři čety, z nichž každá čtvrtá byla tzv. granátnická. Sboru podléhaly také dva záložní pluky a další podpůrné jednotky. Pod velitelství každé divize dále podléhala jedna dělostřelecká brigáda o 6 bateriích, jeden hmoždířový dělostřelecký divizion (oddíl) o 3 bateriích a jedna samostatná ženijní rota. V rámci II. divize byl navíc zařazen také Úderný prapor, který byl určen k prolamování nepřátelské obrany a k bleskovým útokům. Tvořili jej nejzdatnější vojáci, kteří se mezi „úderníky“ přihlásili dobrovolně.

Více než půl roku pak zabralo budování a výcvik jednotek. V té době byla I. divize rozmístěna západně od Kyjeva v Polonném, Miropolu, Žitomíru, Berdičevě a dalších místech. Štáb sboru a Odbočka Československé národní rady (OČsNR) sídlily v Kyjevě. Jednotky II. divize se nacházely východně od Kyjeva v Dárnici, Borispolu, Baryševce, Berezani, Jagotíně, Grebjonce, Pirjatině a dalších místech. Předseda Československé národní rady T. G. Masaryk, který v druhé polovině roku 1917 pobýval v Rusku, postupně objížděl jednotky a při besedách s dobrovolníky si získal jejich nejvyšší úctu.

S rozšířením jednotek vzniklo v čs. zahraniční armádě i dělostřelectvo. Na obrázku z podzimu 1917 je v Tyranovce vyfotografována 3. baterie 1. čs. dělostřeleckého divizionu s třípalcovými děly vzor 1902.

Od roku 1916 se snažili vedoucí představitelé ČsNR získat z Ruska posily pro vznikající československé vojsko ve Francii. Rodící se čs. vojsko v Rusku pomohlo i s výstavbou naší brigády ve Francii a 24. září 1917 vyjel ze Žitomíru, pod velením poručíka Otakara Husáka, transport 1 100 dobrovolníků z 1. čs. záložního praporu a 100 absolventů důstojnické školy. Z Archangelsku vyplul 16. října do Velké Británie a následně do Le Havru ve Francii, kam dorazil 12. listopadu. Druhý transport 500 dobrovolníků, pod velením kapitána Hynka Gibiše, který se vydal na cestu z Žitomíru 12. listopadu 1917, již poznamenal chaos bolševického převratu a do 4. února 1918 uvízl v Čerepovci a poté až do 20. března v Kole za polárním kruhem. Z Murmansku vyplul teprve 22. března a do Cognacu dorazil až 3. dubna 1918.

Bouřlivý rok 1917 probíhal na Ukrajině ještě komplikovaněji než ve vnitrozemském Rusku. Již v dubnu 1917 došlo v Petrohradě k ustanovení Centrální rady Ukrajiny, v Kyjevě k velkým demonstracím a v následujících měsících k zakládání komitétů a ukrajinských jednotek. V červnu byla vyhlášena autonomie Ukrajiny v čele s Generálním sekretariátem. Když do Kyjeva přišla 7. listopadu 1917 zpráva o bolševické revoluci, byla v Kyjevě vyhlášena autonomní lidová republika jako součást Ruska. Následující den ale Rada odsoudila bolševickou revoluci, načež jí bolševici opustili a o tři dny později byli zatčeni. Situace se stávala chaotickou a docházelo k politickým třenicím o další směřování Ukrajiny. Ještě před vypuknutím bolševické revoluce

Štáb Čs. armádního sboru na podzim 1917. Zleva prof. Maxa, generál Šokorov, kapitán Merkulov, plukovník Mamontov; sedící podplukovník Vojcechovskij a podplukovník Iljin.

Zatímco ruské vojsko podléhalo postupujícímu rozkladu, v čs. jednotkách na Ukrajině se pilně cvičilo. Nacvičování útoku přes překážky. Polonnoje, září 1917.

Odchod čestné roty s hudbou k uvítání velitele Čs. armádního sboru generála Šokorova. V pozadí budova, kde v té době sídlil štáb I. divize. Polonnoje, říjen 1917.

byla mezi OČsNR a hlavním štábem vrchního velitele ruské armády učiněna dohoda, že československá vojska nemohou být použita k zákrokům ve vnitřních ruských rozepřích, ale jen proti vnějšímu nepříteli, což bylo oznámeno sboru rozkazem č. 19 z 31. října 1917. Přesto byly rozkazem velitele ruské 11. armády části 2. čs. střeleckého pluku s přidělenou 1. baterií 1. čs. dělostřeleckého pluku odveleny 11. listopadu do Kyjeva, aby se zapojily mezi ruské útvary, které potlačovaly povstání bolševiků. Velitel Čs. armádního sboru se proti tomuto ihned ohradil s odvoláním na dojednanou neutralitu čs. vojáků. Profesor Prokop Maxa z OČsNR začal vyjednávat s Ukrajinskou centrální radou o okamžitém stažení čs. jednotek z Kyjeva. Toho se mu podařilo dosáhnout a 17. listopadu pluk s 1. baterií odešly z Kyjeva do místa svého dřívějšího tábořiště v okolí městečka Nová Čartorie. Sebou si legionáři odvezli dva své druhy, podporučíka Hrdinu a kulometčíka Koženého, kteří v nešťastných pouličních bojích padli. Naše vedení v zájmu zachování neutrality jednalo i s bolševiky, kteří uznali revoluční charakter čs. vojska a přistoupili na vzájemné neútočení.

Vyhlášení neutrality čs. vojáků bylo již ve své době diskutabilním krokem. Šlo o to, že někteří čeští vojáci, a také někteří Rusové, měli za to, že čs. sbor jako jedna z posledních bojeschopných jednotek bývalé ruské armády má za úkol pomoci Rusku. Tito lidé věřili, že Češi mají morální povinnost bojovat, když jim Rusko dovolilo vybudovat jejich armádu a po dlouhá léta ji financovalo. K tomu přistupoval názor, že bolševici (jak bylo později také dokázáno) se

Jedna z rot v čele s praporečkem Zemánkem na kasárenském dvoře v Žitomíru před jejím odjezdem s dalšími částmi čs. vojska do Francie. Říjen 1917.

Pohřeb dvou padlých příslušníků 2. čs. střeleckého pluku, jehož část byla, v rozporu s proklamovanou neutralitou, nasazena v Kyjevě do bojů proti ukrajinským bolševikům

Velitel Čs. armádního sboru generál Šokorov v doprovodu velitele plukovníka Červinky při slavnostní přehlídce 6. pluku. Pirjatin, prosinec 1917.

k moci dostali s německou pomocí, jsou vydržováni pomocí německých peněz a de facto plní německé příkazy. Boj proti bolševikům byl tedy podle těchto názorů bojem proti Němcům a za českou samostatnost. Prakticky by tyto úvahy ve snahách představitelů bělogvardějské Dobrovolnické armády znamenaly přesunutí Čs. armádního sboru, dvou polských armádních sborů a zbytků rumunské armády na jih Ruska, kde by vytvořily novou protiněmeckou frontu. Naproti tomu stál neméně oprávněný názor, že několik desítek tisíc vojáků nemůže donutit všechny obyvatele velké říše k rozumu. Rozhodnutí již ale bylo vydáno, a tak se podle něj od listopadu 1917 čs. vojáci řídili. ■

Střelec II. čs. střelecké divize v bitvě u Bachmače

Českoslovenští legionáři nejprve v souvislosti s událostmi roku 1917 sejmuli či zakryli všechny symboly carského Ruska na stejnokrojích. Kokardy na čepicích, nejprve podkládané bíločervenou stužkou, byly nově přebarveny, nebo pošity látkou v národních barvách. Objevily se i první odznaky s českým lvem. Různorodost tohoto označení byla později sjednocena a bylo nařízeno nošení šikmo našité bíločervené stužky.

Zároveň byl zaveden jednoduchý systém nového hodnostního označení. To se přesunulo z nárameníků na rukávový štítek, nošený na záloktí levého rukávu blůzy a pláště stejnokroje. Kromě uvedení hodnosti, pomocí do úhlu našitých pásků, se na štítku objevilo i číslo pluku, odznak odbornosti a v dalším období i lemovka v barvě zbraně. Na druhém rukávu se nosilo do úhlu našité označení počtu let, strávených v čs. vojsku.

Pokrývkou hlavy byla **kožešinové čepice** (*Papacha obrazca 1910*). Je vyrobena z vlněné imitace kožešiny a stejnokrojového sukna. Při extrémně mrazivých teplotách bylo možné sklopit týlovou část pro lepší ochranu uší. Na čelní části čepice byla původní ruská kokarda nahrazena bíločervenou stužkou, tzv. lentočkou.

Plášť (*Šiněl*) z šedého sukna vysoké gramáže poskytoval dobrou ochranu proti větru a chladu. Skryté zapínání bylo vyřešeno pomocí železných háčků a na zadní straně se plášť stahoval pásovou sponou. Kabát byl v nezměněné podobě používán téměř dvě stě let. I na kabáty si našly cestu rukávové štítky, užívané na blůzách uniforem.

Dalším nezbytným doplňkem byla specifická **kapuce** (*Bašlyk*), vyrobená z velbloudí srsti. Byla dostatečně velká, aby jí bylo možné nosit i přes pokrývku hlavy a dobře chránila uši a částečně i tvář před mrazem. Vpředu se zavazovala na jednoduchý uzel jako šála.

Přes levé rameno je zavěšena **náhrudní sumka** (*Nagrudnaja patronaška vzor 1900*). Byla vyrobena z černě lakovaného plátna a sloužila k uložení 6 ocelových rámečků, z nichž každý obsahoval 5 nábojů do pušky. Umístění křížem přes hrudník umožňovalo snadný a rychlý přístup k munici. Odlehčená výstroj se dále skládala ze zjednodušeného opasku s trnovou přezkou a kožené sumky na náboje na pravé straně. Na pravém boku je rovněž zavěšena **mošna** s potravinovou dávkou.

Plstěné **válenky** na nohou pomáhaly chránit nohy vojáka před omrzlinami. Pohyb nositele však omezovaly, a proto našly uplatnění především během strážní služby.

Jednání mezi sovětskou vládou a zástupci Ústředních mocností v Brestu Litevském probíhalo ve dvou kolech. V prosinci 1917 se jednalo o příměří a v březnu 1918 o míru.

BRESTLITEVSKÝ MÍR

Aby získali bolševici pro své záměry podporu nespokojených mas, vyhlásil Lenin již 8. listopadu 1917 Dekret o míru, který oznamoval okamžité vystoupení Ruska z války, ale také distancování se od praktik tajné diplomacie a jednání o míru bez anexí a odškodnění.

Lenin a jeho spolupracovníci začali vyjednávat s Němci o ukončení bojů a 15. prosince bylo uzavřeno příměří s Německem. O týden později začaly mírové rozhovory v Brestu Litevském. V čele německé mise byl náčelník štábu Centrálních mocností na východě gen. M. Hoffman, Rakušany vedl ministr zahraničních věcí Otakar hrabě Černín, Rusy A. A. Joffe, dále zde byli představitelé Turecka a Bulharska. Dne 25. prosince 1917 byli na mírové rozhovory do Brestu Litevského pozváni i ukrajinští zástupci v čele s V. Golubovičem, kteří 6. ledna 1918 požádali o uznání Ukrajiny jako samostatného státu, načež bylo s ukrajinskou misí jednáno samostatně.

Jednání se protahovala, protože Centrální mocnosti měly vůči Rusku územní nároky, na které bolševici nechťeli přistoupit. V otázce dalšího postupu došlo mezi bolševickými předáky k tvrdým sporům, které vyvrcholily na III. sjezdu sovětů 8. ledna 1918. Zatímco Lenin radil přijmout mír za každou cenu, Lev Trockij, podpořený většinou delegátů v čele s Nikolajem Bucharinem a Karlem Radkem, prosazoval taktiku „ani válka, ani mír“, jež měla znamenat odchod ruských vojáků z fronty pod heslem „ať si Němci dělají, co chtějí“. Mírně naivní delegáti kalkulovali s tím, že německé velení tento postup zaskočí a unavení a znechucení vojáci nebudou ochotni postupovat do nebráněného území. I když Lenin považoval takový postup za holé šílenství, ostatní delegáti jej přehlasovali.

Bolševikům se zkomplikovala i situace na Ukrajině, kde byla 16. ledna vytvořena Ukrajinská národní armáda a 22. ledna vyhlásila Ukrajina samostatnost. Proti tomu se bolševici postavili, obsadili několik měst a 29. ledna došlo k bitvě o nádraží Kruty asi 130 km severovýchodně od Kyjeva. Zde se podařilo početně slabším Ukrajincům (zejména studentům z bachmačské posádky) porazit bolševické oddíly na něj mířící. Ve stejný den došlo k povstání bolševiků v Kyjevském arsenálu. Boje ve městě trvaly šest dní, než i tam byli bolševici poraženi. Ukrajinská vláda se ale evakovala do Žitomíru, protože se ke Kyjevu blížily silné oddíly gen. Muravjova, které do města vstoupily 9. února. Ten samý den uzavřeli Ukrajinci mír s Centrálními mocnostmi, za vojenskou pomoc slíbili dodávky potravin a surovin.

Na jednání v Brestu Litevském Trockij 16. února oznámil překvapeným vyjednávačům Ústředních mocností, že Rusko vystupuje z války, a poté jednací místnost bez dalšího vysvětlování opustil. Prvotní šok ale v mžiku pominul a reakce Německa a jeho spojenců na sebe nedala dlouho čekat. Dne 18. února 1918 byla německou a rakousko-uherskou armádou zahájena operace Faustschlag (Rána pěstí). Celkem 53 divízi zaútočilo třemi hlavními směry, na severu na Pskov, ve středu na Smolensk a na jihu na Kyjev. Bolševici této ofenzivě nebyli schopni čelit, neboť již 15. ledna 1918

Příjezd sovětské delegace na nádraží do Brestu Litevského

rozpustili zbytky republikové armády a zahájili nábor dobrovolníků do Dělnicko-rolnické Rudé armády, která se ale reálně začala formovat až 23. února 1918. Německo-rakouská vojska tak rychle postupovala vpřed, protože slabé rudé oddíly nebyly téměř schopné klást odpor, a obsazovala velká města jako Daugavpils, Pskov, Narva, Minsk, Žitomír či Kyjev, kam dorazily 2. března. Na severu se Němci dostali na 130 km k Petrohradu, takže bolševická vláda raději uprchla do Moskvy. Postupu se na jižním směru bojů účastnily i ukrajinské oddíly vedené Symonem V. Petljurem, později ministrem vojenských záležitostí, které obsadily Kyjev ještě před vstupem Němců.

Kritická situace na frontě nakonec donutila ruskou delegaci na mírové konferenci přijmout nabízené podmínky, které byly mnohem tvrdší než v prvním návrhu. Po krátkém váhání, kdy proti přijetí podmínek byl hlavně tehdejší lidový komisař zahraničních věcí Trockij, podepsal 3. března 1918 v 17.50 hod. dokument jeho nástupce G. Sokolnikov. Rusko tak přišlo o Ukrajinu, Bělorusko, Pobaltí, Besarábii, část jižního Kavkazu a vzdalo se nároků na území Finska. Mezi další podmínky patřilo také propuštění válečných zajatců (naopak mělo dojít i k propuštění ruských válečných zajatců) a nestrpení cizích ozbrojených oddílů na ruském území, zde se jednalo zejména o dohodové jednotky a čs. legie. První podmínka měla za cíl posílení stavu

Podpis mírové dohody 3. března 1918

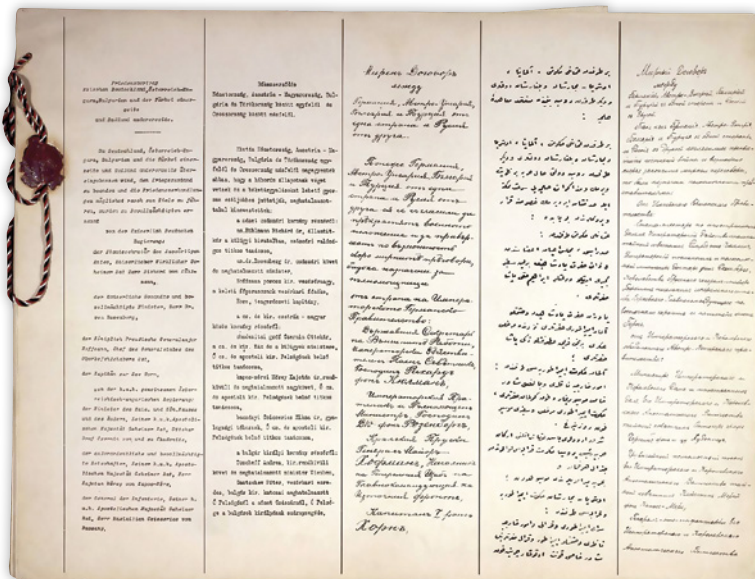
Ani Ukrajina se z výsledků podepsaného separátního míru neradovala, neboť se stala prakticky německým protektorátem, který měl dodávat tolik potřebné potraviny. Rada Ukrajiny proti německému postupu protestovala, takže nový velitel H. von Eichorn ji nechal 29. dubna 1918 rozpustit, některé politické představitele zatknout a byl vyhlášen Ukrajinský stát (tzv. Hetemanát), v jehož čele stál hejtman P. Skoropadskij. Vojska Centrálních mocností Hetemanát podporovala až do konce světové války v listopadu 1918. Po jejich odchodu došlo k povstání, které Skoropadského svrhlo (ten odešel do Německa) a došlo k obnovení Ukrajinské lidové republiky. Ta pak bojovala jak s bolševiky, tak s „bílymi“. V roce 1920 se krátce spojila s Poláky, v dubnu se jim podařilo dobýt zpět Kyjev (obsazený sověty již 2. února 1919), ale v květnu zahájila Rudá armáda protiofenzívu, která vedla k celkové porážce polsko-ukrajinských sil a byla zastavena až polským vítězstvím u Varšavy v srpnu. To už ale samostatná Ukrajina neexistovala a podle smlouvy z Rigy z roku 1921 bylo její území rozděleno mezi Polsko a SSSR.

Sovětská delegace při jednání o podmínkách míru. Sedící zleva: Lev Kameněv, Adolf Joffe, Anastasia Bizenko. Stojící zleva: V. Lipskij, Peteris Stučka, Lev Trockij, Lev Karačan.

armád Centrálních mocností, protože v ruských zajateckých táborech se nacházelo asi 1,6 milionu rakousko-uherských a asi 200 tisíc německých vojáků, druhá měla naopak zabránit přesunu spojeneckých jednotek na jiné fronty, v případě čs. legií do Francie. Vyřazením Ruska z války mohla být také většina zde nasazených jednotek odeslána na jiná bojiště, zejména na západní frontu (německé útvary z východu zde zasáhly již do Ludendorfferovy ofenzívy, která začala 21. března) a Balkán. V srpnu 1918 byl ještě podepsán dodatek ke smlouvě, kterým se Sověti zavázali zaplatit reparace ve výši 6 bilionů marek.

Bolševici sice přišli brestlitevským mírem o rozsáhlá území ve prospěch ukončení války s Německem, ale získali prostor pro vyřešení vnitřních záležitostí a upevnění bolševické moci. Ani sám V. I. Lenin neměl v úmyslu podepsanou dohodu, kterou později popsal jako „hanebnou smlouvu“, dlouho dodržovat a po německé kapitulaci v 1. světové válce se jí zřekl.

První dvojjazyčná mírová dohoda, zleva německy, maďarsky, bulharsky, turecky a ruský

Jednotky I. čs. divize při pěším ústupu z rajonu Polonnoje k Bachmači (bezmála 300 km), kde teprve nastoupí do vlaků, aby pokračovaly v cestě na východ

ODCHOD Z UKRAJINY

Přítomnost československých jednotek v místech dislokace zabezpečovala všem vrstvám místního obyvatelstva v revoluční době klid a ochranu před pleněním, loupením a drancováním. Přesto ale došlo v některých místech k napadení čs. vojáků, především ze strany loupeživých band, končící zraněním či dokonce smrtí. Technické zajištění a zásobování vojska naráželo na stále větší obtíže. Čs. armádní sbor se čím dál více osamostatňoval od součinnosti s ruskou armádou. S tím souvisel i rozkaz z 12. ledna 1918 k odstranění ruského označení a hodností z uniforem a zavedení odlišných čs. hodnostních odznaků ve formě štítků a pásků na levém rukávě. Brzy na to, 28. ledna (15. 1. dle starého data), prohlásil T. G. Masaryk čs. vojsko ve všech částech dřívějšího ruského státu za součást autonomní čs. armády ve Francii, což bylo oficiálně vyhlášeno v Kyjevě 7. února 1918. Armádní sbor měl být převezen do Francie, kde by pokračoval v boji s Němci.

V únoru byly části první divize na pravém břehu Dněpru rozloženy takto: 1. střelecký pluk „Mistra Jana Husí“ a s ním 1. záložní pluk v Žitomíru, 2. střelecký pluk „Jiřího z Poděbrad“ v Berdičevě, 3. střelecký pluk „Jana Žižky z Trocnova“ ve vesnicích Brodeckoje, Volčinec a Molotkovi a 4. střelecký pluk „Prokopa Velikého“ v Polonnoje. Dělostřelectvo bylo ubytováno

V důsledku chaotických poměrů na železnici byla I. čs. divize nucena při ústupu z Ukrajiny naložit a odvézt veškeré své zásoby na povozech. Žitomír, kasárna 1. pluku.

v Tyranovce a Kolodežně u Miropole a v osadě Peski u Žitomíru. Štáb divize, dělostřelecké brigády a technická rota sídlily rovněž v Žitomíru. Velení I. divize po odchodu plk. Mamontova převzal genmjr. Kolomenskij. Části II. divize byly rozloženy na levém břehu Dněpru podél železniční trati z Kyjeva k Poltavě takto: 5. střelecký pluk „Pražský T. G. Masaryka“ přešel z Borispolu do osad v blízkosti železničního uzlu Grebjonka, 6. střelecký pluk „Hanácký“ byl posádkou v Pirjatíně a okolí, 7. čs. střelecký pluk „Tatranský“ v Berezani a okolí, 8. čs. střelecký pluk „Slezský“ v Baryševce a jeho 2. a 3. prapor v Darnici u Kyjeva, 2. záložní pluk v Borispolu. Dělostřelectvo II. divize bylo rozmístěno v osadě Selišče na sever od Baryševky, 2. technická rota v Berezani a štáb divize, které velel genmjr. Podgajecký, s Úderným praporem v Jagodině. Štáb armádního sboru, kterému od počátku velel genmjr. Šokorov, byl od prosince dislokován v Kyjevě.

Aby se ukrajinská vláda ubránila obsazení země bolševiky, uzavřela 9. února mír s Centrálními mocnostmi a požádala je o vojenskou pomoc. Situace čs. armádního sboru se rychle stávala neudržitelnou, neboť se naši vojáci stali ozbrojenou vojenskou jednotkou Spojenců na území nového

Špatné počasí a velké bláto stěžovaly přepravu nákladů. Vojáci 2. a 4. baterie 1. čs. dělostřelecké brigády při odpočinku poté, co se jim podařilo dostat povozy a děla na státní silnici.

Silnice u Korostyševa, kde došlo 26. února 1918 k přepadení III. praporu 1. čs. střeleckého pluku německými pancéřovými automobily

samostatného státu, který právě uzavřel mír s jejich nepřáteli. Ze strany Ústředních mocností byli navíc považováni za vlastizrádce. S ohledem na ohrožení čs. vojska na Ukrajině a pod příslibem společného boje proti nastupujícím Němcům vyjednali zástupci Odbočky Čs. národní rady s vrchním velitelství vojsk Rady lidových komisařů (bolševiků) dohodu o soustředění jednotek čs. armádního sboru za Dněprem v prostoru Pirjatína. A tak se první části I. divize vydaly 13. února 1918 na cestu na východ za Dněpr.

Části I. čs. divize procházejí Kyjevem. Dopoledne 1. března 1918 opustily Kyjev poslední jednotky 1. a 3. čs. střeleckého pluku, večer už byli v Kyjevě Němci.

Když se 18. února 1918 čs. rozvědčíci dozvěděli o zahájení německé ofenzivy, byl to signál ke zrychlení odsunu z pravého břehu Dněpru. Nejzápadněji položený 4. čs. střelecký pluk vyrazil okamžitě z Polonného po silnicích a cestách povětšinou pěšky. Koncem února byla vzdálenost mezi ustupujícími Čechoslováky a postupujícími Němci místy jen 43 km a 25. února došlo ke srážce vojáků III. praporu 1. čs. střeleckého pluku u Korostyševa se třemi německými obrněnými automobily. Vozům byla nejprve uvolněna cesta, neboť byly považovány za ukrajinské, a teprve když byly vidět černé německé kříže na korbách, byla zahájena vzájemná palba. Při tomto náhlém přepadu padli tři legionáři, ale také dva Němci. Jednotky I. divize byly rozděleny na severní a jižní proud a jejich úkolem bylo dosáhnout Kyjeva a přejít řetězový most přes Dněpr.

Pluky I. čs. divize prošly během 1. března 1918 Kyjevem, kde si doplňovaly potřebné vybavení a zásoby z nehlídaných skladů. Bolševické jednotky ustoupily před německou přesilou za Dněpr. Večer obsadili legionáři v síle asi 80 mužů z 2. čs. střeleckého pluku most přes Dněpr mezi Kyjevem a Pečerskou Slobodkou. Most u Dárnice zajistil

Snímek kolony III. praporu 1. čs. střeleckého pluku u Korostyševa po přepadení německými pancéřovými automobily

8. čs. střelecký pluk a most severně od Slobodky 4. čs. střelecký pluk. Proti nepřátelským obrněným automobilům byly postaveny barikády. Legionáři pak obdrželi zprávu, že do města již vstoupily německé a ukrajinské jednotky. Jako poslední přešla řetězový most ve čtyři hodiny ráno 2. března 10. rota 3. čs. střeleckého pluku.

Časně ráno téhož dne se Němci a tzv. hajdamáci (vojska ukrajinských nacionalistů, jejichž název pocházel od ukrajinského osvobozenického hnutí z 18. stol.) pokusili dobýt most držený 2. čs. plukem. Útok se podařilo odrazit a strážce posílit, i když na ně z oken domů střílelo místní obyvatelstvo. Legionáři však nebyli ve válce s Centrální radou Ukrajiny, a tak byl vyjednán odchod čs. částí s podmínkou složení zbraní. Mezitím však jiná jednotka Němců přešla Dněpr u Dárnice a dokonale zaskočila Čechoslováky, kteří již skládali zbraně „v kozly“. Strhl se tak pouliční boj, během kterého legionáři útok německé roty odrazili a odpoledne ustoupili na Brovary. V tomto boji na východním okraji Kyjeva ztratil 2. čs. střelecký pluk 5 padlých a 15 raněných.

V době, kdy se I. divize dostala přes Dněpr a rozmístila se v prostorách posádek II. divize, vymýšleli důstojníci štábu čs. sboru plány dalšího pochodu na východ. Dle rozkazů z konce února se předpokládalo, že po soustředění obou divizí v Prilukách, resp. v Pirjatíně, proběhne přesun do Sumy, resp. Gadjače. V rozkaze II. divize ze dne 2. března 1918 se již předvídal přesun na ruské území do oblasti Lgov-Kursk a poté pokračovat přes Čeljabinsk do Vladivostoku. ■

Přechod čs. jednotek I. divize přes řetězový most v Kyjevě, o který svedli jednotky 2. čs. střeleckého pluku 2. března boj

Němečtí vojáci si po obsazení Kyjeva prohlíží opuštěný bolševický obrněný automobil Renault-Mgebrov

NĚMECKÉ SÍLY

Čs. jednotky se u Bachmače střetly s německými jednotkami, které se podíleli na operaci Faustschlag. Ta začala 18. února 1918 a jejím cílem bylo zabezpečit Ukrajinu před bolševiky a donutit je k přijetí Brestlitevského míru. To se jim také podařilo, mírová smlouva byla podepsána 3. března. Operace na Ukrajině ale pokračovaly, protože ta vyhlásila nezávislost a požádala Němce o pomoc se zajištěním území. Ti samozřejmě souhlasili, Ukrajinu potřebovali kvůli jejímu přírodnímu bohatství a zničení ustupujících Čechoslováků jistě také nebylo malou motivací.

Operace na Ukrajině prováděly jednotky Skupiny armád Linsingen (Heeresgruppe Linsingen), která se skládala jak z německých jednotek, tak útvarů rakousko-uherské 4. armády genplk. K. von Kirbach auf Lauterbach. S Němci postupovali také Ukrajinci, jejich jednotky byly ale nekvalitní a vojáci často dezertovali. Protože ale na ukrajinském území naráželi útočníci na slabý odpor, rychle pokračovali do nitra země. To samozřejmě ohrožovalo stahující se čs. oddíly. K rozhodujícímu střetu došlo v okolí nádraží Bachmač. V této oblasti operovaly čtyři německé divize.

Ze severu se k Bachmači blížily útvary 224. pěší divize XXXI. záložního sboru gen. dělostřelectva H. von Gronau. Ty se do oblasti dostaly od Běloruského Pinsku, který krátce po zahájení operace Faustschlag obsadily. Divize se skládala z domobranecých pěších pluků č. 19, 61 a 429, 4. eskadrony jezdeckého mysliveckého pluku č. 10 a dělostřelectkých, ženijních a průzkumných oddílů. Divize vznikla v říjnu 1916, po celou dobu operovala na východní frontě a v jejím čele stál gen. Hans Rüstow.

Ze západu se k Bachmači blížila 91. pěší divize, která měla obsadit a pokračovat dále na Gajdač. Skládala se z domobranecých pěších pluků č. 37, 349, 437, pluku polního dělostřelectva č. 277, 2. eskadrony dragounského pluku „krále Alberta Saského“ č. 10, ženijního praporu č. 91 a průzkumných oddílů. V současné sestavě operovala od roku 1917 a nebyla moc zkušená. Naopak její velitel, genmjr. H.

Clasius, byl zkušený bojovník, který úspěšně zasáhl do bojů během bitvy na Mazurských jezerech v únoru 1915 a Brusilovovy ofenzivy v létě 1916.

Od Kyjeva po trati na Poltavu a Charkov postupovaly 45. zeměbranceká divize (saská) a část. 2. jízdní divize. První útvar vznikl v únoru 1917 a od března bojoval na východní frontě na řece Stochod. V lednu 1918 měl ve stavu pěší pluky č. 107, 133, 350, 4. eskadronu gardového jezdeckého pluku (1. těžký pluk), velitelství dělostřelectva č. 152 s plukem polního dělostřelectva č. 408 a průzkumné oddíly. Od února 1917 v jeho čele stál genmjr. Kurt von Reyher.

To 2. jízdní divize byla velmi zkušená. Na začátku války se účastnila operací v Belgii a Francii, ale již v listopadu byla přeložena na východní frontu, kde působila na všech úsecích, od Pobaltí až po Halič. Na konci roku 1916 se vrátila na západ do oblasti belgicko-nizozemské hranice. V září 1917 se přesunula opět na východ a operovala na řekách Styr a Stochod. V lednu 1918 se skládala z 22. a 25. jízdní brigády a 7. královské bavorské jízdní brigády, které měly k dispozici dva pluky dragounů, dva pluky švaliérů, pluk kyrysníků, pluk husarů, pluk hulánů a oddíly kulometů, ženistů, myslivců a průzkumu. V čele stál genmjr. K. L. von der Goltz. Jednalo se tedy o početně nejsilnější útvar.

Do bitvy u Bachmače tyto dvě divize zřejmě zasáhly jen okrajově nebo vůbec.

Po zajištění Ukrajiny se v září 1918 91. a 224. pěší divize přesunuly na západní frontu, kde se zapojily do závěrečných bojů. Zbylé dvě působily na Ukrajině až do března 1919. ■

Velitelem operací na Ukrajině byl gen. Alexander A. von Lisingen (1850–1935)

Vojín pluku rezervní pěchoty německé armády v březnu 1918

Protivníkem čs. legionářů v bitvě u Bachmače byli vojáci německé císařské armády (Reichsheer), konkrétně 224. a 91. pěší divize (Infanterie-Division). Obě divize se skládaly z oddílů rezervní pěchoty tzv. Landwehru (vojáci mezi 28–38 lety věku). Rezervní pěchota často fasovala starší výstrojní doplňky i výzbroj, rovněž její podpůrné oddíly byly menší, než u prvosledových oddílů. Pro Landwehra a záložní pěchotu obecně existovala jedna specialita. Jelikož podpůrné

kulometné oddíly u rezervní pěchoty měly nižší počet zbraní nežli prvosledová pěchota, bylo třeba tuto mezeru v palebné síle zaplnit. Na fotce zcela dole tedy vidíme standardní pěchotní pušku Mauser Gewehr 1898 doplněnou o rozšířenou nábojovou schránku Grabenmagazin, která pojme 25 nábojů ráže 7,92×57 mm JS. Grabenmagazin se distribuoval vždy v počtu několika kusů na každou četvu záložní pěchoty.

Ocelová přílba (*Stahlhelm 1916*) chránila hlavu vojáka proti střepinám a svou charakteristickou podobu si v německých ozbrojených silách udržela po desítky let. Otázkou ochrany hlav vojáků se v německé armádě zabýval profesor Friedrich Magnus Schwerd a chirurg August Bier, kteří se inspirovali francouzským a britským řešením. Německé přílby vycházely ze středověkého šalíře, doplněného o moderní anatomické poznatky. Byly vyráběny z kvalitní chromniklové oceli formou lisování z plechu o síle 1 až 1,1 mm. Dvojice otvorů sloužila k větrání i k připevnění pancéřového plechu k ochraně obličeje.

Na sobě má voják **vševojskovou uniformu Model 1915** v barvě polní šedi (*Feldgrau*), která se zaváděla od července 1915. Jedná se o nejúspěšnější model německé uniformy, kterým byla maximálně zjednodušena blůza Model 1907/10 ze začátku války.

Na koženém opasku je rozložena základní výstroj vojáka. Základem jsou dvě **sumky na munici** (*Patrontaschen 1909*), každá se třemi kapsami. Voják na snímku plní v četě funkci zákopníka, proto má místo obyčejné polní lopatky **ženijní rýč** (*Sappeurspaten 1898*). Na zádech má sbalenou **lehkou bojovou polní** (*Sturmgepäck*), tj. **ešus** (*Kochgeschir 1910*) s železnou dávkou jídla, **vlněný zimní kabát** (*Mantel 1915*) zabalený v **šedé celtě** (*Zeltbahn 1892/14*), v **šedozeleňém chlebníku** (*Brotbeutel 1887/14*) nese rezervní munici a osobní věci. Voda je nesena ve starším modelu **hliníkové polní láhve** (*Feldflasche 1907*). Ochranu proti bojovým plynům pak zajišťuje starší **protiplnová maska** (*Gummimaske 1915*), vyrobená z pogumované bavlny, v **plechovém pohotovostním pouzdře** (*Bereitschaftsbüchse 1916*).

Ozbrojen je standardní pěchotní puškou **Mauser Gewehr 1898**, ke které má v pochvě na opasku „náhražkový“ **celokovový bajonet** (*Steingewehr 1888/98*). Na opasku má zavěšený **ruční granát** (*Stielhandgranate 1917*).

BOJE U BACHMAČE

Čs. armádního sboru hrozilo odříznutí postupujícími německými jednotkami od Kyjeva a ze severu od Gomelu a případné zajetí našich vojáků s tragickými následky. K ústupu jednotek sboru byla používána nejen železnice z Kyjeva na Bachmač, ale také tratě vedoucí z Grebjonky na Poltavu a dále na Charkov. Uhájení důležitého železničního uzlu Bachmače však bylo nezbytné i kvůli průchodnosti těchto jižních ústupových tras. Bojové střety se neodehrávaly jen na jednom místě. Boje a potyčky probíhaly na místech od sebe vzdálených desítky kilometrů, tím pádem se ústup celého čs. sboru odehrál na širším prostřanství levého břehu Dněpru.

OBSAZENÍ BACHMAČE

V Bachmači se nacházela tři nádraží, od sebe poněkud vzdálená. Na západě III. nákladní, na východě I. osobní (Kyjevské) a na jihu II. ústřední (Libavské nebo také Romenské). Bachmač byl také důležitým spojovacím bodem, vedly odtud železniční tratě na západ do Kyjeva, na severozápad do Gomelu, na východ do Konotop a na jihozápad do Pirjatinu.

Předehrou bojů mezi německými a čs. jednotkami u Bachmače se na obou stranách stala průzkumná činnost a snaha zjistit situaci v Bachmači i jeho okolí. Jako první se zde 4. března 1918 náhodně objevila malá skupinka 30 členů Úderného praporu, vyslaná původně do Konotop pro koně. V té době byl

Bachmač podle hlášení velitele úderníků prap. Sobotky neobsazen a z Konotop do něj jezdili bolševici a z Krut Ukrajinci.

Předvoj 6. čs. střeleckého pluku – jeho III. prapor a několik menších jednotek pod velením štábního kapitána Ludvíka Krejčího a za přítomnosti pomocníka velitele 6. pluku podplukovníka Nikolaje Blajerského – dorazil do Bachmače 5. března 1918 v 11.30 hod. s úkolem obsadit železniční uzel a zajistit jej zejména proti německému postupu od Gomelu. Po příjezdu byly vyslány tři polní stráže na sever, severozápad a západ od Bachmače (do vzdálenosti 5 km) a dále tři průzkumné hlídky – směrem ke Krutám (na Kyjev), směrem na Borznu (obec severozápadně od Bachmače mimo železniční tratě, kam jel jízdní průzkumný oddíl) a zvláště po železnici směrem na sever (na Gomel). Posledně jmenovaná hlídka byla nejdůležitější, neboť z tohoto směru se čekal postup Němců. Těm stála v cestě řeka Desna, kterou museli překonat přes železniční most mezi vesnicemi Makošino a Bondarevka ve vzdálenosti asi 39 km od Bachmače.

Průzkumné hlídky se podařilo zjistit, že Němci se zatím nedostali do Makošina ani k mostu. V případě nutnosti další z rozkazů nařizoval vyhození železničního mostu do vzduchu. Stejněho dne před půlnocí byl do Bachmače rozkazem vyslán i jeden z vlaků 7. čs. střeleckého pluku (10. rota, 11. rota a další jednotky pluku) pod velením kapitána Eduarda Kadlece. Vlak vyjel 6. března ráno a do Bachmače dorazil v noci.

Skupina úderníků na jaře 1918. Úderníci vstoupili do Bachmače jako první čs. vojáci již 4. března, následně se zapojili i do jeho obrany

Vojáci 9. roty 6. pluku, vpravo sedí jejich velitel škpt. Ludvík Krejčí (1890–1972). U Bachmače již velel III. praporu a významně přispěl k jeho obraně.

Koncert hudby 6. pluku na nádraží Bachmač-Libavský u příležitosti oslav narozenin prof. Masaryka, 7. března 1918

Celkové velení nad situací v Bachmači bylo svěřeno pplk. Blajerskému. V těchto dnech došlo též k rozporům mezi tímto ruským důstojníkem a čs. důstojníky, když Blajerský požadoval zachování neutrality, respektive brání ohledů na bolševiky a civilní obyvatelstvo, na rozdíl od našich důstojníků, kteří už zaujali stanovisko, že se musejí postarat především o záchranu našeho sboru. Jednotkám poslaným do Bachmače bylo též nařízeno získávat lokomotivy a vagony pro 1. divizi, jejíž vojáci v té době stále ustupovali pěšky. Čs. důstojníci proto brali, jak a kde se dalo, čímž opět došlo k roz míšce s pplk. Blajerským.

7. BŘEZEN

Ráno se v Bachmači nalézal prapor 6. a prapor 7. pluku. Blajerskij byl stále nakloněn spolupráci s bolševiky, Kadlec prosazoval samostatné jednání, shodli se ale, že bude potřeba zničit most přes řeku Desnu severně od Bachmače.

Kadlec proto sestavil oddíl, který měl 169 mužů a k dispozici 4 těžké a 2 lehké kulometry, a pod vedením špkt. Jungra ho poslal k řece, kde už byl malý vlak sapérů 6. pluku vedených por. Janouškem. Za stanicí Doč se setkali s lokomotivou, na které prchali železničáři ze stanice Snovsk (asi 95 km severozápadně od Bachmače), kterou ostřelovali Němci. U mostu Jungr zjistil, že Janoušek nemá potřebné výbušniny ke zničení mostu a proto vyslal vpřed malý průzkumný oddíl pod vedením špkt. Wiesnera. Ten dojel až ke stanici Nizkovka, kde zničil malý most a začal se vracet, přičemž místy byly ničeny koleje pomocí ručních granátů. Jungr a Janoušek se mezitím, i na naléhání místních obyvatel, rozhodli neníčit most, ale jen důležité vybavení (hlavně výhybky) a trať. Na noc pak obsadili stanici Makošino za mostem.

Kpt. Kadlec mezitím rekvíroval vlaky a posílal je k evakuaci čs. pluků, pplk. Blajerskij vyjednával s bolševiky a všemožně jim ustupoval, zakázal např. ničení tratě a přerušování osobní dopravy.

8. BŘEZEN

Velitelství čs. armádního sboru vydalo příkaz č. 90, jímž se nařizovala evakuace a tento postup:

1. oddíl

2. brigáda 2. divize (7. a 8. pluk), Úderný prapor, letecký oddíl, 2. zál. pluk s oddílem z Čerkas (nezařazení dobrovolci), 1. divize 2. děl. brigády odjíždějí přes stanice Ljubotinu, Vorožba, Kursk, Ščigry. Úderný prapor obsadí a chrání stanici Vorožbu, prapor 7. pluku se v Bachmači připojí k 6. pluku a posílí obranu. Zbytek zaujme postavení v rajonu Ščigry (asi 350 km východně od Bachmače).

Hlavní síly

1. husitská divize a 1. brigáda 2. divize. 6. pluk a prapor 7. pluku obsadí trať Bachmač-Konotop, chrání jej a provádí průzkum na sever ke stanici Mena. 5. pluk a 1. zál. pluk jistí jižní stranu od Čerkas a od západu proti Kyjevu, 11. března ustoupí do rajonu Priluky. Trasa evakuace přes Kursk-Orel do úseku Novosil-Jelec.

Podle všeho byl ale rozkaz vydán již 5. března, protože obsahoval údaje, které již 8. března nebyly aktuální a evakuace již běžela.

V noci přijel do Makošina bolševický obrněný vlak. Ráno opět vyslal špkt. Jungr rozvědku na sever, přičemž si od bolševiků půjčil jedno dělo. V Meně špkt. Wiesner, velitel rozvědky, vyslechl v telefonu příkaz německým oddílům k postupu k železničnímu mostu přes Desnu. Také pěší hlídky hlásily kontakt s Němci. Za krátko na stanici dopadlo několik dělostřeleckých granátů, celý oddíl proto couvl zpět do Makošina, ničiv za sebou vše důležité, kam dorazil v 12.30 hod.

Ke kpt. Kadlecovi se zprávy dostávaly se zpožděním, bylo ale jasné, že na severním úseku budou zapotřebí posily. Odeslal tam tedy svou 9. rotu, více sil ale vlastně neměl a pomoci

Vojáci 6. pluku před nasazením do bojů u Bachmače

mohl jen 6. pluk. Jungr se mezitím rozhodl zaujmout obranné postavení na severním okraji Makošina, jenže v té době začala bolševická děla střílet směrem k Němcům, kteří však nebyli nikde vidět a „svými cirkusovými manévry“ jen odhalili postavení obránců a upozornili Němce. Proto se Jungr rozhodl stáhnout za řeku Desnu, přičemž v Makošině zničil vybavení stanice, trať a poškodil most. Celkové aktivity si skutečně Němci všimli a začali oblast ostřelovat dělostřelctvem. Čs. vlaky tak ustoupily do Bondarevky. Jižní břeh Desny se následně ukázal nevýhodným, protože byl mnohem nižší než protější, Jungr tedy zaujal obrannou linii až u vzdálenější náplavové terasy kryté lesem. Chtěl se tak přiblížit Bachmači, vyhnout se případnému obklíčení a dělostřeleckým útokům. Odpoledne dostal Kadlec od pplk. Blajerského povolení převzít osobně obranu severního úseku a volnost jednání nezávisle na bolševicích.

Ve 20.15 hod. dorazil Kadlec v čele bojového oddílu do Bondarevky, cestou nechal obsadit stanice Doč a Česnokovku. Na místě vyslechl Jungrovo hlášení o situaci a shledal ji vážnou. Před půlnocí hlásil Blajerskému, že bude potřeba 6. plukem obsadit Doč a držet Bachmač a že ráno vyrazí k mostu přes Desnu, aby zabránil jeho opravám. K dispozici měl 356 vojáků a 23 kulometů 7. pluku a 74 mužů a 2 kulometry 6. pluku.

Již ráno vyjel ešalon por. Maixnera (49 mužů) na průzkum do Konotop, kde měl zjistit situaci a případně zrekvírovat vlakové soupravy. Ve stanici narazil na velké množství bolševiků, kteří neměli žádnou představu o situaci, předali mu ale 2 lokomotivy a 90 vagonů a několik vagonů zásob a stříln. Kadlec také poslal další menší oddíly do okolních stanic, aby hledaly vlakové soupravy.

Plk. Jaroslav Červinka (1889–1895), velitel 6. čs. střeleckého pluku

Pplk. Blajerski mezitím začal s obranou tratě Kyjev-Bachmač. Velitel pěší rozvědky 6. pluku por. Mézl byl poslán k průzkumu až do stanice Kruty. K dispozici dostal lokomotivu se 4. vagony a 2 těžké kulometry Maxim. Po příjezdu do Krut zjistil Mézl, že jsou obsazeny Ukrajinci, se kterými se po delším dohadování domluvil, že ji vyklidí a ti ještě slíbili, že ač jsou s Němci spojenci, jako Slované jim podají zprávu, že se nepřítel blíží.

9. BŘEZEN – KLID PŘED BOUŘÍ

Na stanici Bonadrevka, necelých 40 km severozápadně od Bachmače, se soustředily všechny části 7. pluku, které do oblasti již dorazily. Jednalo se o 9. rotu por. Janouška, 10. rotu por. Jančíka, 11. rotu, oddíl telefonistů a zákopových děl (minometry), lehké kulometry Chauchat por. Odehnala, kulometný oddíl „Colt“, četa těžkých kulometů Maxim ppor. Maixnera, plukovní hudba a prodejna. Velení nad nimi převzal kpt. Kadlec. Boje neschopní muži zůstali na nádraží Bachmač-Libavský jako strážní oddíl.

V noci do Bondarevky dorazil prap. Liška od 1. děl. brigády s jedním dělem, které Kadlec nechal umístit na platformu ešalonu, se kterým ráno v 9.15 hod. vyjel na rozvědku k nedaleké řece Desna. Rozvědka se skládala ze 70 vojáků se čtyřmi kulometry „Colt“ ppor. Veselého, čtyřmi kulometry Chauchat a dělem prap. Lišky. Když se vlak přiblížil asi na 3,5 km k řece, stal se cílem dělostřelecké palby, pokračoval ale dále a dostal se na dohled k mostu. Němci ho právě opravovali. Vlak proto začal couvat a ze vzdálenosti asi 2 km spustil palbu z děla a dvaadvaceti výstřely dělníky rozehnal. V 11.40 hod. byl zpět v Bondarevce.

V hlášení kpt. Kadlec uvedl, že dle jeho odhadu se za řekou ve městě Měna nachází celý pluk s dělostřelctvem a že pokud

Výzvědná četa 6. pluku, jejímž velitelem byl prap. Matoušek (označen +), zima 1917/1918. Matoušek se svými muži zasáhl do bojů u Bachmače.

nedorazí posily, stane se situace kritickou. Dostal také zprávu, že na pomoc mu přijíždí bolševický oddíl s dělem a dvěma kulomety, což však označil spíše za komplikaci a přítomnosti bolševických oddílů pak přičítal chvatné opuštěné výhodných postavení před mostem. Poznamenal také, že ukončil úkol zabezpečení ešalonů pro 1. divizi, kterých jeho muži získali celkem 9–13 lokomotiv, 257 vagonů a 62 platform.

Po 14. hodině velitel polní stráže č. 3 prap. Chvátal od 10. roty poslal zprávu, že dle sdělení místního obyvatelstva se směrem ke stanici Doč blíží mnoho neznámého vojska. Kadlecovi bylo jasné, že se Němci snaží Bondarevku obejít a odříznout od Bachmače, nařídil tak okamžitý ústup všech oddílů. Bylo k tomu však potřeba 8 vlaků a poměrně hodně času. V mezichase sapéři ppor. Nováka vyhodili do vzduchu výhybky a křížovatky, byly odvezeny všechny telefony a telegrafy, za stanicí vytrhány koleje a pak zničen i mostek přes řeku Doč, severně od stejnojmenné obce. Také zde bylo vybavení stanice zničeno a vytrhány koleje.

Mezitím dorazil škpt. Jungr do stanice Česnokovka, která se nalézá zhruba na půl cesty mezi Bachmačem a Dočí, a začal chystat její obranu. Kpt. Kadlec sem dorazil kolem 17. hod. a okamžitě předal zprávu o situaci do Bachmače. Zmínil také, že nedaleké Borzno obsadil ukrajinský oddíl partizánské jízdy.

V stejné době do Bachmače dorazil zbytek 6. pluku a jeho velitel, plk. Červinka, převzal velení. V 19. hod. hlásil Kadlecovi, že mu posílá na pomoc 8. rotu 6. pluku a dva jízdní oddíly a že pokud jsou před Česnokovkou skutečně Němci a ne Ukrajinci, je potřeba ji držet a umožnit tím nakládání I. divize v rajónu Jična – Priluky (zhruba 100 km jižně od Bachmače).

Večer na stanici dorazil také stř. Mika od 10. roty 7. pluku. Ten byl během evakuace Bondarevky vyslán ke strážnímu oddílu, ale cestou zabloudil. Mezitím mu všichni ujeli, takže se vydal podél trati pěšky. Díky tomu mohl ohlásit, že Němci obsadili Bondarevku kolem 16. hodiny, že se nalézají v několika okolních vsích, ale že kolem 18.15 hod. ještě nebyli v Doči.

Oddíly 6. pluku prováděly celý den průzkum trati Bachmač – Kyjev. Oddíl por. Mězla, který byl na stanici Kruty, zjistil, že Němci se dali do pohybu. Odpoledne již Krut dosáhla německá rozvědka, nad stanicí kroužilo letadlo a do nedalekého Něžina přijely dva vlaky. Mězl se proto stáhl do stanice Plisky, kterou držela 6. rota 6. pluku.

Oddíly 1. divize se mezitím začaly vagónovat v Poltavě, Prilukách a na dalších stanicích, což zjistil 5. stř. pluk, který obsadil stanici Grebjonka. Zde se Němci ale zatím neukázali a největší problém tak dělali bolševici v Poltavě 8. pluku, který si odjezd vynutil až pod pohrůzkou použití zbraní.

10. BŘEZEN – BOJ O STANICI DOČ

Noc proběhla klidně. Po půlnoci do Česnokovky dorazila 8. rota ppor. Hamáčka od 6. pluku s rozkazem od plk. Červinky, aby byl ráno proveden útok ve směru

Ešalon 6. pluku vyráží do boje s Němci, vlevo uprostřed stojí prap. Matoušek, velitel výzvědné čety

Dělostřelci 1. divize během vagónování na stanici Priluky

Doč-Bondarevka-most přes řeku Desna, který měl být zničen. Útok měly provést tři roty pěchoty, četa dělostřelectva, četa granátníků a oddíl spěrů. K zajištění boků byly určeny dva jízdní oddíly a pěší stráž. Hlásil také, že jím vyslané rozvědky zatím na Němce nenarazily, jen na oddíly Ukrajinců a že na rozkaz velitele I. divize musí být Bachmač udržen i za cenu boje. Ve 4. hod. ráno tak kpt. Kadlec rozdal propozice k nástupu, který měl začít v 8.30 hod.

Akce začala podle plánu, první šla 8. rota 6. pluku s dvěma kulomety „Colt“ ppor. Veselého od 7. pluku. Následovaly hlavní síly od 7. pluku pod vedením škpt. Jungra, které se skládaly z 9. roty por. Janouška, 11. roty ppor. Zemka, kombinované roty por. Jančíka, oddílu kulometů „Colt“ por. Čermáka a oddílu kulometů Chauchat por. Odehnala. Skupinu uzavírala krycí skupina kombinované roty prap. Žáčka, která se skládala z mužů plukovní hudby. Pěší oddíl následoval bojový ešalon ppor. Maixnera s 1 dělem a 4 kulomety Maxim, podřízený přímo kpt. Kadlecovi, který byl na čele útoku. Jízdní hlídce velel kornet Klíčnický. Celkem měl k dispozici asi 500 mužů. Zatím ale nedorazilo dělostřelectvo ani posily od 6. pluku.

Ty se v Česnokovce objevily krátce po odchodu útočných jednotek. Zástupce velitele 6. pluku pplk. Blajerskij s sebou přivedl učebnou komandu 6. pluku vedenou por. Homolou o síle asi 180 mužů. Blajerskij jim přikázal postupovat k Doči přes vesnice Nosilevka a Trostjanka. Zároveň si nechal zavolat kpt. Kadlece, který mu pospal situaci, a následně došlo k rozepři o další vedení operace. Blajerskij vytknul Kadlecovi, že postupuje po trati s málo krytými boky, kdežto Kadlec uváděl, že v rovném přehledném terénu stačí boky hlídat dozory. Použití trati pak obhajoval tím, že okolní pole jsou bahnitá

a muži by se brzy unavili. Samotná Doč leží v údolíčku, je tedy možno se k ní po trati přiblížit nepozorovaně. Načež se vrátil na hrot, posílil však křídla na úroveň čety a vojáci šli ve dvou skupinách podél trati.

Toto první setkání ale naznačilo rozpory ve velení a špatnou komunikaci, kdy Kadlec rozdával úkoly vpředu a Blajerskij vzadu. Projevilo se to vzápětí, když Blajerskij nechal zastavit postup, aby byla prozkoumána ves Šapovalovka, kterou však již boční hlídky předtím prošly. Následně k útočícím silám poslal 11. rotu 7. pluku, kterou Kadlec zanechal ve stanici na její ochranu. Kadlec se opět vydal k zadnímu voji, aby zvěděl, kdo tedy velí celému oddílu, plk. Blajerskij byl však již v Česnokovce a zanechal jen příkaz pokračovat na Doč. Celá operace se tím ale značně zdržela a půda kolem trati začala více rozmrazovat, což stěžovalo další postup.

K první střetu s Němci došlo kolem půl jedné, kdy dozory předvoje od 8. roty 6. pluku svedly přestřelku s nepřítelem skrytým v lesíku západně od trati. To zburcovalo obránce, kteří vzápětí zahájili i dělostřelbu proti hlavnímu oddílu. Na to škpt. Jungr reagoval rozvinutím sil do řad vlevo a vpravo od trati, čímž se ale jednotlivé jednotky pomíchaly, trati byly rozděleny a důstojníci se ujali nejbližších mužů. Takto pomíchaná útočná skupina dorazila k Doči kolem 14. hod. a okamžitě přešla na zteč. Výborně si vedlo zejména pravé křídlo vedené kpt. Kadlecem (ten ale později podotkl, že prudký útok byl způsoben i tím, že půda byla mokrá a vojáci v ní nechtěli ležet). Nejprve byl dobyt osamocený statek před stanicí, odkud se linie rozvinuly směrem k Doči, načež se stali cílem palby kulometů a utrpěli první ztráty. Po jejich umlčení pokračoval postup. Kadlec měl v plánu, že levé křídlo bude

Por. Stanislav Čeček (1886-1930), pomocník velitele 4. pluku, úspěšně pomáhal řídit obranu Bachmače

SCHEMA II.

Ситуаце и Шисек дне 9 а 10 вѣзна 1918.

1) = 10/3. v 6^h ráno
2) = 9/3. v 7^h večer

Ситуаце и Бесек дне 10 вѣзна.

1) = 10/3. v 17^h 30
2) = 10/3. v 18^h po skončení boje.

Ситуаце и Вахтамаче:

■ пiедни вѣдѣны: дне 9/3. ve 3^h ráno
■ " 11/3. v 5^h "

Ситуаце и вѣснице Доѣ:

1) = дне 10/3. v 12^h 30
2) = " 10/3. v 15^h 8

Ситуаце и вѣснице Чеснековку

3) — дне 11 а 12 вѣзна
4) = " 13 вѣзна v 14^h

■ дѣло
■ километ
~~~~~ лѣтѣх вѣдѣлѣн
Тросянки X кохмисепа кѣкал пѣвѣ мост.
II - - - - - полни кѣлѣтов.

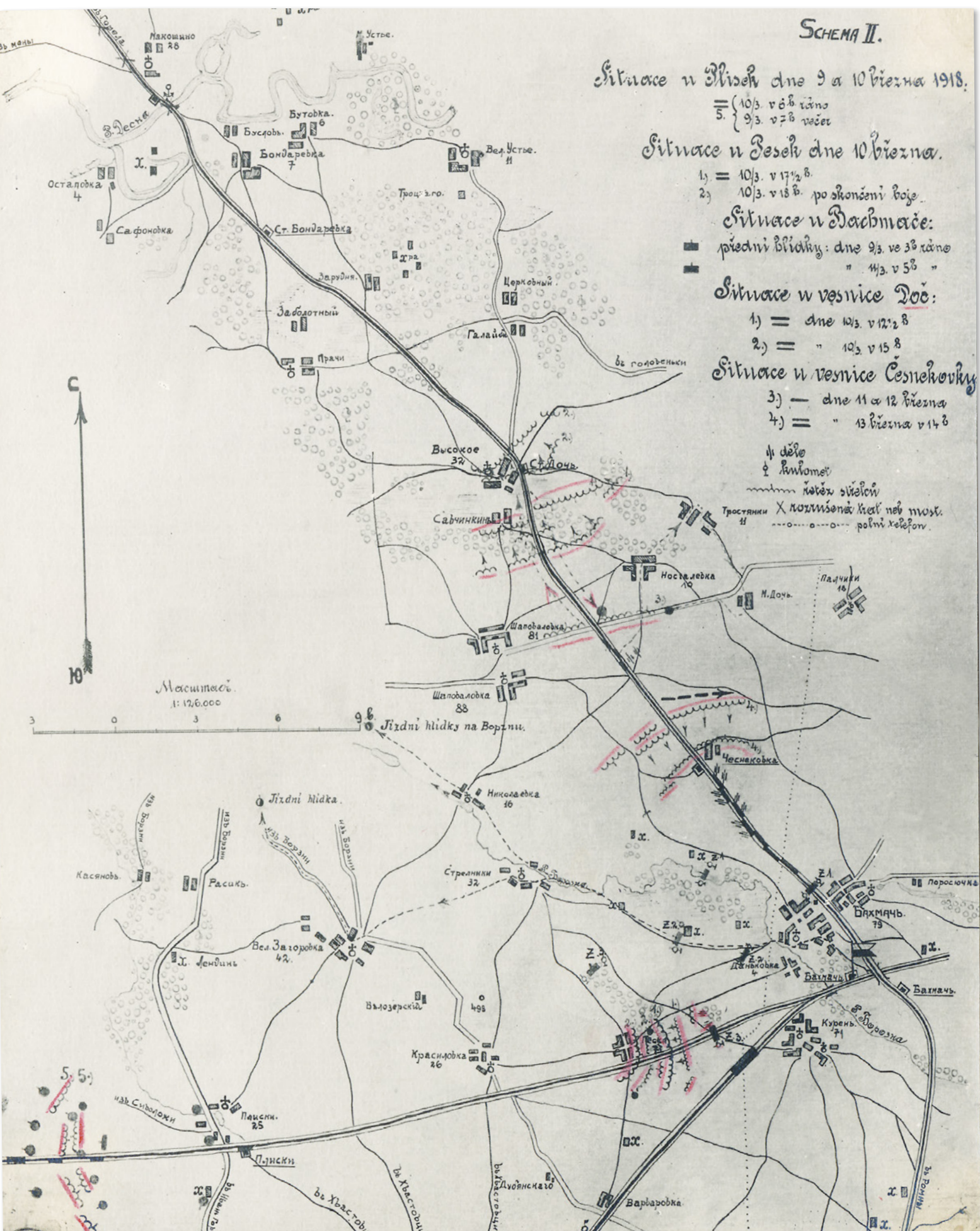

Schéma operací u Bachtače 9. až 12. března 1918

Úprava vagonů 1. záložního pluku před nakládáním a odjezdem na Bachmač, stanice Priluky

bojem vázat nepřítele a právě ho zprava obchvátí, načež dorazila učebná komanda 6. pluku, která ho měla obejít zleva. Když se k nim kpt. Kadlec přesouval, aby jim udělil rozkazy, byl zasažen do hlavy, padl k zemi a musel být evakuován. Útok však již započal a Němci, zasypávání palbou i vidouce Čechoslováky nastupovat ze všech stran, začali ustupovat. Po celou dobu postup podporovalo dělo z ešalonu a později i bolševická baterie, které však zpočátku střelila do Čechoslováků, takže se jejího řízení museli ujmout čs. pozorovatelé. Po chvíli bylo ze vsi slyšet výbuchy a Němci se dali na ústup ze vsi, kde zanechali jedno dělo.

Němci se však drželi na stanici, kde měli kulometry umístěné na střechách, které působily ztráty levému křídlu. Když už se zdálo, že i zde ustoupí, přišla jim posila v síle asi roty se 6 kulometry. Unavené levé křídlo se tak začalo stahovat, a když se objevili další Němci, tak aby se předešlo obklíčení, ustoupilo celé k hlavním silám. Protože se však nepřátelské posily objevily i na jiných místech, pochopily některé další čs. části pohyb levého křídla jako počátek ústupu a zakrátko a bez povelu se vše dalo na všeobecný ústup. Ten Němce překvapil stejně, jako prudký útok, takže Čechoslováky ani nepronásledovali. Ukořistěné dělo bylo zničeno.

Velení se mezitím ujal škpt. Jungr, mohl však jen organizovat stažení. Bahnitý terén omezoval pohyb a dodání střeliva, kterého byl nedostatek. Bahno a dlouhý boj také vyřadily z boje všechny kulometry „Colt“. A protože se stmívalo, rozhodl se Jungr k návratu do Česnokovky. Ústup a evakuaci raněných kryla 11. rota 7. pluku. Akce skončila kolem 19.30, ovšem pplk. Blajerskij čs. důstojníkům vytkl opuštění útoku a ústup.

Ztráty byly poměrně těžké. 7. pluk přišel o 32 padlých, včetně prap. Hataly z 10. roty, a 43 raněných, včetně kpt. Kadlece a velitele 9. roty por. Janouška. Z 6. pluku padl velitel spěrů por. Janoušek a velitel oddílu úderníků prap. Sobotka (úderníci šli s 10. rotou 7. pluku), další ztráty utrpěla i 8. rota a učebná komanda, 6. pluk však vykazuje jen celkové ztráty u Bachmače. Jako protivník byl dle kořisti identifikován 61. a 224. pluk,¹ ovšem v síle asi tří praporů. Místní železničáři, kteří později dorazili od Doče,

vedli, že Němci ztratili na 300 mužů a také, že popravili několik zajatých Čechoslováků (7. pluk pohřešoval 16 mužů, které později prohlásili za mrtvé). Tím si čs. velení vysvětlilo, proč se nepřítel nepustil do pronásledování a následující dny nezačal útočnou operaci. Ač tedy nebyl cíl Kadlecovy skupiny splněn, operace byla nakonec úspěšná, protože se Němci nepokusili o žádnou rozsáhlejší akci.

Také na západě na trati Kyjev-Bachmač došlo k boji. Ke stanici Plisky, kde byla rozvědka a část 6. roty 6. pluku pod vedením por. Mézla, dojel již brzo ráno německý vlak, který vezl jako maskování propuštěné ruské zajatce. Z předsunutých pozic na něj spustili čs. vojáci palbu a chtěli ho zajmout, takže začal ustupovat a na pomoc mu přijel druhý ešalon. Čechoslováci proto začali ustupovat na stanici a ničit trať. V 7.30 hod. museli začít opouštět i Plisky, protože se k nim blížili 3 vlaky a asi dva prapory nepřítele. Opět následovalo trhání kolejí, přestřelky zadního voje s německou rozvědkou a ústup do obce Pisky. Kolem půl jedné se Mézlův oddíl za Piskami spojil s pomocným oddílem 2. a 3. roty 6. pluku a 2 bolševickými děly.

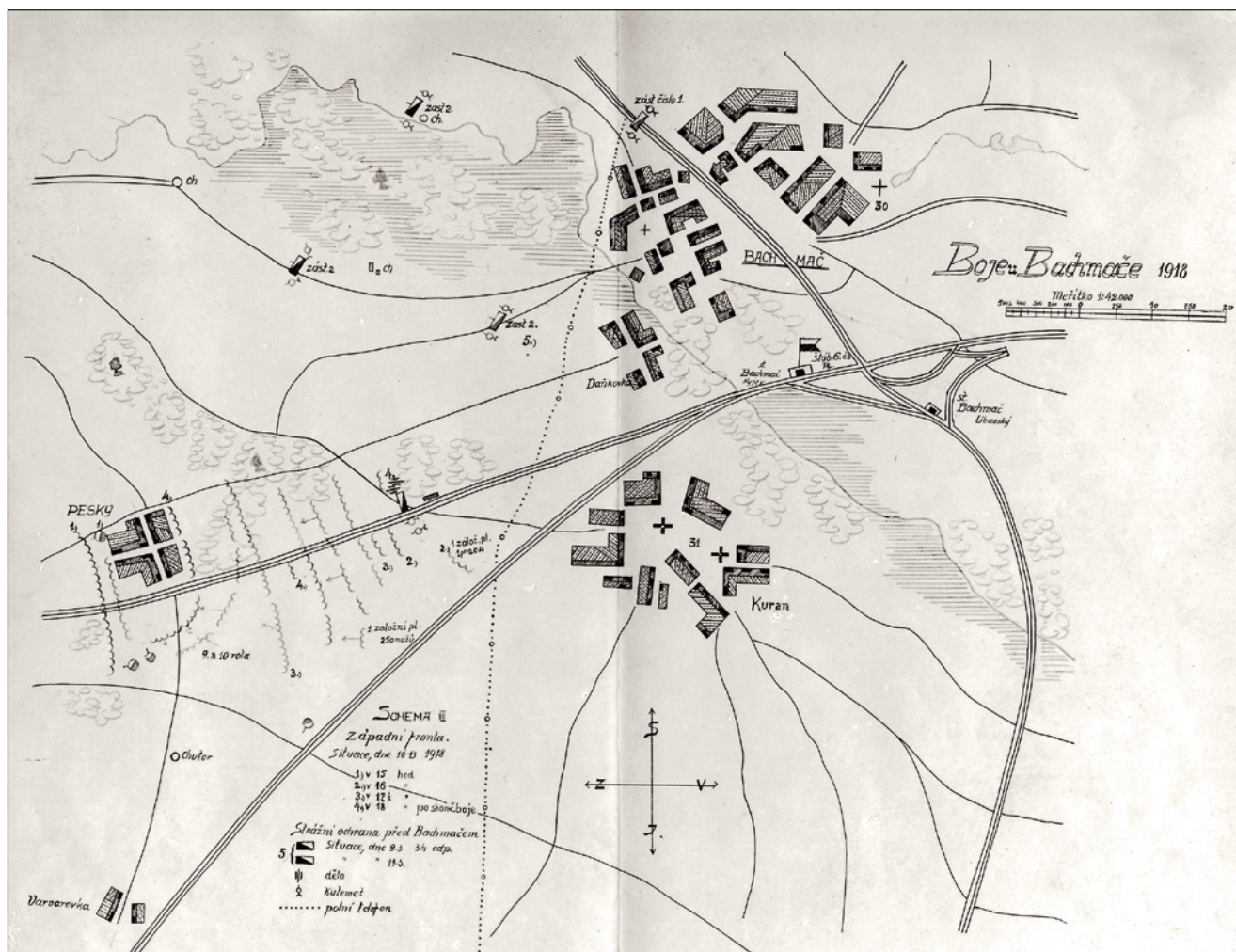
Tato posílená skupina se vrhla do útoku proti Piskám a vyčistila je od německé rozvědky. Okamžitě se ale dostala pod palbu děl a kulometů hlavních nepřátelských sil, takže ves

opustila a zaujala pozici asi 2 km za ní. Kolem 15. hod. ji tak Němci obsadili. O půl hodiny později do prostoru přijel III. prapor 6. pluku, četa kulometů „Colt“, oddíl kulometů Chauchat, četa sapérů, dělo 3. brigády 1. děl. divize s telefonisty, vše pod vedením škpt. Krejčího, který převzal velení nad všemi silami. Nový velitel také ihned nařídil útok, který zastavil další německý postup. Situace však byla stále kritickou, Němci již měli na dohled trať Jična-Bachmač, po které ustupovaly vlaky 1. divize. V kritický moment kolem 16. hodiny po ní právě projížděl ešalon 1. záložního pluku. Jednomu ze střelců 6. pluku se ho podařilo zastavit a žádal o pomoc. Velitel vlaku kpt. Kroutil opravdu viděl závažnost situace a z vlastní iniciativy poslal své muže do boje. III. prapor ppor. Obergriese, aby se spojil s linií 6. pluku, II. a IV. prapor k trati k vyčkání dalších instrukcí. Poté co se informoval o celkové situaci, poslal II. a III. prapor k obchvatu vesnice zleva, IV. prapor ponechal v záloze. Takto posíleným čs. silám se podařilo Němce ze vsi vytlačit, ti na svých vlcích ujeli a za sebou rozebrali trať.

**Kpt. Eduard Kadlec (1880–1960),
zástupce velitele 7. pluku.
Jedna z hlavních postav
bachmačské operace.**

1) Pravděpodobně ale půjde o chybu, v oblasti neoperoval 224. pluk, 61. pluk však spadl pod 224. divizi.

Boje na západním úseku u Bachmače ve dnech 10. března 1918

Protože mezitím již padla tma (kvůli které ani II. prapor zál. pluku nepřítele nenašel), byly operace zastaveny. Kpt. Kroutil ponechal svůj III. prapor k dispozici škpt. Krejčímu a se zbytkem sil odešel do Bachmače. Poté, co přišla zpráva, že na pomoc přichází část 4. pluku, byl stažen i III. prapor. 1. záložní pluk utrpěl ztrátu 12 raněných. Do Pisky přicházely další posily, takže št. Krejčí mohl nechat vystřídat unavené muže, ale ves nakonec nechal vyklidit a zaujal pozici východně od ní. 6. pluk ztratil 17 padlých a pohřešovaných. Do boje zasáhl také bolševický oddíl s děly, jeho přínos byl ale mizivý.

Ešalony 1. divize se konečně daly ve velkém do pohybu a některé projely už Bachmačem. Důležitý byl zejména 4. stří. pluk, který z Jičína vyrazil kolem 17. hod. a dostal rozkaz připojit se k obraně. I. prapor por. Gayera dostal za úkol obsadit ves Bilmačevku a poté postupovat na sever ke vsi Plisky a obsadit ji. Ještě před půlnocí se jím vyslané rozvědce podařilo přerušit telefonní a telegrafní spojení mezi stanicemi Kruty a Plisky. Kolem půlnoci II. prapor ppor. Nosky vysedl na stanici Vavrovka, asi 5 km jižně od místa bojů. Zbýlé ešalony dojezdy do Bachmače, kde velitel pluku plk. Šiškovskij převzal obranu celého uzlu, prakticky ji ale řídil jemu podřízený pplk. gen. št. Ušakov. Pomocník velitele pluku por. Čeček se zdržoval u I. praporu. Na ráno byl naplánován útok k vyčištění tratě Kyjev-Bachmač, aby nebyla ohrožena evakuace 1. divize.

Kolem 22. hodiny od pluku také vyjeli povozem parlamentáři k Němcům v Pliskách, aby vyjednali klid zbraní do 13. března, kdy bylo naplánováno ukončení ústupu. Do pohybu se daly také zbylé útvary 2. divize, kterým však přesun různě komplikovali bolševici.

11. BŘEZEN – VYJEDNÁVÁNÍ

Na severním úseku byl klid. Kulometnou rotu „Colt“, která během útoku na Doč utrpěla 30% ztráty a měla nepoužitelné zbraně, propustil kpt. Kadlec do Bachmače k reorganizaci. Kadlec sám se chtěl ujmout velení, zranění mu to ale nakonec nedovolilo a předal ho škpt. Jungrovi. Pplk. Blajerskij pak přikázal, aby se za úsvitu začaly před Česnokovkou kopat okopy a byla vyslána jízdní hlídka k obcím na sever od stanice.

V 4.30 hod. hlásila poľní stráž č. 2 nepřátelský vlak, proti kterému byla okamžitě vyslána roztopená lokomotiva. Hlášení bylo ale mylné a lokomotiva dojezda až do Doče, kde jí došla pára. To ovšem zburcovalo Němce, kteří před ní vybudovali barikádu.

4. baterie 1. pluku lehkého dělostřelectva před naložením k evakuaci, stanice Priluky, 10. března 1918

Vlak bolševiků na nádraží Bachmač-Libavský

Za rozbřesku se před stanicí vydaly síly složené z 9., 10., 11. roty, 2 těžkých kulometů Maxim a 18 lehkých kulometů Chauchat 7. pluku a 8. roty a učebné komandy 6. pluku vedené Jungrem. Terén pro stavbu opevnění byl ale velmi nevhodný, takže se stavbou začali asi 7,5 km od stanice v místě, kde se protínala trať a silnice, přičemž fronta byla dlouhá asi 1000 m. Škpt. Jung ale považoval celé postavení za slabé a požadoval další instrukce. V 13.05 hod. obdržel depeši, že dorazí 2 roty 4. pluku, které zamění 2 roty 7. pluku, se kterými se má odebrat na stanici Bachmač-Libavský a velení předat dorazivšímu por. Gerikovi. O půlhodiny později dostal další zprávu, že liniemi projdou parlamentáři 6. pluku, kteří se pokusí vyjednat s Němci příměří.

Časem se v linii objevili por. Jícha, prap. Jareš a kapelník Vachsman, kteří z pověření plk. Červinky měly zkusit vyjednat příměří s odkazem na to, že k podobné dohodě došlo na západním úseku. Setkalo se to s nevolí vojáků, kteří chtěli bojovat. Němci se však celý den o žádnou vážnější akci nepokusili, nad oblastí jen odpoledne dvakrát kroužil letoun. Kolem 19. hodiny se vrátili parlamentáři s tím, že Němci se musí dotázat u svého velení a že do 2. hod. noční vystřelí raketu, která bude signálem k návratu parlamentářů. Do té doby, že platí klid zbraní. Čs. oddíly se tak celý den věnovaly obraně určených pozic.

To na západním úseku bylo mnohem živěji. Obranu oblasti již v noci posílila 9. rota ppor. Vejrosta od 4. pluku, která se z Jičny přesunula k mostu přes potok Udaj u vsi Pryputni. Těmito místy procházela úzkokolejná dráha z Krut do Jičny a kdyby jí Němci využili, dostali by se do týlu jednotek 1. divize. Od čs. postavení na trati Kyjev-Bachmač bylo vzdáleno asi 35 km jihozápadním směrem. Odpoledne pak byla zaměněna oddílem školy poddůstojníků a zákopníků 3. pluku. Ti spálili mostek, takže když k němu později dorazil německý vlak, vida překážku, zase ustoupil.

Kolem 2. hodiny ranní dorazili od jihu do stanice Plisky parlamentáři 4. pluku. Němci z tohoto směru neočekávali žádnou nebezpečí, tak se bez problémů dostali až k vlaku, ve kterém byl velitel 349. zeměbrance pluku pplk. Hans-Friedrich

von Restorff-Rosenhagen se svým štábem a I. praporem. Němci je přijali vlídně, ale odměřeně, na předložené podmínky však nechtěli odpovědět. Po půlhodinovém neúspěšném vyjednávání tedy naši pohrozili, že pokud nedostanou okamžitou odpověď, do hodiny přejde do útoku celá divize. Von Restorff prohlásil, že o tom se musí domluvit s velitelstvím. To se mu ale nepodařilo, protože spojení již bylo přerušeno, a tak na podmínky příměří přistoupil, za čs. stranu ho latinou podepsal prap. Kudrna a rusky stř. Zbiral (oba od 2. plk.) a prap. Bělohlávek (4. plk.).

Jednotky v poli se ale nadále chystaly k útoku. Ve 4. hodiny vyrazily dopředu jízdní hlídky a o 45 minut později celý III. prapor a postupně i zbylé dva prapory. Plán byl takový, že před rozedněním síly dorazí do výchozích pozic a společně zaútočí. Těsně před útokem se oddíly setkaly s parlamentáři, kteří je informovali o uzavřeném příměří, útok se tak zastavil a muži se pomalu vrátili do výchozích pozic. V 10 hodin ale Němci vrátili přetřezenu dohodu o příměří s tím, že ji neuznávají. Sami využili klidu zbraní k ústupu na Kruty. Podle zpráv místních obyvatel s sebou vezli asi 200 raněných a platformu mrtvých.

I. prapor 4. pluku se tak musel vrátit do výchozího postavení, jízdní hlídka pak zjistila, že Plisky Němci opustili a obsadil je bolševický obrněný vlak, se kterým jel pplk. Ušakov. Vlak poté vyrazil na Kruty a zahájil dělostřelecký boj s Němci. II. prapor mezi tím obsadil Plisky. Tím přešla obrana trati pod jednotky 4. pluku a vyčerpané oddíly bojující zde předchozího dne byly staženy do Bachmače do zálohy.

Evakuace 1. a 2. divize tak mohla pokračovat, další oddíly projely Bachmačem dále na východ. 5. pluk provedl poslední operace v okolí Grebjonky, kde hlídky narazily na německé rozvědky, a nad oblastí kroužilo letadlo. Kolem 16 hod. oblast opustil poslední oddíl pluku a vydal se k Bachmači. Plynulost přesunu opět narušovali bolševici.

12. BŘEZEN – BOJE NA ZÁPADNÍM ÚSEKU

Nebe na severním úseku kolem 1. hodiny ozářila červená raketa. K německým liniím se tedy vydali parlamentáři.

U Bachmače poprvé a naposledy bojovaly čs. jednotky společně s bolševiky, jejich účast byla ale nakonec spíše komplikací, než pomocí. Na snímku oddíl velitele Klimenka, komisaře na nádraží v Pirjatíně.

Cestou viděli zničenou trať a před stanicí na ně čekali silně ozbrojení Němci. Ti jim jen sdělili, že dohoda není možná, ale že jim zaručují bezpečný návrat do pozic, a potom, že Čechoslovákům ukáží. Nicméně se zde po celý den o žádnou větší akci nepokusili. Příchod dvou rot 4. pluku tak umožnil vystřídání unavených obránců, byť s určitým zmatkem, protože sem dorazily jiné, než byly hlášeny, a měly vystřídat oddíly, které na severu vůbec nebyly. Kolem poledne ale bylo střídání hotové, velení od špkt. Jungra převzal por. Homola od 6. pluku. V té době se na tomto úseku nalézalo celkem 819 pušek, 6 kulometů Maxim, 20 lehkých kulometů Chauchat, 10 sapérů, 6 telefonistů, vlak s dělem, 2 děla 3. baterie 1. děl. brigády a bolševický vlak s 2 děly a jejich 2 děla polní.

Protože se předpokládalo, že poslední čs. ešalon projede Bachmačem brzy ráno následující den, měl por. Homola vše připravit tak, aby zabránil případnému pronásledování. Tedy rozebrat trať a poslední vlak upravit tak, aby mohl střelbou krýt ústup. Do okolí také rozesílal hlídky, aby předešel obchvatu. Již ráno se jedna střetla s Němci u vsi Šapovalovka a zahнала je. Odpoledne ale už zde hlásila přítomnost asi 200 jezdců, pěších a dělostřelectva, další Němci byli v rájónu Nikolajevka-Borzna. V 16 hod. jsou u Šapovalovky hlášeny dvě řady zákopů a baterie 4 děl, která kolem 18. hod. zahájila palbu. Na tu odpověděla děla bolševiků. Zhruba o hodinu později přišel rozkaz plk. Červinky, že evakuace má začít ve 3 hod. ráno příští den.

Na západním úseku proběhla noc klidně. Ráno se bolševický vlak vrátil do Bachmače a kolem 6. hod. hlásil pozorovatel I. praporu 4. pluku, že se od Krut k Pliskám blíží obrněný vlak a za ním tři vlaky s vojskem. Čs. jednotky byly uvedeny do pohotovosti. Cestou Němci vysadili několik děl, která zahájila palbu, a pokračovali ke stanici. Když se dostali asi na 800 kroků k pozicím II. praporu 4. pluku, začaly na ně střílet čs. i bolševické kulometry a děla. Němci se dali okamžitě na ústup, který jim ale odřízli dobrovolníci 2. roty

4. pluku vedení prap. Petříkem, kteří rozebrali trať, začali ostřelovat zadní vlak a měli zabít a zranit 16 nepřátel. Sami se bez ztrát stáhli, až když jim došlo střelivo. Hlavní síly ale dostaly rozkaz nebrat iniciativu a jen se bránit, aby nedošlo k zbytečným ztrátám, a zejména ochraňovat vedlejší trať z Jičny do Bachmače. K zesílení obrany obsadily kolem poledne II. prapor a 2. kulometná rota 3. pluku vesnice Bilmačevku, Chvastovce a Ivanogord jižně od Plisek. Zde se v té době vykládali Němci, ale o další útok se nepokusili a část sil přesunuli na sever.

Celý den se do služby hlásily různé bolševické oddíly, jejich použitelnost a bojeschopnost byly velmi problematické. Celá situace nakonec dospěla k tomu, že v poledne navštívil pplk. Ušakov štáb jejich armády na stanici Bachmač-Libavský, kde prohlásil, že za současné situace není jejich sil potřeba, že se čs. oddíly ubrání sami.

Vlaková evakuace pokračovala celý den. Část transportů 1. divize jedoucích po trati Jičny-Bachmač byla sice Němci ostřelována, nebyly ale utrpěny žádné ztráty. Do půlnoci 12. března tak byla většina ešalonů v bezpečí, jako poslední z Priluk směrem na Bachmač vyrazil v noci čtvrtý vlak 1. pluku. Vlaky 2. divize byly již přesunuty všechny.

13. BŘEZEN – TLAK ZE SEVERU

Na západním úseku panoval klid, což umožnilo stáhnout I. prapor 4. pluku do Bachmače a obrana trati z Kyjeva zůstala na bedrech II. praporu 4. pluku, sapéři rozebírali koleje, většina mužů ale čekala ve vlacích. V okolí se pohybovaly bolševické oddíly. Němci se tu ale o žádnou akci nepokusili.

Na severu už brzy ráno začal por. Homola stahovat své síly do Česnokovky a chystat ústup. Kvůli únavě vojáků a hustému sněžení bylo soustředění ukončeno až o 5. hodině ranní. Na stanici se tak nacházely jen polní strážce III. praporu 4. pluku vedené ppor. Vobrátílkem a unavení Homolovi muži. Ti měli být odvezeni do Bachmače a obrana doplněna zbylými silami Vobrátílkova praporu. Když však bolševici zpozorovali

Vagónová jednotka I. divize na nádraží v Prilukách

tento pohyb, vyložili si ho jako ústup a čs. zradu. Začali proto zdržovat naše přesuny, což vyústilo v hádku mezi pplk. Ušakovem a bolševickým velitelem Primjakovem, který až po delší době souhlasil s výměnou oddílů.

Pohybu si ale všimli i Němci a kolem 11. hodiny zahájili útok, podle Vobrátilkova odhadu v síle pluku. Němci postupovali podél trati a zároveň se snažili o obchvat zprava, slabší a unavené čs. útvary tak začaly spořádaně ustupovat. Německý útok po trati se podařilo několikrát rozpráshit kulomety, napravo ale nápor stále zesiloval, takže kolem poledne žádal Vobrátilek posily. Ušakov mu slíbil I. prapor 4. pluku a zároveň se u něj začali hlásit velitelé různých bolševických oddílů, kdy tentokrát ty složené z vojáků bývalé 10. sibiřské stř. divize a bývalých zajatců Poláků, Maďarů, i několika Čechů a Němců (ty ale nechal Vobrátilek pro nedůvěru odeslat do týlu jako zálohu) si vedly velmi dobře.

Po polední k Česnokovce vyrazil I. prapor 4. pluku s por. Gayerem v čele. Jel s nimi i por. Čeček, který měl pplk. Ušakova informovat o situaci a zda bude možno pozice udržet až do večera. Ušakov s nimi jel až k první výhybce před Bachmačem, která byla klíčová jak k ústupu, tak tím, že vedla přímo k nádraží Bachmač-osobní a ešalony by se tak vyhnuly bolševikům na stanici Bachmač-Libavský. Ti totiž stále celou situaci komplikovali, hlavně tím, že nedovolovali pokračovat vlakům z Bachmače do Konotop, naopak posílali vlaky s vojskem opačným směrem, takže trať i nádraží v Bachmači byly přeplněné. Kolem 14. hod. v Bachmači mezi bolševiky vypukla panika, když jejich jízdní oddíl hlásil německý postup ze severu, načež prap. Vrtek k nim přidělený prohlásil, že jsou si

Pplk. Boris Ušakov, velitel zadního voje čs. vojska. I díky jeho vojenským a diplomatickým dovednostem se podařilo dosáhnout u Bachmače důležitého úspěchu.

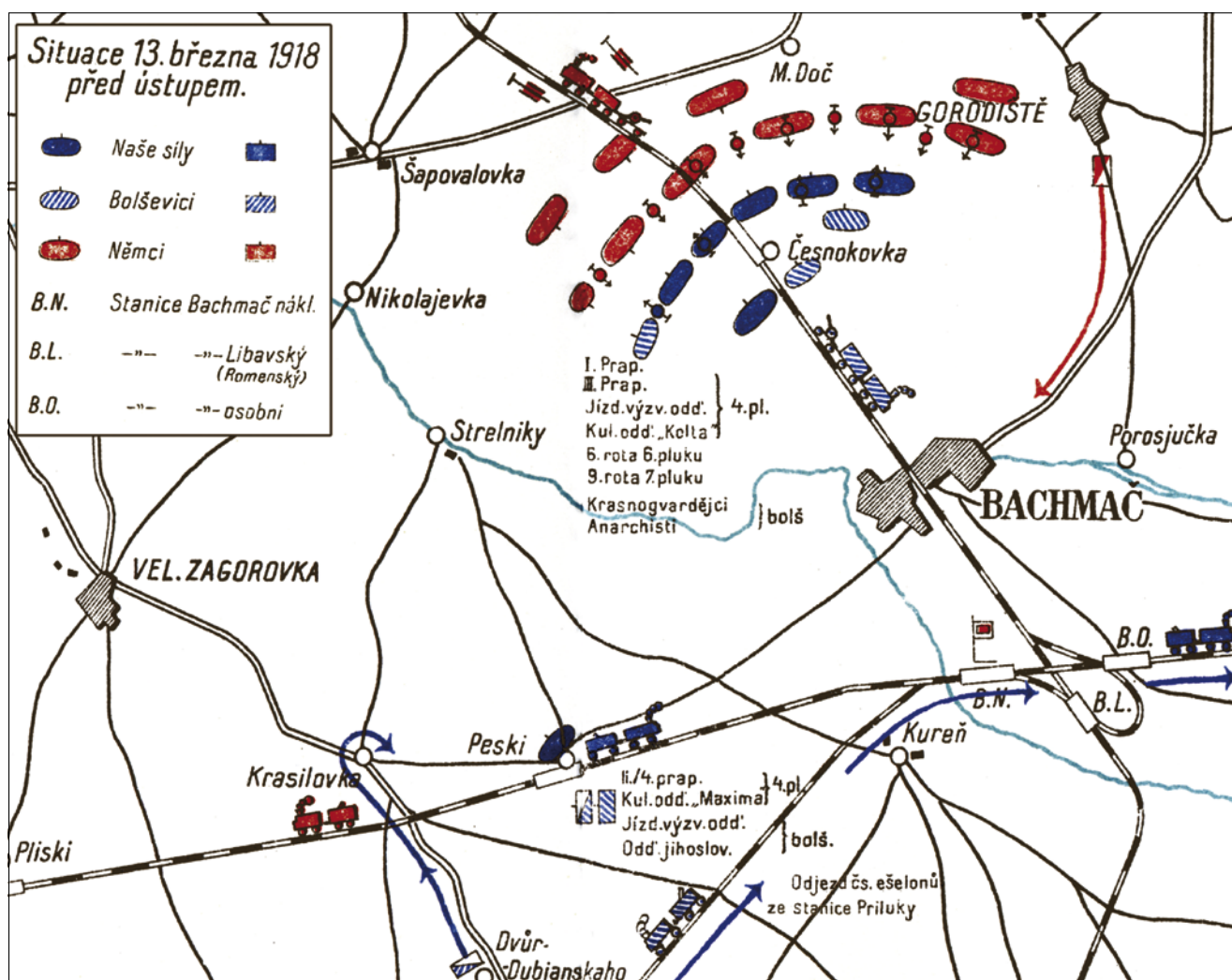
všeho sami vinni, protože situaci nerozumí a ruší čs. rozkazy.

V té době se Němci skutečně dostali asi na 1,5 km k Česnokovce, začali trať ostřelovat děly a bolševické síly na levém křídle utekly, příchod 1. pluku a jeho energický protiútok je však zase vytlačil. Zároveň do Bachmače dorazil hlavní bolševický velitel Šarov, který chtěl znáti situaci a čs. plány. Vědom si dosavadních problémů, podal mu pplk. Ušakov hlášení, ve kterém uvedl, že postup na severu je zastaven a zdůraznil výhodu přesunu čs. záloh na východ, odkud by případně mohly zaútočit Němcům do boku. Šarov byl spokojen, dokonce slíbil dodání potravin, a nevědomky tak povolil evakuaci.

Po 16. hod. Němci opět zaútočili, odpor jim kladl III., část I. praporu 4. pluku, rota 6. pluku a rota 7. pluku. Vlaky ze stanice ne-

chal por. Čeček vyvézt za stanici směrem na Bachmač a v nich čekal zbytek sil jako záloha. Zpočátku se dařilo německý nástup zadržovat, pak se ale zhroutila obě křídla, kde byly Rudé gardy, bolševici a další skupiny, takže i držíci se čs. oddíly musely couvnout, protože měly odkryté boky. Problémy opět dělali bolševici, kteří nepropouštěli spojky, které šly se zprávami nebo pro střelivo, a posílali je do linií. Bahnitý terén ztěžoval jakýkoliv pohyb, ale také snižoval efektivitu německé dělostřelby, takže se dařilo ustupovat spořádaně.

Hlavní úkol však již byl splněn, poslední vlak 1. pluku projel Bachmačem kolem 9. hodiny, čímž byla evakuace čs. oddílů ukončena a zbývalo již jen stáhnout jednotky bránící bachmačský uzel. Kolem 16. hodiny do Bachmače dorazil II. prapor 4. pluku, přičemž za sebou ničil trať. Zbývalo se tak vyvázat se severního úseku.

Zde ústup řídí por. Čeček, který po telefonu hlásil každou změnu. Čs. jednotky ustupovaly na nádraží Bachmač-osobní, kde prap. Vrtek sestavoval vlak pro III. prapor 4. pluku. Do Konotap na nádraží byl odeslán prap. Petřík, který obsadil telegraf a udržoval spojení s Bachmačem. Opět se ale komplikovaly vztahy s bolševiky, kteří znemožňovali přesuny, dokonce zadrželi důstojníka 6. pluku, aby od něj získali čs. plány (on jim však unikl) a jejich velitel Šarov požadoval okamžité vyslání čs. oddílů do boje a označoval je za zrádce. Zároveň se ale domáhali přednosti při evakuaci.

Čs. oddílům se ale i přes všechny tyto komplikace dařilo zdržovat německý potup od severu. Kolem 21. hodiny jako poslední Bachmače dosáhly části III. praporu 4. pluku a 1. a 8. rota 6. pluku. Na severním okraji obce svedly s Němci také první střet zde zanechané hlídky. Kolem 21.30 hod. došlo v Bachmači k poradě všech velitelů, ze které bylo zřejmé, že bolševici se staví proti čs. oddílům a požadují jejich okamžité nasazení. Rady čs. důstojníků, jak připravit obranu ale ignorovali, načež por. Čeček prohlásil: „My bychom s vámi rádi bojovali proti Němcům, ale u vás je všeobecný bordák (svinčík).“ Ve 22 hod. tak dorazil Šarovův rozkaz, pouštět z Bachmače jen čs. raněné. Toho bylo opět využito a Istí se podařilo vypravit vlak s 6. plukem a dvě roty 7. pluku.

V Bachmači tak zůstaly jen vlaky 4. pluku a kolem 23. hod. se již jeho muži chystali, že silou nádraží převezmou a vynutí si odchod, už byli dokonce ozbrojeni. O 15 min. později se ale podařilo odjet vlaku I. praporu, který byl opět vydáván za ešalon zraněných.

14. BŘEZEN – ÚKOL SPLNĚN

Krátce po půlnoci z Bachmače vyjel i III. prapor 4. pluku, tentokrát za využití neznalosti bolševického komisaře. Z Bachmače se totiž stáhla celá bolševická baterie, a když to naši viděli, přesvědčili ho, že když zde není dělostřelectvo, není již zapotřebí pěchoty a on dal souhlas k odjezdu. Ve stanici tak zůstaly jen bolševické vlaky a sovětský ničící oddíl Sarašvilův, který likvidoval trať a zařízení. Ty Bachmač opustily kolem 4. hodiny a zakrátko do ní vstoupili Němci. To už byly čs. vlaky v bezpečí. Ve stanici Vorožba,

Pravděpodobně vagon 1. záložního pluku cestou od Bachmače

Ranění z bojů u Bachmače jsou evakuováni do bezpečí nemocničním vlakem

asi 100 km východně od Bachmače, sice vlaky 4. pluku opět zadržovali bolševici, pod pohrůzkou síly ale mohly pokračovat dále.

Většina vlaků jela z Bachmače plánovanou trasou přes Kursk na Jelec v Rusku (od Bachmače zhruba 500 km), část ve stanici Lgov zaměřila kvůli přetížení tratí na jih do Bělgorodu (asi 400 km od Bachmače). Po celou dobu také docházelo k intenzivnímu vyjednávání s bolševiky, aby evakuaci nekladli překážky. Ti s volnou cestou do Vladivostoku souhlasili 16. března, komplikací ale neubývalo, protože čs. ústup od Bachmače považovali bolševici za zradu. Ostatně situaci nejlépe charakterizuje hlášení pplk. Ušakova, velitele zadního čs. voje, k stažení od Bachmače: „V boji pod

Stanice Syzraň, nemocniční vlak č. 3, který vezl raněné od Bachmače i z předchozích bojů, jaro 1918

Bachmačem dne 13. března 1918 nebylo u Němců ani číselné, ani technické převahy a česká vojska mohla držeti Bachmač i déle. Avšak úkolem velitele zadního voje bylo nepouštět se zbytečně do boje a vyvést z něho vojska co možná s nejmenšími ztrátami, navigovati a odpravit je z Bachmače, aby se spojila s ostatními částmi armádního sboru. Úkol tento se podařilo vyplnit, přičemž hlavní obtíže v provedení jeho byly ne ze strany Němců, nýbrž vyplývaly z vnitřních politických poměrů v Rusku, jinými slovy, provedení tohoto úkolu brzdili velitelé sovětského vojska, proto bylo třeba pustit v chod diplomacii, hrozby, lsti, ba využívat i té okolnosti, že komisaři neměli žádných vědomostí vojenských.“

V bezpečí? Vojáci 11. roty 5. pluku na stanici Penza, březen 1918. Ještě mají své zbraně, které budou ale muset vzápětí odevzdat. Sřet s bolševiky již visí ve vzduchu...

Vlak 5. pluku na stanici Grebjonka, 9. března 1918, před odjezdem k Bachmači a následnému odsunu dál na východ

VÝZNAM BACHMAČE

Boje u Bachmače se nevyznačují obzvláštní čistotou provedení bojových operací z čs. strany. Význam této bitvy nespočívá ve výhře nebo prohře, ale v tom, že se Čs. armádnímu sboru podařilo odpoutat od Němců a ustoupit do hloubi Ruska. I proto jsou tyto boje posuzovány různě na základě pohledu vojsk, která se těchto bojů zúčastnila.

Z hlediska Němců se jednalo o těžce vybojované vítězství, z hlediska sovětské Ukrajiny prohru a následnou ztrátu rozsáhlých území. Z našeho hlediska byly boje u Bachmače pouhou operací zadního voje, jejímž účelem bylo udržet bachmačský železniční uzel jen do úplného odjezdu našich vojenských transportů. To se podařilo zabezpečit především jednotkami II. divize a to 6. čs. střeleckým plukem „Hanáckým“, III. praporem 7. čs. střeleckého pluku „Tatranského“ a částmi Úderného praporu. Dále se do boje zapojily i nové jednotky I. divize jako 4. čs. střelecký pluk „Prokopa Velikého“, který vedl závěrečné boje, a část 1. záložního pluku, který se sám iniciativně zapojil do operací. Kromě uvedených pěších jednotek výrazně zasáhlo do bojů i nově zformované dělostřelectvo I. divize. Ještě před odjezdem z Ukrajiny tak prošly bojovým křtem téměř všechny nové jednotky Čs. armádního sboru a nabyly vlastní válečné zkušenosti. Jednotky II. čs. střelecké divize potvrdily svůj výcvik a v bojích předvedly „starým“ plukům I. divize, že jsou připraveny se obětovat za životy svých druhů. Toto krví potvrzené ujištění o jednotnosti celého armádního sboru bylo velmi důležité pro morální stav legionářského vojska v nadcházejících bojích s bolševiky, neboť rozptýlilo obavy o ideové pevnosti nových dobrovolců.

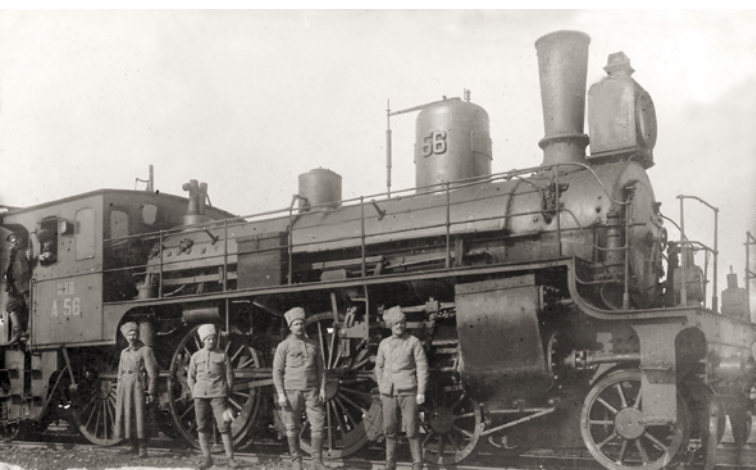
U Bachmače se poprvé v legiích zapojili do bojů důstojníci, kteří vstoupili do jednotek se svými rakousko-uherskými hodnostmi, což přinášelo v počátcích mnoho kritiky od těch,

kteří začínali jako prostí střelci a své hodnosti si vysloužili svými schopnostmi při rozvědkách.

Kapitán Kadlec, škpt. Krejčí, kpt. Kroutil, por. Mézl, por. Homola, ppor. Vobrátílek a mnoho dalších prokázali, že si své hodnosti zaslouží a získali si zde potřebnou autoritu do budoucích bojů s bolševiky. V bojích se též osvědčili ruští důstojníci plk. Červinka a především pplk. Ušakov, kteří nadále spojili svůj osud s československým vojskem.

Zodpovědnou a ne méně důležitou činností se stala i organizační práce pluků II. divize, která spočívala v řízení dopravy a především zajišťování potřebných vlakových souprav pro příchozí jednotky I. divize. Rekvizicemi zajistil 6. a 7. střelecký pluk přes 50 lokomotiv, více než 1 300 vagonů a potřebné množství uhlí. Tento vozový park se v následujících letech rozšířil až na 11 000 vozů v 259 ešalonech.

Z Ukrajiny odjížděl sbor disciplinovaně a organizovaně. Jednotky nebyly rozbity, ale naopak se jim při ústupu podařilo zachránit z opuštěných ruských skladů mnoho válečného materiálu, zásob a místy i potravin, což bylo využito v následujícím období. Československý armádní sbor opouštěl bachmačské válčiště vnitřně jednotnější, zocelený a obohacen bojovými zkušenostmi. Vítězství v této bitvě bylo dalším krokem k svobodnému státu Čechů a Slováků. Stinnou stránkou operačního úspěchu byly ovšem bolestné ztráty bezmála 300 mužů, z nichž téměř třetina (85) připadá na mrtvé a nezvěstné. ■

Důležitým úkolem jednotek II. divize u Bachmače bylo vyhledávání a rekvírování lokomotiv a vagonů, které byly potřebné k evakuaci před Němci

Jednotky I. divize, které došly pěšky do Priluk (před Bachmačem), si připravují prkna a slámu do vlakových souprav, přistavených pro ně druhou divizí

Vojáci 5. pluku odevzdávají zbraně představitelům sovětské moci v Penze v březnu 1918. Ve skupině čs. rudoarmějců třetí zprava jejich velitel J. Štrombach, bývalý příslušník 3. pluku.

OD BACHMAČE K OVLÁDNUTÍ SIBIŘE

Ještě v průběhu bojů odjel předseda Československé národní rady profesor Tomáš Garrigue Masaryk z Moskvy přes Vladivostok a Japonsko do USA, aby zajistil u států Dohody přesun československých vojáků z Ruska do Francie a aby dál pracoval na vytváření podmínek pro vznik samostatného státu Čechů a Slováků. Odbočka Čs. národní rady na Rusi se přestěhovala z Moskvy a Pirjatína do Omsku.

Československé ešelony cestou od Bachmače do nitra Ruska narážely na podezřívavost místních sovětů, které se obávaly ozbrojených a disciplinovaných jednotek. Komisař čs. armádního sboru prof. Maxa vydal 16. března příkaz k odevzdání části dělostřelecké výzbroje v Kursku, aby rozptýlil obavy bolševiků. Po sérii jednání obdrželi zástupci Odbočky ČsNR 26. března telegram lidového komisaře J. V. Stalina, kterým byl povolen průjezd čs. vojska přes Sibiř do Vladivostoku, ovšem s podmínkou, že Čechoslováci nepojedou jako bojové jednotky, ale jako skupina svobodných občanů s určitým počtem zbraní na svou sebeobranu. Zbraně měly být odevzdávány v Penze a každý ešelon si mohl ponechat na ochranu jednu ozbrojenou rotu o 168 mužích s 1 kulometem s 12 000 náboji a 300 náboji na pušku. Současně byli z čs. vojska propuštěni ruští důstojníci, s výjimkou velitele sboru generála Šokorova, náčelníka štábu gen. Diterichse, velitele I. divize gen., Kolomejského, náčelníka štábu II. divize pplk. Ušakova, velitele 1. pluku kpt. Štěpanova, 3. pluku pplk. Vojtechovského a několika štábních a dělostřeleckých důstojníků. Velení ostatních pluků převzali českoslovenští důstojníci. Por. Syrový převzal 2. pluk, por. Čeček 4. pluk, kpt. Janů 5. pluk, pkpt. Hanuš 6. pluk, kpt. Gajda 7. pluk, pkpt. Komárek 8. pluk, pkpt. Kroutil 1. záložní pluk a pkpt. Baďura 2. záložní pluk.

Avšak ani odevzdání předepsaného počtu zbraní v Penze nebylo zárukou definitivního vyřešení problémů. Na řadě míst místní sověty požadovaly další odzbrojování. Neblahou roli zde sehráli i českoslovenští krasnoarmějci, kteří ve vagonech hledali ukrývané zbraně a agitovali mezi legionáři proti odjezdu do Francie s cílem získat Českoslováky pro službu

v Rudé armádě. Přes masivní přesvědčovací kampaň, prováděnou především v Penze, však k bolševikům přešlo pouze nepatrné množství čs. dobrovolníků. Pouze 5. a 8. čs. střeleckému pluku se podařilo, po odevzdání téměř všech zbraní, dojet do Vladivostoku. Ostatní jednotky sboru zůstaly rozptýleny po celé 8 000 km dlouhé Transsibiřské magistrále.

Dalším důvodem, který vedl na konci dubna 1918 sovětské představitel k zastavení transportů československého vojska na magistrále, byl přesun německých a rakousko-uherských válečných zajatců, kteří byli na základě brestlitevského míru repatriováni zpět do Německa a Rakouska-Uherska. Nečinnost v železničních stanicích, kterými projížděly v opačném směru transporty osvobozených zajatců, radikalizovala československé vojáky. K nejvážnějšímu incidentu došlo 14. května 1918 v Čeljabinsku, kde odjíždějící zajatec hodil po Čechoslovácích z vlaku kus litiny, který těžce zranil střelce 6. střeleckého pluku Ducháčka. Jeho druhové viníka našli a na místě potrestali. Místní sověť zatkl čs. vojáky, kteří dobrovolně a beze zbraně přišli podat výpověď k vyšetření incidentu, a proto 17. května vojáci 3. a 6. čs. střeleckého pluku obsadili zbrojnici, městský sověť a věznici a osvobodili vězně. Poté se stáhli zpět na nádraží. Konflikt tak byl sice zažehnán, ale oboustranné napětí přetrvávalo.

Naděje vojska se upínala na všeobecný sjezd vojenských delegátů svolaný do Čeljabinsku. Od 18. května se zde konaly předporady zvolených zástupců jednotek, velitelů vlaků a některých zástupců Odbočky ČsNR, kteří zamítli plán spojenců cestovat přes přístavy Archangelsk a Murmansk. Poté co Trockij nechal 20. května zatknout představitel Odbočky

Delegáti sjezdu čs. vojska v Čeljabinsku, na kterém bylo rozhodnuto vyjmout vojenské záležitosti z pravomoci Odbočky ČsNR a svěřit je Výkonnému výboru. Delegáti odhlasovali mobilizaci sboru do válečného stavu a použití zbraní k vynucení cesty na východ.

ČsNR a den na to přinutil prof. Prokopa Maxu a Bohumila Čermáka, aby z vazby podepsali jím připravenou výzvu jednotkám ke složení zbraní a odevzdání se „pod ochranu“ sovětských úřadů, bylo přijato usnesení o zastavení vydávání zbraní. Prozatímní výkonný výbor převzal pravomoc nad transporty vojska od Odbočky ČsNR. Byli stanoveni tři velitelé čs. jednotek (v evropské části Ruska převzal velení poručík Čeček, v pásmu od Čeljabinsku po Petropavlovsk podplukovník Vojcechovskij a skupině na východ od Omsku velel kapitán Gajda), kteří měli zahájit samostatný přesun „vlastním pořádkem“ na východ do Vladivostoku, a to i bez ohledu na příkazy Leninovy vlády.

Trockij reagoval na usnesení sjezdu 23. května 1918 telegramem, kterým nařizoval místním sovětům násilím zadržet, odzbrojit a rozformovat čs. jednotky, dobrovolníky převzít do Rudé armády a z ostatních vytvořit pracovní oddíly. Následně 25. května nařídil zastřelit každého Čechoslováka, který bude přistižen na magistrále se zbraní v ruce. K prvnímu ozbrojenému střetu došlo již 25. května na stanici Marianovka západně od Omsku, kde rudé gardy ze zálohy zaútočily na vlak legionářů. V Irkutsku byl 26. května zákeřně přepaden vlak 2. čs. dělostřelecké brigády a o den později došlo ve Zlatoustu k napadení vlaku s neozbrojeným štábem 1. čs. střeleckého pluku. Tyto události společně se zachyceným telegramem Trockého chápali legionáři jako faktické vyhlášení války ze strany bolševiků. Proto okamžitě na rozkaz svých velitelů přešli do protiútoků a boje se rozhořely

po celé délce magistrály od Penzy až po Irkutsk. Čs. armádní sbor byl ale rozdělen do šesti, navzájem izolovaných skupin (Penzenské, Čeljabinské, Novonikolajevské, Mariinské, Nižněudinské a Vladivostocké), z nichž pouze Penzenskou skupinu tvořily dosud neodzbrojené čs. jednotky.

Vojáci jednotlivých transportů se pokusům bolševiků o rozformování ubránili, obsadili železniční stanice, ve kterých stály jejich transporty, ozbrojili se v obsazených skladech a začali se probíjet ke spojení s ostatními skupinami, což se podařilo 31. srpna ve stanici Olovjannaja.

Ozbrojené střetnutí tak po třech měsících bojů vyústilo do ovládnutí tisíců kilometrů sibiřské magistrály od Volhy po Tichý oceán vojáky Čs. armádního sboru. Nehledě na územní zisk bylo ale hlavním úspěchem Čechoslováků zablokování 500 000 až 1 000 000 rakouských, maďarských a německých zajatců v ruských zajateckých táborech na Sibiři a v Kazachstánu. Spolu s příchodem americké armády do Francie to byl rozhodující moment, kterým se poměr sil v první světové válce definitivně změnil ve prospěch Dohody. Obrovský výkon československého sboru v Rusku umožnil další fázi mezinárodního uznání práva na vytvoření samostatného čs. státu. Francouzská vláda 29. června 1918 uznala nároky československého národa na samostatný stát a Československou národní radu za základ budoucí československé vlády. K uznání se záhy připojila Velká Británie, Spojené státy americké a další země. ■

Improvizovaný obrněný vlak 6. pluku na nádraží Isil-Kul před odjezdem na bojovou akci k Marijanovce po vypuknutí nepřátelství 4. června 1918

Obchvat bajkalských tunelů, který realizoval pplk. Ušakov na lodích v srpnu 1918, umožnil spojení čs. jednotek od Volhy až po Vladivostok

Profesor Maxa mluví nad otevřeným společným hrobem čs. legionářů padlých v bojích u Bachmače

Svoboda Josef, ročník 1894, padl 10. 3. 1918
 Škola Jakub, ročník 1893 nebo 1894, padl 13. 3. 1918
 Šmrha Karel, ročník 1888, padl 11. 3. 1918
 Šperka Adam, ročník 1890, padl 10. 3. 1918
 Švestka Jan, ročník 1880, padl 13. 3. 1918
 Trojan Václav, ročník 1896, padl 13. 3. 1918
 Valenta František, ročník 1894, padl 13. 3. 1918
 Vosyka Václav, ročník 1893, padl 13. 3. 1918

ZEMŘELÍ NA NÁSLEDKY ZRANĚNÍ

Bleša Josef, ročník 1887, zemřel 2. 4. 1918
 Cihlář Václav, ročník 1896, zemřel 1. 4. 1918
 Donát Karel, ročník 1894, zemřel 25. 3. 1918
 Fikejs Ferdinand, ročník 1890, zemřel 16. 3. 1918
 Košťál František, ročník 1888, zemřel 14. 3. 1918
 Kryštof Karel, ročník 1879, zemřel 25. 3. 1918
 Mottl František, ročník 1891, zemřel 25. 3. 1918
 Munduch Adolf, ročník 1894, zemřel 15. 3. 1918
 Růžička Josef, ročník 1897, zemřel 27. 5. 1918
 Šteiger (Štajgr) Karel, ročník 1896, zemřel 2. 4. 1918
 Vávra Vávra, ročník 1889, zemřel 13. 3. 1918
 Zeman Josef, ročník 1895, zemřel 7. 4. 1918

NEZVĚSTNÍ

Brouček Karel, ročník 1896, neznámý od 10. 3. 1918
 Garaj Josef, ročník 1895, neznámý od 10. 3. 1918
 Háček Jindřich, ročník 1884, neznámý od 10. 3. 1918
 Hopsák Bedřich, ročník 1898, neznámý od 10. 3. 1918
 Horák František, ročník 1895, neznámý od 10. 3. 1918
 Karlík František, ročník neznámý, neznámý od 13. 3. 1918
 Klust Jan, ročník 1892 nebo 1893, neznámý od 12. 3. 1918
 Kudlička Antonín, ročník 1895, neznámý od 11. 3. 1918
 Mazač Leopold, ročník 1897, neznámý od 10. 3. 1918
 Mottl František, ročník 1895, neznámý od 10. 3. 1918
 Mukšnábl Vojtěch, ročník 1894, neznámý od 13. 3. 1918
 Němec František, ročník 1882, neznámý od 10. 3. 1918
 Pačes František, ročník 1896, neznámý od 10. 3. 1918
 Pchálek Ludvík, ročník 1892, neznámý od 10. 3. 1918
 Ryněš Cyril, ročník 1895, neznámý od 13. 3. 1918
 Smetána František, ročník neznámý, neznámý od 10. 3. 1918
 Šic Hubert, ročník 1884, neznámý od 13. 3. 1918
 Špůrek Jan, ročník 1882 nebo 1884, neznámý od 14. 3. 1918
 Šťastný František, ročník neznámý, neznámý od 11. 3. 1918
 Valíček Josef, ročník 1890, neznámý od 13. 3. 1918
 Vrba Josef, ročník 1896, neznámý od 10. 3. 1918
 Závodský Josef, ročník 1892, neznámý od 13. 3. 1918

PADLI U BACHMAČE

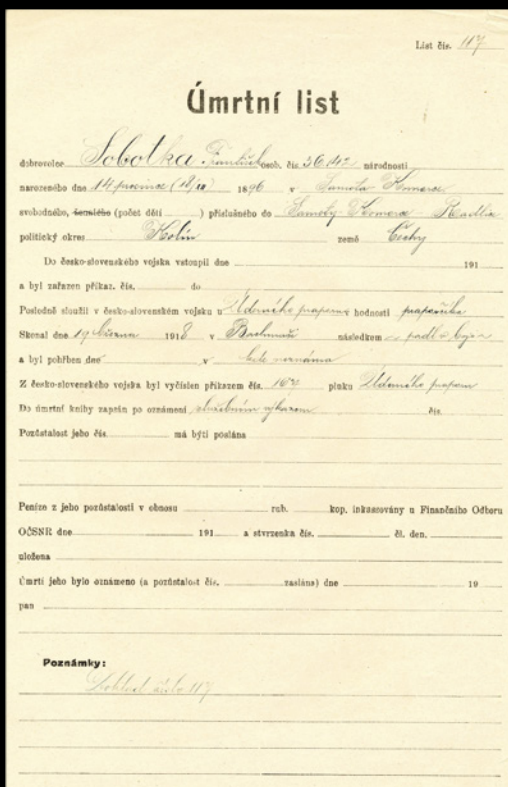
Mezi čs. padlími u Bachmače najdeme také čtyři důstojníky. Všichni položili svůj život na severním úseku, tři již 10. a poslední 13. března 1918.

nadporučík in memoriam
František SOBOTKA
(18. 12. 1896, Komorce)

Narodil se na samotě Komorce, po vychození reálky pracoval „za kopcem“ v nedalekých Radlicích jako mlynář. Po vypuknutí války byl odveden do rakousko-uherské armády, poslán do důstojnické školy a do zajetí padl u Košarovky dne 21. července 1916 jako kadet pěšího pluku č. 32. V ruském zajetí byl ve městě Ťumeň u řeky Tobol, kde se také přihlásil do legií. Do nich vstoupil 5. srpna 1917, kdy byl přijat jako důstojnický kandidát 6. čs. stř. pluku, následně prodělal přípravný důstojnický kurz u 5. pluku a pak důstojnickou školu v Borispolu. Dne 27. října 1917 byl jmenován praporčíkem, odeslán do údernického kurzu a následně zařazen k 8. čs. střeleckému pluku. Ale již 1. ledna 1918 byl přeložen k 4. rotě Úderného praporu jako velitel čety. Sobotka se stal prvním čs. důstojníkem v Bachmači, když byl vyslán v čele 27 mužů, aby zajistili pro prapor koně. V noci z 1. na 2. března nejprve dorazili do Konotop, které ale byly přeplněny prchajícím vojskem, takže se 4. března přesunuli do Bachmače. Dále se ale nedostali, na stanici zůstali a snažili se podat hlášení o situaci dále. Až do příjezdu prvních sil od 6. pluku následujícího dne, byli v Bachmači sami. Sobotka se zde dal se svými muži k dispozici por. Janouškovi, který je zařadil do svých sil, se kterými poté absolvovali všechny jejich operace na sever k řece Desna. Ty vyvrcholily 10. března útokem na stanici Doč. Prap. Sobotka byl v čele úderníků, během postupu byl však zasažen střelou do hlavy a padl mrtev k zemi. Po ústupu zůstalo jeho tělo na bojišti, místo jeho hrobu tak není známo. Po válce byl 21. srpna 1923 povýšen na nadporučíka in memoriam.

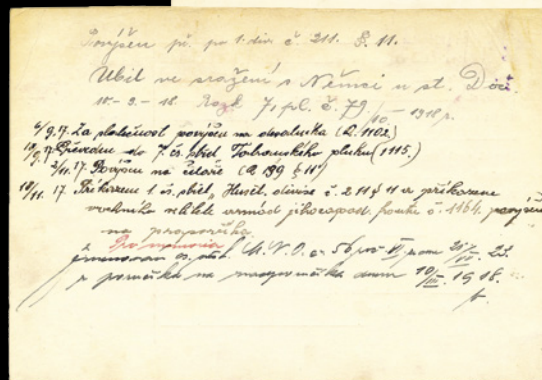
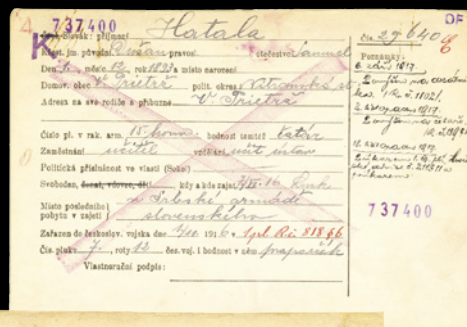
nadporučík in memoriam
Dušan HATALA
(1. 2. 1893, Velká Prietrž)

Po ukončení čtyřletého gymnázia vychodil učitelský ústav a pracoval jako učitel. Po vypuknutí války byl odveden do rakousko-uherské armády a zařazen do honvédskeho pěšího pluku č. 15 s posádkou v Trenčíně. S ním odešel na východní frontu, do zajetí padl 7. června 1916 u Lucky v hodnosti četař. Již o deset dní později se přihlásil do srbského vojska a byl odeslán k právě se formující 2. divizi v Oděse. Dne 18. října byl ale na vlastní žádost propuštěn k čs. vojsku a 1. listopadu se stal členem záložní roty 1. čs. stř. pluku. Následně prošel výcvikem u záložního praporu, po kterém byl zařazen do 3. roty 1. pluku. V květnu byl odeslán do důstojnické školy při čs. brigádě, kterou úspěšně ukončil na konci června a v červenci byl naznačen na úřad zástupce mladšího důstojníka 11. roty. Zde se účastnil bitvy u Zborova, nevíme jistě, statečně ale bojoval během tar-nopolského ústupu, za což se dočkal v srpnu povýšení na svobodníka a v září na desátníka. Ještě téhož měsíce byl přeložen ke 12. rotě právě se formujícího 7. čs. stř. pluku „Tatranského“. Počátkem listopadu byl povýšen na četaře a již koncem měsíce rozkazem divize na praporčíka. Dne 28. ledna 1918 se stal mladším důstojníkem 10. roty (velitel por. Jančík), se kterou se přesunul do Bachmače. Zúčastnil se s ní všech operací severně od Bachmače. Padl 10. března během útoku na Doč. Podle vzpomínky stř. M. Gacka útočil v čele jedné z čet vyzbrojen revolverem a sekerou, protože na něj nezbyla puška. Probil se první linií a následně byl zasažen palbou kulometů ze střeš (pravděpodobně u železniční stanice). Zde byl čs. útok Němci odražen, takže jeho tělo zůstalo na bojišti a má neznámé místo posledního odpočinku. Dne 21. srpna 1923 byl povýšen na nadporučíka in memoriam.

Úmrtní list
Františka
Sobotky

Legionářská
karta Dušana
Hataly

kapitán in memoriam
František JANOUŠEK
(2. 4. 1883, Sušice)

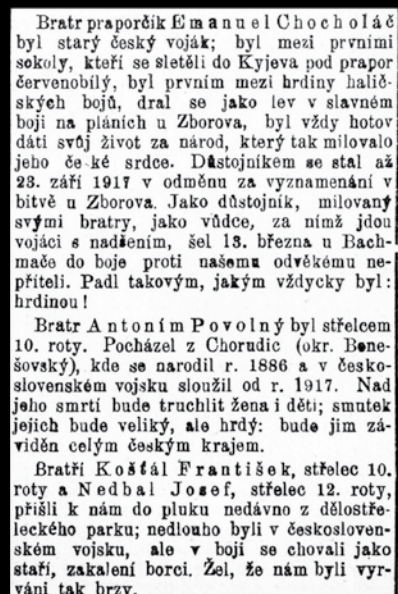
Vychodil klatovské gymnázium a poté získal titul inženýra na polytechnice ve Vídni. Byl také členem Národní strany svobodomyšlné (tzv. mladočeši). V roce 1909 je veden v rakousko-uherských seznamech jako opevňovací praporčík Ženíjního ředitelství v Přemyslu v záloze. Po vypuknutí války byl na svůj post opět povolán. Přemysl byla rakouskou-uherská strategicky významná pevnost na řece San. Rusové ji proto chtěli vyřadit z války a 24. září 1914 ji oblehli, ale již 11. října museli ustoupit. Podruhé se k ní vrátili 9. listopadu 1914 a tentokrát všechny snahy o jejich odrazení selhaly. Pevnost nakonec kapitulovala 22. března 1915 a do zajetí padlo 117 tisíc vojáků, mezi nimi byl i poručík F. Janoušek. Do čs. legií se přihlásil v Orenburgu, měste na řece Ural asi 150 km od hranic s Kazachstánem, přijat byl 28. září 1917. Přidělen byl k samostatné technické setnině jak důstojnický čekatel, následně k 6. čs. stř. pluku a prodělal důstojnickou školu v Borispolu. V prosinci 1917 se stal velitelem zákopnického oddílu pluku a na konci roku mu byla potvrzena hodnost poručík. Jeho zákopnický oddíl byl součástí prvních sil 6. pluku, které dorazily 5. března k Bachmači. Dne 9. března byli jeho muži přiděleni do skupiny špkt. Jungra, která měla za úkol průzkum tratě na sever od Bachmače směrem na Gomel. U Makošina byl objeven neporušený železniční most. Janouškovi muži však měli k dispozici jen granáty, které byly ke zničení mostu nedostatečné, a také místní obyvatelé prosili, aby ho neničili. Janouškovi sapéři tak vytrhali trať a zničili drážní zařízení a vybavení stanic. Sapéři se po boku ostatních čs. vojáků účastnili všech následných operací, které vyvrcholily 10. března útokem na Doč. Zde shodou okolností i bojovali po boku 9. roty 7. pluku, jejímž velitelem byl por. Albert Janoušek (1883–1926). Během bitvy por. F. Janoušek padl a na bojišti měl být také pochován. Dne 21. srpna 1923 byl in memoriam povýšen na kapitána.

Oznámení o smrti Františka Janouška

nadporučík in memoriam
Emanuel CHOCHOLÁČ
(28. 11. 1892, Střítež)

Po vchození občanské a měšťanské školy se vyučil krejčím. Před válkou odešel do Ruska, a když se v Kyjevě začala formovat Česká družina, patřil mezi první dobrovolníky. Po ukončení výcviku odešel s 1. rotou na frontu. Družina byla přidělena 3. armádě a začala provádět rozvědky, včetně tzv. tajných v týlu nepříteli. Jednu z nich provedli v noci z 26. na 27. prosince E. Chocholáč a Jan Diviš. Přešli výšinu 402 a v okolí Janovic zjistili pozice dělostřelectva a pohyby vojsk. Chocholáč podnikl následně mnoho podobných operací, dle svědectví spolubojovníků si „k rakouské polní kuchyni několikrát došel pro oběd.“ Jeho statečnost neunikla pozornosti nadřízených a on se dočkal mnoha ocenění. V září 1915 byl povýšen na svobodníka a vyznamenán Křížem sv. Jiří IV. stupně, v listopadu pak obdržel Kříž sv. Jiří III. a II. stupně. V březnu 1916 byl povýšen na desátníka. Po vzniku 1. čs. stř. pluku byl převeden do 8. roty. V lednu 1917 byl přeložen k 1. rotě a stal se zástupcem mladšího důstojníka. Jako velitel čety se účastnil bitvy u Zborova a taropolského ústupu. V září 1917 byl přeložen k 4. čs. stř. pluku jako zástupce mladšího důstojníka 10. roty. Ještě téhož měsíce byl za statečnost povýšen na praporčíka a krátce velel zákopnickému oddílu. V říjnu absolvoval v Kyjevě kurs obsluhy kulometu Chauchat. Od prosince 1917 do ledna 1918 byl jmenován zatímním velitelem 10. roty, načež ji předal ppor. Gerikovi. S ní odešel k Bachmači. Když 13. března začali Němci postupovat od severu k Bachmači, rozhodl se přidat k posílám, které tam byly ze stanice vyslány. Během ústupových bojů byl zabit dělostřeleckým granátem a jeho tělo zůstalo na bojišti. Chocholáčova pozůstalost byla ještě na konci března předána jeho bratrovi, který ve Voroněži pracoval v továrně. Dne 23. srpna 1923 byl povýšen na nadporučíka in memoriam.

Zpráva o smrti vojáků 4. pluku u Bachmače, Československý denník č. 50, 13. dubna 1918

Vzpomínky na Bachmač

FRANTIŠEK BOUŠKA

6. čs. střelecký pluk

Vyjeli jsme konečně z Pirjatina a ráno v 8 hod. jsme byli v Bachmači. Odpoledne šla naše 1., 2. a 3. četa na zástavy. Z dálky bylo slyšet kanonádu, neboť se Němci blížili ke Krútám. Druhého dne 10. srpna (pozn. red. – správně má být března) byla neděle. Bachmačí projíždějí bolševické vlaky. Jedou na Priljuky a Prijatin. Naše 6. rota byla už v ohni a bylo přivezeno i několik raněných a 7 zajatců z fronty. Byli to slabí, vyhublí hoši. Stráž je musila chránit před našimi hochy, kteří jaksi rázem zhrubli. Večer šla na zástavy naše 4. četa. Jedeme do Černohorky. Za stanicí asi 6 verst, u strážního domku byla naše zástava. Minulé 2 dny měla zde učebná komanda a 8. rota srážky s Němci, kteří byli sice zahnaní, ale pak musili naši přece ustoupiti, aby se vyhnuli zbytečným srážkám.

Ráno, sotva se rozbřeslo, začal post na okno domku. Všichni letíme a nevíme, co se děje. Od Černohorky přijížděla šílenou rychlostí lokomotiva bez tendru a jen se mihla okolo nás. Jako šílený netvor řítí se po kolejích, z komína valí se sloup dýmu a jisker na všechny strany. Za chvíli zmizela za obzorem. Naši pustili za ní několik ran, myslíce, že to Němci vyzvídali. Byli však na omylu. Čekalo se, že Němci proti nám pošlou obrněný vlak a tak naši poslali mu naproti vytopenou prázdnou lokomotivu. Vlak však nepřišel. Napadlo nás, aby nám to Němci neoplatili a vystavěli jsme na trati barikádu z prarů a přetrhali jsme telegrafní spojení. Od zadu však přišla zpráva, že naši jsou vpředu v okopech a že k nim budou jezdit vlaky. Tož jsme opět překážky odstranili. Za krátko přijely vlaky s dělostřelectvem. Po celou dobu kroužil nad krajem aeroplán.

Po poledni jel kolem nás vlak s obědem pro 7. rotu, která tam však nebyla. Na noc nás vyměnili a zavedli do vesnice do baráku, abychom se prospali. 12. března v noci odchází část čety do Černohorky, kam byla na rychlo volána. Dostali se tam do sebe Maďaři krasnoguardějci s Rusy. Ale než naši došli, byl spor urovnán. Časně ráno šlo nás 11 na zástavu na levé křídlo fronty trochu nazad. Stojím před malou vesničkou. V jednom domku se hřejeme a vaříme čaj. Procházely tudy bolševické patroly, zas taková sebranka, jako jsme viděli v Pirjatíně. Mladí kluci, hrbatí, křiví atd. Jeden byl mezi nimi fešák a byl to Čech, dokonce můj známý z Beševa, Frant. Knitl, Žižkovák. Sloužil v okolí Beševa u Rusů a o vojsku nechtěl ani slyšet, že je to švindl. Do rudé gardy šel – za peníze.

Večer jsme byli zaměněni bratry od 1. roty a šli jsme dopředu do okopů. Na trati potkáváme krasnoguardějce, jdoucí z okopů. „Kuda tovaryšči?“ ptáme se. „Do vagonu, odpočinout.“ odpovídají nám. Brzy je to omrzelo. Konečně jsme došli k okopům, kde byl zmatek. Prý se Němci již zastřelili na naše posice a ráno bude konec. Nadávalo se hodně na důstojníky. „Nikdo se o nás nestará,“ říkali. Náš komandant, frajtr Bartl, dostal z toho strach a chtěl nás odvésti zpět do vesnice. Nemusíme prý u toho být. A hned „Čelem vzad“. Pustili jsme se do něho, on se zastyděl a obrátili jsme se zpět. Hledali jsme naši četu na levém křídle a našli ji konečně po půlnoci za deštivé plísňkanice v jedné vesnici. Ulehli jsme, ale asi za hodinu přišel rozkaz, abychom se připravili na ústup. Jeden za druhým, a bez hluku dali jsme se ke trati... Padal hustě sníh... Po trati už

jsme se dali do běhu a záhy dojely i naše vlaky. Někteří nasedají na ně. Před samou Černohorkou vlaky se srazily, na štěstí bez vážnější nehody. V Černohorce nasedli jsme do vlaků, ale marně jsme čekali na odjezd. O situaci byla úplná nejistota. Poručík Homola, velitel poddůstojnické školy, stále telefonuje s Bachmačem, ale neví, co bude.

Náhle nastal poplach... Němci prý už jsou u nádraží. Vše vyběhlo z vagonů doprava i doleva beze všeho rozkazu. Němci sice nebyli ještě u nádraží, ale asi 2 versty od něho. Větší část naší čety běží na levé křídlo. Mezi nás se však míchají i bolševici, jichž bylo na nádraží celý vlak. Komandanta nebylo vidět a byli mezi nimi Němci, Maďaři i Češi. Rychle postupujeme vpřed. Nepřítel ustupoval asi 4 versty a zastavil se v okopech, které si za ranní mlhy připravil. Po rozmočeném poli, místy po kotníky vodou, se nám šlo ovšem mizerně. Vyhnout jsme se však nemohli. Na nepřátelské straně měli mnoho strojních pušek, neustále řehtajících. Na levém křídle podařilo se nám přijít Němcům až do boku. Viděli jsme před jejich okopy na sněhu několik padlých. Ale na pravém křídle bylo našim hůře. Nepřítel se jim dostával do boku a zasypával je kulometným křížovým ohněm i šrapnely. Řetěz nevydržel. Bolševici začali utíkat a kulometry nechali na místě. Za nimi se zvedala celá linie. Divili jsme se, že kolem trati napravo vidíme všechno utíkat. Nebylo však divu. My na rovném odkrytém poli skoro bez kulometů – aspoň na našem křídle – nepřítel však v ohromné převaze a dokonale ozbrojen. U nádraží byl řetěz obnoven a doplněn částmi 4. pluku, které právě došly. Nepřítel byl zastaven a byl nucen couvnouti. Sedáme do vlaku a pomalu odjíždíme. Nadávalo se opět všeobecně, že ke srážce nemusilo dojít, že jsme mohli ujet dříve, že je škoda životů atd.

A večer projížděl Bachmačem poslední československý ešelon. Účel byl přece dosažen. ■

FRANTIŠEK NOVÁK

1. prapor 4. čs. střeleckého pluku

Co se stalo? Proč to náhle vyrušení z tak zaslouženého a lákavého odpočinku? Důstojníci sdělují seřazeným rotám: Němci třemi tratěmi předjeli nás k železničnímu uzlu Bachmač, chtějíce nás zaskočit a oddělit od II. divise, která drží Bachmač a zoufale se brání přesile. Úporné boje vede zvláště 6. pluk Hanácký. Část druhé divise sestavuje na východní trati 50 vlaků, jichž budou obě části potřebovati k odpoutání od nepřítele.

Rychle spěcháme na stanici, kde na nás čekají narychlo sestavené vlaky. Náš I. prapor společně se III. praporem a kulometnou rotou odjely na st. Bilmačevce, odkud měly vpadnouti Němcům do boku úderem na st. Pliski. Ostatní dvě trati byly hájeny částmi II. divise. Tak byla Bachmač hájena se tří stran, kdežto východní čtvrtá, kudy jsme měli odjeti dál na východ, byla volná.

Jak mám vylíčit tři dny našich bojů u Bachmače? Válečné operace se jinak jeví prostému vojínu, jinak velitelům, kteří mají přehled o celkové situaci a znají souhrn všech účastných částí. Jinak vidím všecko dnes, kdy sleduji na mapách vylíčení třídních bojů podle Pleského „Dějin 4. pluku“, nežli tenkrát, kdy jsem byl malou jednotkou a viděl jen kus nejbližšího okolí.

Zůstaly jen některé, ostře vryté vzpomínky a dojmy: širá rovina, pokrytá řídkým, tajícím sněhem, v noci chladno ba i mráz, ve dne sychravo a mazlavé bláto, v němž ležíme, ryjíce si mělké zákopy a kryty pro hlavu před neustálou palbou německých pušek a kulometů. V dále pojíždějí obrněné vlaky Němců, vyšlehující plameny z jejich děl. Známy hukot granátů, výbuchy, trysky hlíny a dýmu. V noci pochody a přemístování s místa na místo, hlad, únava a – nedostatek střeliva. Šetří se s každou patronou. Je přísně nařízeno neútočit. Jsme pouze v obraně a naším úkolem je pouze poutat nepřítele tak dlouho, dokud i nejposlednějším částem nebude zajištěn odjezd z Bachmače. Němců je převaha. Stojí prý proti nám v obrovském oblouku několik divisí. Největší útoky podnikají na náš jižní bok, kde právě je naše rota. Chtějí nás obchvátit. Proto ty naše přesuny v noci.

Nejhorší byl pro nás poslední den bojů 13. března. Němci stříleli jako zběsilí, ale – bodákového útoku se neodvážili. Leželi jsme přilehlí těsně k zemi za kopečky hlíny a odpovídali řídkou palbou. Každou patronou jsme šetřili a pálili vždy jen s rozmyslem po pečlivém míření.

Tyto bojové operace na našem úseku řídil poručík Čeček. Vidím dosud siluetu jeho drobné postavy, jak stojí na střeše strážního domku a jak polním kukátkem pozoruje pohyby nepřítele. K večeru pomalu ustupujeme k městu. Náš úkol je vykonán. Němci váhavě za námi. Nejsou si asi jisti, co podnikneme. Za tmy přijíždí prázdný vlak pro nás. Vojáci, umazaní a začernění od střelby, vrhají se do tělušek a rázem usínají. ■

METODĚJ PLESKÝ

velitel průzkumného jíz. odd. 4. čs. střeleckého pluku

Našemu odjezdu k východu nemohli Němci zabránit. Byly však jiné překážky, jiné obtíže. Byli to naši „spojenci“, bolševici, kteří nám činili velké nesnáze. Tak například „vrchní velitel“ Primjakov nám vytýkal, že, opustíme-li Bachmač, spácháme zradu, a hrozil, že charkovská bolševická vláda vystoupí proti nám ozbrojenou silou. A stejně hrozivě se choval jiný „vrchní“ velitel, jakýsi Kadomcev. O madame B(r)osche ani nemluvíme. 13. března časně z rána přibyl do Bachmače poručík Čeček, aby hned odjel do Česnokovky. Ve směru trati Bachmač – Kyjev byl totiž klid, neboť nepřítel byl tam pasivním. Jeho úsilí se v posledních fázích projevovalo ve směru Bachmač – Gomel u Česnokovky. Bylo jisté, že tímto směrem budou Němci k Bachmači napírat i 13. března.

V Bachmači se odbyla krátká porada obou velitelů, Ušakov a Čečka. Ale záhy bylo rozhodnuto. Poručík odjel na bojiště, aby osobně řídil závěrečný boj tak, aby se do večera nepřítel nezmocnil Bachmače, Ušakov zůstal v Bachmači, aby provedl ještě choulostivější operaci, aby nás „odpoutal“ od „spojenců“, od bolševiků, kterých se zatím sjelo několik set, snad tisíc a kteří nestoudně prohlašovali, že nedopustí, abychom z Bachmače odjeli.

Během dopoledních hodin 13. března se rozpoutal u Česnokovky nový boj. Na straně Čechoslováků jej řídil poručík Čeček. Němci útočili. Jejich síly vzrostly, převaha děl a kulometů byla dokonalá. Nepřítel se několikrát pokoušel obchvátit naše křídla. U Česnokovky se situace vytvářela tak, že našim bylo třeba posily. A tak na pomoc k Česnokovce odjíždí o poledni z Bachmače Gayerův prapor a s ním jezdecký výzvědný oddíl.

Jak jsem již řekl, s jízdními rozvědčiky odjížděl do pole praporčík Chocholáč. Nevydržel ve štábu, stýskalo se mu po chlapcích. Spěchal jim tedy na pomoc.

Krajina od Bachmače k Česnokovce, toť rovina bez lesů, bez terénních vln a zářezů. Nepřítel náš vlak už zdaleka viděl. Dělové náboje vybuchovaly vlevo i vpravo trati. Ale nedbali jsme toho! Jeli jsme klidně dál a zastavili až v bitevní linii. A sotva se vlak zastavil, již se roty I. praporu rozvinuly v rojnici, aby zesílily křídla. Nepřítel znovu útočil, znovu obchvacoval boky. Nepřátelské jezdecko proniklo už kamsi k Bachmači.

Jízdní rozvědčici, opěšalí, měli býti zálohou. Nařídil tak Čeček. Měli se skrýti u trati. Ale to by byli jezdci zaháleli. Copak to bylo možné, když vpředu zuřil boj? A tak ani nevím, jak se to stalo, byli jsme pojednou v prvním sledu, po obou stranách trati. Pravda, měli jsme jen pušky, ale byli jsme všichni dobří střelci. K nepříteli bylo pouhých 700 či 800 kroků, a tak jsme se hned činili.

A když nastal soumrak, nepřítel znovu napíral, znovu na naše křídla, ale náš úkol byl splněn. Byl totiž vydán rozkaz – bránit se jen do soumraku, jakmile se setmí, vyklidit bojiště a ustoupit k Bachmači. Vlaky I. střel. divise už projely, netřeba se více zdržovat.

Zvolna, krok za krokem a již za tmy opouštíme bojiště. Plánovitě, v pořádku, jak se sluší na Čechoslováky. Naši „spojenci“ už „dávno praskli do bot“. A páni Germáni? Ti nás sice následovali, ale přece jen v uctivé vzdálenosti.

Ale tu vidím před sebou smutný, truchlivý obraz. V poli, hned u trati – Emanuel Chocholáč, v tratolišti krve. Je mrtev, dokonale... Nepřátelský granát ho roztrhal, když spěchal na pomoc svým chlapcům, když spěchal ke své rotě. Přemýšlel jsem o tom, jak junáka odnésti, ale nezdařilo by se to. Nosítek jsme neměli a do Bachmače bylo ještě daleko. Snad se mrtvého junáka ujmou nepřátelé a pochovají ho. A když se neustrnou Němci, smilují se muži... ■

Tak si u Bachmače počínal Emanuel Chocholáč ze Střítěže u Bystřice n. Perštýnem. Měli jsme v naší zahraniční armádě, věru, vzácné důstojníky. ■

FRANTIŠEK KREJČÍ

Inženýrná rota štábu I. čs. stř. divise

9. března odcházíme do městečka lčna, kde se máme vagonovat. Od Bachmače hučí děla. Němci tam vyslali celou divisi, 61. a 224., 349. saský pluk, jméno 4tého nezjištěno. Proti stojí 6. pluk částí 7., 4. a 9-ho (záložní) a 3 baterie 1. dělostř. brigády. 10. března „hružíme“ se na nádraží v lčně. K Němcům prý vyslán parlamentář, podmínky byly prý Němci bezpodmínečně přijaty. Do 13. března nesmí nám Němci v tom směru, který je určen k našemu odpravení, klásti žádných překážek, což ale pravda nebylo, neb boje trvaly od 7. do 14. března a jimi zajištěno 1. divisi navagonování a šťastně unikli jsme tak spárům germánským.

V lčně Doležal, číšník od Plchů z Brna, který je u „komendantské roty“ (strážní) u štábu 1. divise, zavádí mne k Pepovi – projíždí tu 3. batalion 5. pluku, ve kterém je Pepa „komandírem“ 9. roty, nyní však „vremenným komandírem III.-ho batalionu.“ Shledávám se s ním zde v Rusku poprvé – koresponduji s ním ale již od ledna 1917 roku.

V poledne 12. března odjíždíme z lčny. Ve vagoně je nás asi 24 a jsme bez kamínek. V Bachmači střílí kluci „krásnoarmejci“ po aeroplánu, ale hrdinně – zpod našich vagonů. Když letec vyhodil jakýs papír, kluci v domnění, že to bomba – byli by si hlavy uráželi. S námi jedoucí Rus nám vypravuje, že Němci odvezli od Bachmače po bojích 5 „platform“ mrtvých. ■

*Pohřeb prvních padlých
československých dobrovolníků
6. čs. střeleckého pluku „Hanáckého“
po bojích s Němci u Bachmače*

České válečné hroby u Bachmače na Ukrajině

Pavel Filipek

Dobrovolci, padlí v bojích v okolí Bachmače, byli pohřbeni do dvou větších hromadných hrobů ve Veliké Doči a u nádraží Bachmač Kyjivskij. Další hroby se dle neověřených údajů nacházely v různých místech v Bachmači a jejím okolí. První padlé 6. střeleckého pluku stihli ještě jejich spolubojovníci pohřbit do společného hrobu ve Veliké Doči 11. března 1918. Hromadný hrob u Kyjevského nádraží se nedochoval. Byl zničen při bombardování Bachmače v roce 1943.

První novější informace o hrobu ve Veliké Doči pocházejí z března 2001, kdy ho „znovuobjevil“ tehdejší český přidělenec obrany v Kyjevě plk. Miroslav Mück na základě podkladů Československé obce legionářské. Pomník nad hromadným hrobem byl dle údajů bachmačského muzea vybudován v 70. letech minulého století a kromě neodpovídající sochy v rudoarmějské uniformě byl opatřen i zavádějícím ruským nápisem „Zde je pohřbeno 33 československých vojáků internacionalistů padlých v bojích za sovětskou moc v roce 1918“. Ve spolupráci s ČsOL byl pomník v roce 2002 obnoven a opatřen novým česko-ukrajinským nápisem. Slavnostně ho odhalila česká delegace pod vedením tehdejší náměstkyně ministra obrany Jaroslavy Příbylové.

Stav pomníku ve Veliké Doči v červnu roku 2001

Pomník v průběhu následujících let několikrát změnil barvu, ale jinak postupně chátral. Po zavedení Centrální evidence válečných hrobů MO v roce 2007 byla upřesněna jména padlých vojáků. V prostoru Veliké Doči padlo 10.–11. března 1918 celkem 39 dobrovolníků, jeden zemřel na zranění, jeden byl popraven jako velezrádce a 13 se stalo v průběhu bojů neznámými. Celkem tedy bylo do evidence k tomuto válečnému hrobu přiřazeno 53 jmen.

V letech 2010–2017 byla prověřována další možná místa pohřbení čs. legionářů v Bachmači a jejím okolí. Ukrajinský historik Sergej Bogukalec dokonce na bachmačském hřbitově v místě, které dle zdrojů bachmačského muzea bylo označeno jako hrob minimálně jednoho legionáře, provedl výkop, ale nic nenašel. Proto jsme se rozhodli další u Bachmače padlé (15), zemřelé na následky zranění (7), nemoci (1) nebo při nehodách (3) a neznámé (3) – celkem tedy 29 dobrovolníků – umístit na jedno zatím virtuální pietní místo u nádraží Bachmač Kyjivskij.

Zhruba od roku 2015 jsme začali uvažovat o generální rekonstrukci pomníku ve Velké Doči, protože bylo nepřijatelné, aby spočívali naši legionáři pod sochou bolševického vojáka. Ve spolupráci s architektem Lukášem Hudákem, ČsOL a tehdejším ukrajinským přidělenec obrany v Praze Serhijem Moskaljukem jsme v březnu 2016 připravili sochařskou soutěž pro studenty výtvarných škol, kde jsme hlavně řešili, aby nový pomník byl v určité symbióze nebo rovnováze s pomníkem stávajícím. Nakonec jsme se nemuseli rozpadající se sochou rudoarmějce vůbec zabývat. Pomohla nám k tomu v roce 2016 vrcholící dekomunizace Ukrajiny. Ukrajinský Ústav paměti národa na konci roku 2016 zveřejnil zprávu, v níž uvedl, že v průběhu roku 2016 bylo přejmenováno 25 okresů, téměř tisíc měst a obcí a přes 50 tisíc ulic, které nesly název propagující komunismus či komunistické vůdce. Dále bylo odstraněno 1320 památníků Lenina a dalších více než tisíc soch jiných komunistických vůdců či výtvarů s komunistickou symbolikou. Na našeho rudoarmějce se zatím zapomnělo.

Situace se změnila v dubnu 2017, kdy jsme s L. Hudákem, vojenským přidělenec mjr. Petrem Šimákem a ukrajinským historikem S. Bogukalcem stav válečného hrobu ve Veliké

Doči důkladně prověřili přímo na místě. Zjistili jsme, že betonová socha rudoarmějce se v podstatě rozpadá a nemá valného smyslu ji obnovovat. Ani masivní podstavec sochy nejevil známky moc dlouhé životnosti. Ukrajinský historik vehementně podporoval náš záměr sochu odstranit. Rovněž při jednání se starostou obce jsme se vcelku rychle shodli na odstranění celého stávajícího pomníku.

Zároveň jsme na nádraží Bachmač Kyjivskij vybrali místo pro instalaci pamětní desky, kde bude připomenuto 29 výše zmíněných legionářů. K usnadnění schvalovacího procesu příslušnými ukrajinskými úřady jsme se s historikem Bogukalcem dohodli, že na nádraží bude umístěna i deska, která připomene boj ukrajinských nacionalistů proti ruským bolševikům v lednu 1918. Přislíbili jsme, že uhradíme výrobu obou desek. Historik nás ještě přesvědčil, abychom do auta naložili ředitelku místního muzea, o které tvrdil, že zná místo, kde jsou určité naši pochováni a vyjeli jsme směrem na vesnici Kuriň. Vyšlo najevo, že ředitelka nic neví, a zmateně se vyptávala kolemjdoucích. Naneštěstí nakonec narazila na domorodého dědu, který si po jejím nátlaku „vzpomněl“, že u jakéhosi pomníku pás v mládí krávy. I toho jsme naložili a dojeli ke spáleništi. Ukrajinci mají pořád zvyk vypalovat starou trávu a občas se jim to vymkne. Se spáleništem si přidělcovo Subaru už

Snímek z poslední kontroly stavby ve Veliké Doči, kterou provedl mjr. Petr Šimák v lednu 2018

neporadilo, museli jsme pěšky. Na krvavé řeky našťastí nedošlo. Po delším hledání jsme sice našli nějaký kus betonu se zbytky trubek, ale ani vzdáleně to nevypadalo na nějaký válečný hrob. Sergej by rád zase někde kopal. Nakonec pochopil, že nemáme zájem ani peníze na sondáže nebo exhumace v místech, kde není existence ostatků českých vojáků věrohodně doložena.

Vizualizace výsledné podoby pomníku ve Veliké Doči

Snímek z pietního aktu u příležitosti legionářské pouti v roce 2013 na místě pohřebiště čs. dobrovolníků ve Veliké Doči

Architekt Hudák se nechal cestou do Bachmače inspirovat a vytvořil velmi netradiční návrh nového pomníku do Veliké Doče s 53 svisle zabetonovanými rezavými železničními kolejnicemi. Symbolika je naprosto jasná. Proč kolejnice? Bachmač je železniční uzel, kde se sbíhá pět tratí z různých směrů. Bachmačem musely projet všechny vlaky, kterými pokračovali naši dobrovolníci dále na východ do nitra Ruska. Počet kolejnic odpovídá 53 padlým a nezvěstným. Kolejnice mají různou výšku – podle doby služby v legiích jednotlivých vojáků. Někteří měli odslouženo jen pár dní. Jen jeden z nich mohl mít na pravém rukávu jedinou krokev potvrzující jeden odsloužený rok v legiích. Setkali jsme se i s názorem, že pomník připomíná protitankovou překážku. Vůbec se mu nebráníme. Naopak, jsme rádi, že v sobě nese i symboliku odhodlání československých dobrovolců odolávat tlaku skvěle vyzbrojeného nepřítele. I když tanky zde tehdy ještě neměl. S těmi se utkali v prostoru i čase poněkud dál – u Sokolova.

Realizací projektu jsme pověřili osvědčenou firmu ze Zborova E. Tonoyana, který předložil rozpočet ve výši 453 tisíc UAH, což je asi 390 tisíc Kč. V první fázi dělníci, které si Tonoyan najal v okresním centru Borzně, demontovali sochu rudoarmějce a odstranili podstavec včetně jeho základů. Postup prací byl zkontrolován v průběhu kontrolního dne přímo na místě v listopadu 2017, kdy již bylo provedeno bednění a ocelová krabicová výztuž základů. Dělníci při snímání ornice v prostoru budoucího chodníku objevili původní desku, která na pomníku byla až do začátku tohoto tisíciletí.

U budovy železniční stanice Bachmač Kyjivskij, u níž byli čs. legionáři pravděpodobně pohřbeni, jsme s bachmačským místostarostou a hlavním architektem projednali umístění dvou desek. Kromě čs. legionářů i bojovníků ukrajinské Centrální rady padlým v bojích proti bolševikům. Jako vstřícný krok jsme přislíbili financování obou desek. ■

Vizualizace pamětních desek na nádraží Bachmač Kyjivskij

ODKAZ Bachmače

U Zborova nesli se naši vojáci jako na křídlech, všichni bojovali s vidinou blížící se rodné země. V tak mohutných chvílích každý stává se dítětem, víra ve splnění snů je živá. U Zborova všichni věřili, že jejich nástupem nastane na ruské frontě změna, že všechno se znovu pohne a konečně bude zlomen rakouský odpor. Snilo se tehdy o cestě domů. U Bachmače? Odcházelí jsme z Ruska a nevěděli kam. Všechny naše naděje o vítězném návratu s Rusy do svobodné vlasti rozplynuly se jako sen. Před námi byla převraty prosáklá bolševická zem, temný Ural a chladná Sibiř se strašnými dálkami a nevlídnými výhledy do budoucnosti. Těžko se umíralo hrdinům pod Bachmačem. Věčná jim za jich oběť paměť! (mjr. v z. Antonín Navrátil, 1928)

Stejně jako bitva u Zborova, stal se i Bachmač významnou bojovou kapitolou československých legií v Rusku. Vybojování strategického železničního uzlu plně nedosahovalo slávy legendárního útoku na zborovských pláních, ale jeho význam byl v březnu 1918 pro budoucí československou anabázi zcela klíčový. Proto se i bitva u Bachmače stala jedním ze základů válečné a následně hojně připomínané poválečné tradice. Bachmačský střet se po skončení světové války v nemalém množství promítl nejen v literatuře a umění. V období první republiky byly součástí připomínání bachmačské tradice také každoroční oslavy a odhalování nových pamětních desek. Obzvláště velkolepě pojata byla kulatá výročí v letech 1928 a 1938. O deset let později, v březnu 1948, byla dokonce vydána i Bachmačská pamětní medaile.

Kresba Oty Matouška s tématem Bachmače nese název „Nad hrobem bratří“

Pohlednice s vyobrazením příslušníka 6. čs. střeleckého pluku „Hanáčekého“ s plukovním praporem

BACHMAČ V LITERATUŘE

Březnový boj u Bachmače se krátce po odjezdu posledního ešalonu nesmazatelně zapsal do dějin československých legií v Rusku. Tento fakt se v následujících letech pochopitelně odrazil i v literatuře. Ještě během působení československých legií na Rusi bylo na Bachmač vzpomenuo v celé řadě tiskovin v podobě článků různé kvality a rozsahu. V období první republiky vyšla celá řada vzpomínkových děl, románů i básní. Již v roce 1923 vyšla kniha *Boje pod Bachmačem a ústup z Ukrajiny* z pera Dr. Jiřího Čermáka, který vycházel nejen z bojových hlášení uložených v archivu Legií. Nechyběly ani fotografie a přehledné mapy. K prvnímu kulatému výročí vyšla útlá práce mjr. v z. Antonína Navrátila nazvaná *Bachmač – 10. výročí bitvy* popisující stručně a jasně bachmačské dny. Václav Cháb ve své knize *Bachmač – březen 1918*, jež vyšla poprvé v roce 1930, popisuje románovou formou nejen samotný březnový střet, ale i následující měsíce roku 1918. Druhé kulaté výročí přineslo knihu *Bachmač – k 20. výročí bitvy u Bachmače* vydal pěší pluk 6 „Hanáčekého generála Janina“ a dalším významným dílem byla publikace *Od Zborova k Bachmači*, která je sestavena ze vzpomínkových statí desítek jednotlivých účastníků bitvy a podává tak hodnotné svědectví o prožitku vojáků i velitelů oněch březnových dní. Poprvé vyšla v roce 1938, podruhé pak v menším formátu k 30. výročí v roce 1948. Závěrem nesmíme zapomenout ani na kroniky 4., 6., a 7. čs. střeleckého pluku, které si střetem u Bachmače prošly a o jejichž bojové účasti se kroniky významně zmiňují.

OSLAVY

Vzpomínkové akce vztahující se k výročí bojů u Bachmače se během období první republiky konaly pravidelně každý rok.

Pohlednice s praporem pěšího pluku 6 „Hanáckého“

Obzvláště velkolepá byla kulatá výročí v letech 1928 a 1938, o čemž svědčí i četné zmínky v dobovém tisku. Dne 11. března 1928 uspořádala Československá obec legionářská v zasedací síni Staroměstské radnice v Praze oslavy 10. výročí bojů o Bachmač, kam se dostavila celá řada významných hostů, včetně předsednictva poslanecké sněmovny. Oslava byla zahájena skladbou *Svoji k světu*, kterou úspěšně přednesl Pěvecký sbor ČsOL *Slavia*. Svoje příspěvky k tématu Bachmače následně přednesli nejen plk. Čermák a gen. Čeček. Stejně jako v Praze, konaly se oslavy také v Olomouci, domovském městě 6. střeleckého pluku. Zde se ve stejný den konala slavnostní přehlídka na Masarykově náměstí, které se zúčastnil i ministr národní obrany František Udržal, jež vyslovil dík starostovi města i vzorně nastoupeným řadám 6. pluku. Ministr převzal pak od starosty města kopii praporu a předal ji veliteli pluku. Ceremonii byla přítomna i čestná stráž s originálním praporem, jež stála předstoupena před frontou legionářů. Po státní hymně následoval slavnostní pochod pluku.

O deset let později se na Bachmač opět vzpomnělo ve velkém. Ve Smetanově síni Obecního domu v Praze se dne 10. března 1938 konal slavnostní večer, který zahájila Česká filharmonie státní hymnou a předehrou k Smetanově hře *Libuše*. K zúčastněným promluvil ministr národní obrany František Machník a následně připomenul události z března 1918 přednosta vojenského archivu Památníku osvobození dr. František Šteidler. Krásný večer zakončily tóny Smetanova *Blaníku*. Město Olomouc pojal, již klasicky, oslavy velkolepěji: *Na slavnosti se sjelo do Olomouce na 20 000 lidí a mezi nimi několik set legionářů, bývalých příslušníků pluku a účastníků bitvy u Bachmače*. Slavnosti jako takové se konaly od 11. do 13. března 1938 a jejich součástí bylo i divadelní představení, výstava upomínek na bitvu u Bachmače a výstava legionářských umělců. Hlavní den oslav připadl na neděli 13. března, který vyvrcholil slavnostní přehlídkou pluku a připnutím šesti stuh na plukovní prapor. Nechyběli opět ani veteráni bojů o Bachmač, kteří zaujali čestné místo v tvaru a účastnili se defilé celé olomoucké posádky. Na Hanáckých kasárnách byly následně odhaleny pamětní desky se jmény padlých příslušníků pluku a u vchodu do kasáren byla umístěna bronzová deska se soškou legionáře v zimní ústrojí od prof. Otakara Španiela. Snětím státní vlajky na Masarykově náměstí byly slavnosti pro rok 1938 ukončeny. V následujících desetiletích se již nepodařilo, díky dějinnému vývoji, na tradici navázat a Bachmačské oslavy z posledního předválečného roku tak zůstaly až dodnes nepřekonané.

POŠTOVNÍ ZNÁMKA

Poštovní správa vydala v průběhu roku 1938 k 20. výročí bojů československých legií celou sérii poštovních známek, které připomínaly pamětihodná bojová vystoupení dobrovolců na válečných frontách v roce 1918. Bachmačská poštovní známka vyšla v měsíci březnu a vytištěna byla v tiskárně Unii rotačním ocelotiskem. Autorem návrhu byl akademický malíř a grafik Jindřich Vlček, rytinu vyryl Bohumil Heinz. Znamka měla původně platit do konce roku 1938, ale její platnost byla prodloužena a skončila až několik měsíců po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava v prosinci 1939.

Detail poštovní známky vydané k 20. výročí bojů u Bachmače

Rubová strana Bachmačské pamětní medaile z roku 1948 od sochaře Jaroslava Hejduka

BACHMAČSKÁ PAMĚTNÍ MEDAILE

Tato pamětní medaile, jejímž autorem byl akademický sochař Jaroslav Hejduk, byla založena 5. března 1948 usnesením vlády, jež bylo následně uveřejněno ve Věstníku ministerstva národní obrany. Bachmačská pamětní medaile byla udělována při příležitosti 30. výročí bitvy u Bachmače všem doposud žijícím legionářům. Udělována byla ale i posmrtně a to jak padlým tak později zesnulým bratřím, stejně tak ale všem jednotkám a útvarům, které se na bojích podílely. Medaile je odlita z bronzu a na líci je vyobrazen ruský legionář s puškou a nápis *Bachmač*. Rubová strana nese nápis *Pamětní medaile* a letopočty tvořící kulaté výročí 1918 a 1948. Rub je doplněn ještě o slovanskou lípu, která zde symbolizuje společné boje Čechoslováků a vojáků Rudé armády proti společnému nepříteli – Němcům. Nedílnou součástí medaile je i stužka v československých barvách po stranách doplněná o barvy ze stuhy sv. Jiří, jež jsou vedeny středem stuhy.

PO ROCE 1948

Po roce 1948 význam Bachmače postupně upadal v zapomenutí a politické vedení státu mělo k uznání legionářských tradic pramalé pochopení. Ještě v roce 1950 byl udělen 1. železničnímu pluku Československé armády čestný název „Bachmačský“. Brzy však od něj bylo upuštěno a pojem „bachmačič“ se v pozdějších letech vžil jen jako označení pro vyjádření těžké služby vojáků železničního vojska. Po roce 1989, kdy se opět začala rozvíjet činnost Československé obce legionářské a dalších organizací, začalo se povědomí o bojích u Bachmače do společnosti pomalu navracet. Nejvýznamnějším mezníkem je pochopitelně 100. výročí těchto bojů, které si letos připomínáme: *„Ony slunečné, blátivé dny se zapářenými obzory. Vítr, uhlí a kouř, telegrafní aparáty a telegrafní sloupy. Dny bez jídla a noci bez spánku. Mrznoucí hvězdy nad černou zemí s modravými cáry posledních sněhů. Mlhou dýmající ojiněná jitra. Vagony a zase vagony...“* Takový byl Bachmač před sto lety. ■

LEGIONÁŘSKÝ

SOKOLOVSKÝ
SPECIÁL

Směr

SOKOLOVSKÝ
SPECIÁL

Budování čs. jednotek
v SSSR

Boj o Sokolovo

Seznam ztrát u Sokolova

Význam Sokolova

Vážené sestry, bratři, čtenářky a čtenáři,

v letošním roce uplyne 100 let od vzniku samostatného Československa a od událostí, které tomu předcházely. Pro Československou obec legionářskou se jedná o završení několikaletých příprav a vyvrcholení projektu Legie 100. Nezapomínáme přitom ale i na další významné události, spjaté s historií naší republiky. Jednou z nich je i 75. výročí prvního boje československých vojáků na východní frontě u ukrajinské obce Sokolovo nedaleko Charkova.

Československá obec legionářská na tyto mezníky nezapomíná a aktivně se podílí na zachování jejich odkazu. Ve spolupráci s Ministerstvem obrany ČR jsme připravili tradiční setkání vedoucích představitelů MO a GŠ AČR s válečnými veterány a vojenskou veřejností 2. března na Valech. Obecně prospěšná společnost „Sokolovo“ s ministerstvem obrany a ČsOL připravují na 8.–9. března řadu pietních a vzpomínkových aktů přímo na historických místech v Sokolovu a Charkově. Badatel, historik a velký odborník na východní odboj a zvláště na osudy veteránů 1. čs. samostatného polního praporu Miroslav Brož již před třemi lety zahájil ve spolupráci s ČsOL přípravu na vydání knihy o bojích u Sokolova a jejich účastnících, která měla vyjít právě v těchto dnech.

Bohužel, těžká nemoc Miroslava Brože zastavila veškeré práce, a tak jsme se spolu s Ing. Milanem Kopeckým rozhodli převzít alespoň protentokrát štafetu a vytvořit sérii článků o prvním bojovém nasazení 1. čs. samostatného polního praporu do tohoto Speciálu Legionářského směru, jenž připomene právě 75. výročí bojů u Sokolova a 100. výročí bojů našich legionářských jednotek u železničního uzlu Bachmač. Ve své práci jsme se opírali o naše předcházející články v několika různých časopisech a také o díla Miroslava Brože *Hrdinové od Sokolova* a *1. československý samostatný polní prapor a boj Sokolovo*. Využili jsme samozřejmě i vzpomínky veteránů od Sokolova ze sborníku *Sokolovo* vydaném nakladatelstvím Naše vojsko v roce 1973, memoáry Josefa Buršíka, Oldřicha Kvapila, Ludvíka Svobody, řadu knih zabývajících se daným tématem od Karla Richtera, encyklopedický slovník *Sokolovo 1943* Jiřího Fiedlera, ale i protektorátní propagandistickou brožuru R. Rolanda *Váleční zajatci vypovídají*. Z archivních materiálů jsme znovu prošli příslušné fondy VÚA-VHA a poprvé využili materiály ruského CAMO, uložené na webu <https://pamyat-naroda.ru/>, podobně jako personální údaje o vojácích Rudé armády na webu <https://podvignaroda.ru/> a dokumenty německého BA-MA včetně jejich překladu z práce Aleše Binara s názvem *Auditur et altera pars - Účast německých jednotek v boji o Sokolovo v březnu 1943*, publikované v časopisu *Historie a vojenství* 3/2014. Zároveň jsme se snažili uvést na pravou míru i informace zveřejňované v posledních letech, které vznikaly na bázi jednostranné interpretace nekompletních německých údajů.

Doprovodné fotografie jsou převážně z fondů VÚA-VHA, archivu Miroslava Brože, Milana Kopeckého a ČsOL. Poděkování patří nejen spoluautorům Petru Sehnálkovi, Milošovi Borovičkovi, Zdeňku Špitálníkovi a Jiřímu Klůcovi, ale i těm, kteří se podíleli na technickém zpracování jednotlivých částí: Zuzaně Palové, Petru Bjačkovi, Jiřímu Filipovi a Jiřímu Charfreitagovi. Za grafickou přípravu děkujeme Michalu Vejvodovi a Vydavatelství MAC.

Na následujících stránkách se tedy seznámíte s historií vzniku 1. čs. samostatného polního praporu a jeho prvního nasazení u Charkova a Sokolova, ztrátách čs. praporu, ocenění jeho příslušníků, významu a odkazu bojů. Věřím, že toto dílo není konečné a slibuji, že na něm budeme dále pracovat, abychom ve spolupráci s Miroslavem Brožem u příležitosti 80. výročí vytvořili souhrnný sborník či obsáhlejší publikaci.

Ing. Milan Mojžíš
řídící tajemník ČsOL

PŘED SOKOLOVEM

Počátky budování československé vojenské jednotky v SSSR 2–5
 Střelec při přesunu do Charkova v únoru 1943 6
 Automatčik v bojích o Sokolovo v březnu 1943 7
 Odstřelovačka po bojích u Sokolova v dubnu 1943 8
 Konec velkých plánů 9–11
 Široninci 12–15

BOJ O SOKOLOVO

Od Buzuluku k Sokolovu 16–19
 Nepřítel – útvary 6. tankové divize 20–22
 Boj o Sokolovo 23–29
 Pokusy o protiútok 30–31
 V obraně 32–34
 Ústup od Sokolova 35

ZA NAŠI SVOBODU

Seznam ztrát 36–37
 Dva Československé válečné kříže 1939 „in memoriam“ 38–39

PO SOKOLOVU

Německá protiofenzíva 40–41
 Význam Sokolova 42
 Od praporu k brigádě 43
 Odkaz bojů u Sokolova 44
 Sokolovo dnes 45

Starý klášter v Suzdalu, kde byli na přelomu let 1940 a 1941 internováni příslušníci československého legionu z Polska. Z tohoto místa se československé exilové diplomacii podařilo většinu vojáků odsunout přes Blízký východ do Francie.

POČÁTKY BUDOVÁNÍ československé vojenské jednotky v SSSR

Petr Sehnálek

Českoslovenští vojáci se v Sovětském svazu ocitli již v září 1939, když se příslušníci tzv. polského legionu, ustupující před německými jednotkami dostali do východní části Polska, kterou po 17. září obsadila Rudá armáda. Tato skupina byla internována a soustředěna 365 km východně od Moskvy ve městě Oranky. Zde se na jaře 1940 nacházelo 798 Čechoslováků, z toho 15 žen a 6 dětí, kteří byli v průběhu roku přemístěni do města Suzdal. Vzhledem k tomu, že SSSR stál v této době ještě mimo válečný konflikt, zorganizovala československá vláda přesun většiny internovaných do Francie a poté na Střední východ, kde měli posílit jednotky vznikající exilové armády. Pro případ rozšíření války na východ zůstalo v Sovětském svazu 93 mužů jako velitelský kádr pro postavení případného dalšího čs. vojenského útvaru. Příhodné podmínky nakonec nastaly po vstupu SSSR do války a následném podepsání vojenské dohody mezi československou a sovětskou vládou dne 18. července 1941. Díky aktivitě vojenské mise v čele s plk. Heliodorem Píkou se 12. prosince 1941 podařilo založit vojenskou jednotku.

Prvním posádkovým městem Čechoslováků na východní frontě se stalo přiuralské město Buzuluk v západní části Orenburské oblasti, kam počátkem února 1942 přijela skupina 93 důstojníků a poddůstojníků z velitelského kádrů a zahájila činnost jednotky. Velitelem jednotky se stal pplk. Ludvík Svoboda, který měl za sebou službu v ruských legiích za 1. světové války, kariéru učitele ve vojenské akademii v Hranicích, velení praporu u pěšího pluku v Kroměříži, dále také zkušenost z organizování polského legionu, celou anabázi ústupu z Polska a následné sovětské internace. Na základě výzvy občanům ČSR publikované v sovětských sdělovacích prostředcích následovali již i první dobrovolníci. Většinu příslušníků jednotky tvořili vojáci české národnosti zastoupení uprchlíky z protektorátu, dále občany ČSR, kteří před válkou odjeli do SSSR za prací, a také tzv. ruskými Čechy, kteří byli v SSSR dlouhodobě usídlení. Do Buzuluku našli cestu i Slováci a v malé míře také antifašistické německé a maďarské národnosti. Početné zastoupení v „protektorátní“ skupině měli uprchlíci židovského původu, ovšem ke své víře se hlásilo jen malé procento. Většinou se tito příslušníci

Důstojníci 1. čs. samostatného polního praporu, zprava spojovací důstojník praporu npor. Miroslav Šmoldas, velitel kulometné roty npor. Jaroslav Löhner-Lom, velitel 2. pěší roty npor. Jan Kudlič, velitel čtyř protitankových pušek ppor. František Král a velitel minometné roty por. Václav Drnek

vojáci považovali za pravověrné Čechoslováky a nikterak se svým původem nevymezovali z celku. Další velkou národnostní skupinou se koncem roku 1942, kdy se plk. Píkovi podařilo domoci se propuštění tisíců čs. občanů vězněných v táborech GULAG, stali tzv. Rusíni neboli zakarpatsští Ukrajinci z Podkarpatské Rusi. Po maďarské okupaci totiž masově utíkali přes hranice do SSSR, kde je za nelegální překročení hranice a špionáž čekalo uvěznění a nelidské podmínky v pracovních táborech. Do řad jednotky vstoupily poprvé v novodobých dějinách také ženy. Ve stavu pak bylo dokonce i několik neploletých jedinců a o mladší děti rodičů z řad příslušníků praporu se pak staral čs. vojenský dětský domov.

Po formálním ustanovení jednotky se v Buzuluku začalo s příjmem dobrovolníků, přípravou ubytovacích kapacit a také těžbou dřeva pro výrobu postelí a otop. V polovině února útvar označovaný jako 1. prapor (název 1. čs. samostatný prapor v SSSR byl zaveden až 15. července) čítal přes 300 osob. Po zlepšení počasí byl v březnu konečně zahájen pravidelný výcvik. Všichni poddůstojníci prošli opakovacím instruktorským kurzem, který je měl připravit na práci

s nováčky, kteří zahájili základní výcvik. Souběžně probíhala dvouměsíční škola poddůstojnická, připravující nové velitele družstev, a také tříměsíční důstojnická. Současně byly zřizovány specializované kurzy pro odstřelovače, pozorovatele, tzv. stíhače tanků (tj. tankoborníky), zdravotnický personál či výkonné a účetní rotmistry. Důstojníci (mnozí z nich byli mladí absolventi elitní hranické akademie s předválečnou praxí velitelů čet a rot) si pak samostudiem doplňovali vzdělání a ze sovětských vojenských časopisů a příruček připravovali výtahy nejnovějších bojových zkušeností. Osvojování praktických poznatků z fronty napomáhala několik instruktorů z řad důstojníků Rudé armády s válečnými zkušenostmi. Náročný výcvik probíhal často až 14 hodin denně, ale i tak si vojáci našli chvíli pro trávení volného času a kontakty s místními obyvateli. Dobrým vztahům napomáhaly vzájemné sportovní zápasy či to, že praporem napomáhaly ženisté obnovili most, který v roce 1918 zlikvidovali českoslovenští legionáři během bojů s bolševiky. Koncem léta Čechoslováci pomáhali i při žňových pracích a jejich věhlas šířila i hudební četa, v jejímž repertoáru se koncem roku 1942 ocitl i nový pochod *Směr Praha*, jehož úvodní slova „*Přes spáleniště, přes krvavé řeky*“ se posléze stala symbolem obtížné cesty čs. vojenské jednotky k osvobození Československa.

Chod praporu byl podřízen předpisům předválečné čs. armády a pouze v bojové přípravě se cvičilo dle vybraných řádů Rudé armády. Z toho vyplývalo i dodržování apolitičnosti armády a zákaz politické činnosti, což však porušovali členové komunistické strany a zřídili tajnou stranickou organizaci a snažili se získat vliv na činnost jednotky. Moskevské vedení KSČ dokonce poslalo do Buzuluku několik svých členů, kteří měli potírat protisovětské a protikomunistické tendence a názory, ale také se zdokonalovat ve vojenské přípravě. Komunisté získali pod svou kontrolu osvětovou službu, která měla za úkol zvyšovat morálku vojáků a motivovat je k rozhodnému boji proti nepříteli, a spolu s důstojníky sovětské NKVD, jež byli k jednotce přiděleni pod legendou styčných důstojníků, monitorovali náladu a situaci u praporu a v hlášeních pro vedení strany označili některé důstojníky včetně samotného pplk. Svobody za fašisty a reakcionáře. Komunisté postupně nabývali na vlivu a v pozdějším období existence čs. vojenské jednotky v SSSR dokázali významně zasahovat do její činnosti.

Náčelník Čs. vojenské mise v SSSR plk. gšt. Heliodor Píka předává bojovou zástavu do rukou velitele 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR plk. Ludvíka Svobody. Buzuluk, dne 27. ledna 1943.

Velitel právě formovaného 1. čs. praporu podplukovník Ludvík Svoboda s podplukovníkem Rudé armády vítá v červenci 1942 na polním letišti v Buzuluku ministra národní obrany generála Sergěje Ingra

V červenci navštívil Sovětský svaz ministr národní obrany čs. exilové vlády ve Velké Británii generál Ingr a kromě jednání se sovětskými představiteli zavítal i k 1. čs. samostatnému praporu. Výsledky cesty shrnul hlášením prezidentu Benešovi, v němž uvedl, že při jednání se Sověty žádal „*urychlit vyzbrojení 1. praporu s tím, že měsíc po obdržení výzbroje může 1. prapor odejít do předfrontového pásma k dokončení technického a zejména taktického výcviku ve spolupráci s jinými zbraněmi a pak na frontu. Přání, aby se naše jednotka mohla brzo zúčastnit bojů na frontě, jsem přednesl jménem vlády a motivoval jsem je důvody politickými a propagačními.*“ Požadované zbraně však nepřicházely a v Buzuluku se otázka nasazení stala široce probíranou záležitostí, neboť vojáci byli přesvědčeni, že jsou už připraveni jít na frontu. Tyto tendence rozvířovali komunisté, čímž i posilovali své postavení, přičemž využili velitele praporu plk. Svobodu, který v důsledku vznětlivé atmosféry obešel své nadřízené a poslal žádost o nasazení do bojů přímo vrchnímu veliteli Rudé armády Stalinovi. V té době však prapor ještě nebyl plně docvičen, neboť mu stále chyběla požadovaná výzbroj. Ta začala konečně přicházet až v druhé půlce října a 28. října pak prapor složil slavnostní přísahu již s novými zbraněmi v rukou. Poté již Sověti povolili nasazení jednotky do bojů, načež 2. prosince proběhlo v prostoru blízké obce Suchorečky finální praporem taktické cvičení spojené s ostrou polní střelbou všech zbraní. V prověrce před komisí sovětských důstojníků Čechoslováci obstáli a svou připravenost prokázali i počátkem ledna 1943 v průběhu zimního cvičení v terénu, když se učili přežít v nepříznivých klimatických podmínkách. Náplň cvičení, během něhož se nocovalo venku v přístřešcích a denní činnost ztěžovaly silné sněhové vánice a třicetistupňové mrazy, pomohla vojáky připravit na klimatické strážně budoucího nasazení. Dne 28. ledna pak konečně přišel rozkaz k odjezdu na frontu. Ještě o den dříve obdržela čs. jednotka z rukou velvyslance Fierlingera a náčelníka čs. vojenské mise v SSSR plk. Píky bojovou zástavu s hesly „*Věrní zůstaneme*“ a „*Pravda vítězí*“ a stuhou s nápisem „*Smrt německým okupantům*“, darovanou představiteli buzulucké místní správy. V sobotu 30. ledna pak 1. čs. samotný polní prapor odjel železničním transportem č. 22.904 vstříc prvnímu frontovému nasazení.

Výcvik s 50mm rotními minomety v okolí Buzuluku

MATERIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ

Dle společných dohod s vládami Velké Británie a Sovětského svazu byli příslušníci praporu vystrojeni materiálem britského původu a sovětskými zbraněmi. Čechoslováci tak v Buzuluku oblékli slušivé anglické „battledressy“, ovšem na dodání kompletní výzbroje si museli počkat. Zpočátku měli k dispozici pouze 50 opakovacích pušek. Nouzovým řešením k usnadnění výcviku se stala výroba dřevěných atrap a řehtaček k akustické imitaci střelby. Vedle maket pušek pro nácvik taktiky i boje zblízka, se jednalo o granáty, kulomety, protitankové miny a dokonce i atrapy protitankového kanónu a tanku pro nácvik ničení granáty a náložemi. Počátkem června sovětská vojenská správa zapůjčila lehké i těžké kulomety, automatické pušky a také minomety a protichemické vybavení, aby mohli čs. vojáci pokročit ve výcviku. Konečně 19. října 1942 pak prapor obdržel dodávky své vlastní pěchotní výzbroje v podobě moderních automatických pušek, samopalů, lehkých a těžkých kulometů a protitankových pušek. V polovině listopadu došla i zásilka těžkých zbraní, což umožnilo zahájit poslední etapu přípravy. Před odjezdem na frontu rozmnožily vybavení praporu tzv. volokuše – jednoduché lodkovité sánky určené k přepravě materiálu jednotek. Volokuše, jakož

Nástup vojáků 1. čs. samostatného polního praporu do železničních vozů ešalonu 22.904. Buzuluk, dne 30. ledna 1943.

i všechny makety výzbroje a dokonce i hodnostní označení a čepicové odznaky nebo identifikační známky s motivem malého státního znaku vyrobili zruční dělníci ze zahraničních filiálék Škodových závodů v Plzni.

ORGANIZACE A VÝZBROJ

1. čs. samostatný polní prapor v SSSR byl organizován dle sovětských tabulek a odpovídal střeleckému praporu samostatné střelecké brigády. Oproti běžným praporům v plucích sovětských střeleckých divízií měl vyšší počty a hlavně vyšší palebnou sílu. Prapor představoval v typických podmínkách východní fronty nadstandardně vybavený a početně silný útvar a pro sovětské vyšší velitele tvořil v případě přidělení nezanedbatelnou bojovou sílu. Slabinou však byla nízká schopnost protitankové obrany, zabezpečovaná hlavně protitankovými puškami, které již nebyly schopné dlouhodobě úspěšně čelit masovějšímu náporu moderní německé obrněné techniky. Z tohoto důvodu byl prapor v bojovém nasazení odkázán na posílení mohutnějšími dělostřeleckými prostředky nadřízeného velitelství. Hlavní bojovou sílu praporu tvořily tři pěší roty s tabulkovým stavem 137 osob. Rota se skládala z velitelství o 17 osobách, třech pěších čet, z nichž každá čítala 34 mužů, zdravotnického družstva se sedmi sběrači raněných (většinou ženy) a minometného družstva v síle 11 mužů. Palebná síla pěchotních zbraní praporu byla úctyhodná, neboť příslušníci pěších rot (včetně sběraček raněných) byli vyzbrojeni výkonnými automatickými puškami AVT-40. Každé pěší družstvo disponovalo lehkým kulometem DP-27 s diskovým zásobníkem na 47 nábojů. Pěší rota měla navíc i organickou palebnou podporu v podobě tří lehkých minometů ráže 50 mm s dostřelem téměř jeden kilometr.

Při svém odjezdu na frontu měl čs. prapor tento stav:

Důstojníků	26
Rotmistrů	10
Poddůstojníků	244 (z toho 7 žen)
Vojínů	694 (z toho 31 žen)
Celkem	974 (z toho 38 žen)

Výzbroj čs. praporu tvořilo:

Automatické pušky AVT-40	553
Odstřelovačská verze pušky AVT-40	192
Opakovací pušky vz. 1891/30	10
Samopaly PPŠ-41	47
Pistole TT-33 a revolvery vz. 1895	47
Lehké kulomety DP-27	40
Těžké kulomety vz. 1910 „Maxim“	12
Protitankové pušky PTRD-41 ráže 14,5 mm	16
Protitankové kanóny vz. 37 ráže 45 mm	2
Rotní minomety vz. 40 ráže 50 mm	9
Praporeční minomety vz. 41 ráže 82 mm	9

Struktura 1. československého samostatného polního praporu:

1. ČESKOSLOVENSKÝ SAMOSTATNÝ POLNÍ PRAPOR			
Velitel praporu: plk. pěch. Ludvík Svoboda zástupce velitele praporu: kpt. pěch. Bohumil Lomský – Lenc			
Náčelník štábu: npor. děl. Otakar Rytíř – Richter Hospodář praporu: npor. hosp. Maxmilián Holzer Šéflékař praporu: por. zdrav. MUDr. František Engel Zbrojní důstojník: ppor. pěch. Boris Hübner Osvětový důstojník: rt. Bedřich Reicin	Zástupce náčelníka štábu: npor. žen. Jaroslav Zhor – Ernst Zpravodajský důstojník: rt. Vojta Ekstein – Erban Spojovací důstojník: npor. tel. Miroslav Šmoldas Chemický důstojník: ppor. pěch. Konstantin Hübner Vozatajský důstojník: npor. jezd. Rudolf Rosický – Kellner		
1. pěší rota npor. tel. Otakar Jaroš		2. pěší rota npor. děl. Jan Kudlič	
3. pěší rota npor. pěch. Vladimír Janko			
1. pěší četa rtm. pěch. F. Růžička 2. pěší četa rtm. pěch. F. Němec 3. pěší četa rt. J. Buršík	1. pěší četa rtm. pěch. R. Tesařík 2. pěší četa rtm. pěch. S. Stejskal 3. pěší četa rt. L. Ječmínek	1. pěší četa rtm. pěch. O. Kvapil 2. pěší četa rtm. pěch. V. Černý 3. pěší četa rtm. pěch. H. Voráč	
Kulometná rota npor. pěch. Jaroslav Lom – Löhrer		Minometná rota por. děl. Václav Drnek	
Protitanková rota npor. pěch. František Sedláček			
1. kulometná četa ppor. pěch. A. Elovíš 2. kulometná četa rtm. pěch. J. Větvíčka 3. kulometná četa rt. J. Novák	1. minometná četa ppor. pěch. J. Kosík 2. minometná četa ppor. děl. Ing. O. Biheller 3. minometná četa ppor. děl. Ing. E. Falter	četa KPÚV ppor. MUC. J. Frank 1. PT četa por. lék. Ing. A. Friedmann 2. PT četa ppor. pěch. F. Král	
Pomocná rota npor. žen. Jaroslav Zhor – Ernst			
Velitelská četa rtm. pěch. K. Fanta – Furcht Hospodářská četa rtm. hosp. F. Páleník Zdravotnická četa ppor. zdrav. MUDr. A. Šíroky – Scheer	Četa automatčků ppor. pěch. A. Sochor Zákopnická četa rtm. žen. K. Novotný	Spojovací četa npor. tel. M. Šmoldas Oddíl pol. četníků rtm. čet. M. Štíma	

HELIODOR PÍKA

(3. 7. 1897 – 21. 6. 1949)

Po ukončení studia na českém gymnáziu v Opavě byl odeslán na haličskou frontu, kde v červenci 1916 padl do ruského zajetí. Po roce v zajateckých táborech se stal příslušníkem čs. legií v Rusku, ale záhy byl přesunut do Francie. Do vlasti se vrátil v lednu 1919 v hodnosti poručíka 21. čs. střeleckého pluku francouzských legií a stal se

důstojníkem čs. armády z povolání. V letech 1932–1937 působil jako čs. vojenský atašé v Rumunsku, v letech 1939–1941 pak jako náčelník zpravodajské služby na Balkáně, od roku 1941 do konce války zastával funkci náčelníka Čs. vojenské mise v SSSR. Jeho zásluhou se podařilo čs. vojenskou jednotku v SSSR posílit o čs. občany z Podkarpatské Rusi, kteří v pracovních táborech, věznicích i vyhnanství přežili tresty převážně za nedovolený přechod hranic do SSSR. Po návratu do osvobozené vlasti byl v hodnosti brigádního generála jmenován podnáčelníkem hlavního štábu pro zvláštní úkoly a v této funkci se zúčastnil mírové konference v Paříži v roce 1946. Po návratu byl pověřen funkcí zástupce náčelníka hlavního štábu čs. armády pro zpravodajské záležitosti, vojenské školství a výcvik. V květnu 1948 byl neoprávněně zatčen, degradován a ve vykonstruovaném procesu, v němž jej obvinili ze špionáže ve prospěch Velké Británie a z další „vlastizrádné a velezrádné činnosti proti zájmu Československa a jeho lidu“, byl v lednu 1949 odsouzen k trestu smrti. Dne 21. června 1949 byl ve věznicí na Borech v Plzni popraven. V prosinci 1968 byl plně rehabilitován a po roce 1989 byl povýšen in memoriam do hodnosti armádního generála. ■

LUDVÍK SVOBODA

(25. 1. 1895 – 20. 9. 1979)

Narodil se v Hroznatině na Třebíčsku a vystudoval hospodářskou školu. Za první světové války přešel v září 1915 na ruskou stranu a v srpnu 1916 se přihlásil do československých legií. Zúčastnil se bojů u Zborova, u Bachmače a v řadách 3. čs. střeleckého pluku Jana Žižky v hodnosti kapitána a na sibiřské magistrále. Od roku 1921 se stal důstojní-

kem z povolání a dosáhl hodnosti podplukovníka. Působil jako profesor na Vojenské akademii v Hranicích a jako velitel praporu. Po okupaci republiky odešel v červnu 1939 do Polska, kde převzal velení čs. vojenské skupiny. Po porážce Polska převedl skupinu na území SSSR, kde byla internována v Jarmolincích, Orankách a Suzdalu. V roce 1942 byl jmenován do funkce velitele 1. čs. samostatného polního praporu, s nímž bojoval u Sokolova. V květnu 1943 se stal velitelem 1. čs. samostatné brigády. Na počátku karpatsko-dukelské operace byl pověřen velením 1. čs. armádního sboru. Od 5. dubna 1945 působil jako ministr národní obrany. Postupně byl povyšován do hodnosti armádního generála. Na začátku 50. let byl z ministerstva propuštěn a pracoval v JZD v rodné obci. V roce 1952 byl zatčen a několik týdnů vězněn. O dva roky později se mohl vrátit do armády a zastával funkci náčelníka Vojenské akademie v Praze. V letech 1959 až 1968 pracoval jako samostatný vědecký pracovník Vojenského historického ústavu a 30. března 1968 byl zvolen československým prezidentem. Po srpnové invazi odmítl jmenovat tzv. dělnickou-rolnickou vládu, později podpořil Husákovu vedení. V roce 1973 byl sice opět zvolen prezidentem, ale úřad pro dlouhodobou nemoc nemohl zastávat. ■

Střelec při přesunu do Charkova v únoru 1943

Miloš Borovička, Milan Kopecký, Milan Mojžíš, Zdeněk Špitálník, Jiří Charfreitag

1. československý samostatný polní prapor v SSSR byl zvláštní jednotkou po mnoha stránkách, ústrojí a vybavením vojáků nevyjímaje. Mezi odbornou veřejností je celkem známo, že naši vojáci používali stejnokroje a výstroj britského původu. Studium archivních materiálů ve Vojenském ústředním archivu se však podařilo zjistit, že Čechoslováci si výstroj přizpůsobovali a nosili ji poněkud jinak, než zamýšleli jejich britští tvůrci. Bohužel nedostali žádný „návod k použití“, a tak vycházeli ze svých předválečných znalostí. Výstroj střelce jsme zrekonstruovali především podle rozkazu náčelníka štábu praporu npor. Bohumíra Lomského pro vykládání a pochod ze dne 19. února 1943. Ten vojákům

nařizoval odevzdat boty se spinkami a torbu, v níž měly být britské kalhoty, pláštěnka a maska. Způsob balení „torbičky“, jak označuje britský „Haversack, pattern 37“, je velmi neortodoxní, avšak funkční. Ustrojení důstojníka – velitele čety samopalníků pak vychází spíše ze směrnice o nošení ústroje, která byla vydána pro výcvik v Buzuluku, podepsaná velitelem praporu tehdy pplk. Svobodou a npor. Lomským bez konkrétní datace. Nepodařilo se nám zjistit, kdy byla našim vojákům u Sokolova vydána vezená výstroj a boty. S ohledem na přicházející oblevu a některé osobní vzpomínky pamětníků je však pravděpodobné, že v místě svého bojového nasazení byli oděni tak, jak představujeme.

Střelcovu hlavu chrání **ušanka** z vlněného sukna a umělé kožešiny („Šápka ušánka obr. 1940“), kolem krku má uvázanou **britskou šálu** (Cap comforter).

Proti chladu jej chrání **britský plášť pro pěchotu** (Greatcoat 1940 pattern dismounted, ve sbírkách se nacházejí i 1939 pattern), pod ním **blůza** Battledress Serge (někdy nesprávně označována sběratelsky jako patt. 37).

Jeho výstroj tvoří **britský kožený opasek** (Belt, waist, patt. 1939), na opasku vzadu vlevo je provlečením skrze **kožený koš** (Carrier, water bottle) připevněna britská **polní láhev**. K přenosu munice mu slouží pár **kožených sumek** (Carrier, cartridge, patt. 1939 (každá pojala 20 nábojů, avšak sovětský rámeček o pěti nábojích ráže 7,62 mm se do sumky nevejde tak, aby šla zapnout), výzbroj na opasku pak doplňuje **bodák** k pušce AVT-40.

Vatované kalhoty („Štány vátnyje obr. 1932“) a **válenky** jsou sovětské provenience a vojáky byly v chladném počasí vysoce ceněny.

Pro přenos nezbytností slouží „**torbička**“ (Haversack, patt. 1937), uvnitř měla být jídelní miska, dávka chleba, lžice, záložní dávka stravy, ručník, mýdlo, kartáček na zuby, holící potřeby, dva páry ponožek, pár onucí, kuřivo, čistící potřeby na zbraně a střelivo. Na torbičce pak „**torbové řemeny**“ (straps, haversack patt. 1939) **stočená fufajka** („Tělogrějka vátnaja obr. 1932“), **přilba** (britská Steel Mk. II) dvakrát přitažená „**křížovými řemeny**“ (Straps, supporting pack, patt. 1939), **polní lopatka** s topůrkem vpravo.

Většina vojáků praporu byla vyzbrojena **automatickou puškou AVT-40** ráže 7,62 mm s **britským koženým řemenem** (Slings, rifle, patt. 1914).

Automatčik v bojích o Sokolovo v březnu 1943

Uprostřed formování a výcviku 1. československého samostatného polního praporu došlo 12. června k jeho reorganizaci a v rámci pomocné roty byla ustavena četa automatčiků-rozvědčiků. Jejím velitelem byl jmenován podporučík Antonín Sochor, který patřil do zakládající tzv. „oranské“ skupiny příslušníků praporu. Četa, která se skládala ze čtyř družstev o 10 vojácích, měla plnit funkci průzkumníků (rozvědčiků) a bojového zajištění. S tím, že se předpokládalo její nasazení jako úderné jednotky do nejtěžších akcí, dostal její velitel možnost výběru nejlepších vojáků z řad příslušníků praporu. Předválečná československá armáda jednotky automatčiků ve své organizační struktuře neměla, neboť „kulometné pistole“ se teprve v roce 1938 připravovaly zavést do výzbroje. Určitou paralelu bychom našli v československých legiích, kdy v rámci České družiny či výzvědných rot

italských legií operovaly samostatné průzkumné-výzvědné čety a v ruských legiích byl v roce 1918 zřízen Úderný prapor, který byl jako elitní jednotka nasazován do nejtěžších akcí.

Podporučík Sochor při výcviku kladl důraz na fyzickou zdatnost, odolnost, skrytý pohyb v terénu, střeleckou přípravu a zvládnutí drillů, ale s důrazem na kreativitu a samostatnost. Základním mottem čety se stalo heslo: „Úkol – musí být splněn“. Do bojů u Sokolova se zapojila četa automatčiků od samého počátku. Její příslušníci se střetli s nepřítelem u Taranovky již v noci ze 4. na 5. března a po celou dobu vykonávali průzkumnou činnost. Přímo v bojích pak působili jako záloha velitele obrany a byli posíláni na nejhroženější místa, což se též projevilo na ztrátách. Z 39 nasazených osob jich 10 padlo a mnoho dalších bylo zraněno.

Stejnokroj důstojníka automatčiků-rozvědčiků tvoří **britská blůza a kalhoty** (Battledress serge) doplněné **ušankou** s důstojnickým odznakem („Šápka ušanka obr. 1940“).

Důležitou součástí výstroje je **důstojnická brašna** na dokumenty sovětského původu, **britský kožený opasek** patt. 1939, **posuvky** (Attachments, brace, patt. 1939) a „**křížové řemeny**“ (Straps, supporting pack, patt. 1939). U praporu nebyly v kompletu nošeny tzv. „X“ řemeny (Braces, patt. 39), ty se používaly pro samostatné nošení „torbičky“ a polní lahve. Na opasku je dále umístěno **kožené pouzdro na pistolí** obr. 1932 s pistolí **Tokarev TT** ráže 7,62 mm a náhradním zásobníkem uvnitř, **sumka na bubnový zásobník** k samopalu PPŠ 41 a tzv. „**Finský nůž**“ („Nož rozvědčika obr. 1940“).

Důstojníci a příslušníci čety automatčiků-rozvědčiků byli vyzbrojeni **samopaly PPŠ-41** ráže 7,62 mm. Navíc každé ze čtyř družstev mělo ve výzbroji jeden lehký kulomet DP 27 ráže 7,62 mm s diskovým zásobníkem, které zvyšovaly palebnou sílu čety.

Zimní **maskovací převlečník** tvořený kalhotami a blůzou („Maskiróvačnyj kostjúm zímnyj“) byl určen jen vybraným mužům praporu.

Na nohou má **hnědé kožené boty** britského původu a **britské spinky**, které brání vnikání sněhu a nečistot do bot.

Odstřelovačka po bojích u Sokolova v dubnu 1943

Boje v okolí Sokolova mají pro československé dějiny ještě jeden neopomenutelný význam. V rámci naší armády byly totiž poprvé v moderních dějinách po boků mužů nasazeny rovněž ženy a ty se rozhodně nechtěly nechat zahanbit přívlastkem slabšího pohlaví. Ženy v útvech 1. československého polního praporu v SSSR se ve svých stejnokrojích neodlišovaly od svých mužských protějšků. K rekonstrukci vzhledu vojína – odstřelovačky jsme se nechali inspirovat známými fotografiemi sniperek Marie Ljalkové-Lastovecké a Vandy Biněvské-Liskové, ty však nelze datovat přímo do období bojů, ale spíše do období výcviku, resp. do etapy, kdy čs. prapor po boji na frontě odpočíval ve vesnici Veseloje.

Prvního bojového vystoupení na frontě se zúčastnilo celkem 38 žen, z nichž 16 za své činy na bojišti obdrželo československá a sovětská vyznamenání. Kromě dvou výše zmíněných sniperek (byť Vanda Biněvská finálně působila jako pozorovatel) většinou plnily funkce zdravotnic-ošetřovatelek, v menší míře kuchařek; spojařka, podobně jako pracovnice osvěty, byla mezi nimi jediná. Protože se ženy velmi často nacházely v první linii, bylo velkým štěstím, že u Sokolova žádná z nich nezahynula a že pouze voj. Marie Pišlová-Kvapilová utrpěla zranění.

I ženy oblékaly **britské blůzy a kalhoty** (Battledress serge) doplněné **ušankou** s odznakem pro mužstvo („Šápka ušanka obr. 1940“), na fotografiích jsou pak patrné **košile s límcem a vázankou**. Kromě ušanky ženy na bojišti pochopitelně užívaly jako muži i britskou přilbu Mk. II.

Výstroj odstřelovačky je poněkud odlehčená a tvoří ji **britský kožený opasek** patt. 1939, který je ovšem zkrácený a bez původní přezky, k zapnutí byla používána **přezka s trnem** určená původně pro nastavení délky řemenu, na opasku je pak navlečena jedna **kožená sumka** (Carrier, cartridge, patt. 1939).

I odstřelovači používali **automatické pušky AVT-40** doplněné zaměřovacím dalekohledem PU s čtyřnásobným zvětšením. Puška nebyla pro všeobecně drobnější ženy ideální zbraní, neboť její délka činila 1226 mm, s nasazeným bodákem dokonce 1470 mm. Měla též poměrně silný zpětný ráz. Ústová rychlost činila 830 m/s a maximální dostřel 1500 m. Zbraň mohla střílet jak jednotlivými ranami, tak i dávkou, čímž se lišila od své starší předchůdkyně SVT-40. Výroba AVT běžela od května 1942 až do ledna 1945 a to ve zbrojovkách v Tule a Iževsku.

Černé kotníkové kožené boty jsou doplněné **britskými spinkami**.

Po Moskevské třídě dočasně osvobozeného Charkova projíždějí sovětské tanky T-34/76. Jak vidíme, město už nese nepřehlédnutelné stopy války, avšak ještě se o něj bude bojovat dvakrát a množství sutin vzroste.

BOJE O CHARKOV v únoru a březnu 1943

Milan Kopecký

1. část – KONEC VELKÝCH PLÁNŮ

Na přelomu ledna a února 1943 se Rudé armádě podařilo završit porážku německé 6. armády v prostoru Stalingradu. Hlavní stan vrchního velení Rudé armády (*Stavka*), posílený do té doby naprosto nevídaným vítězstvím, v té době zakončil práce na plánu dvojice paralelních strategických operací, majících za úkol způsobit kolaps celého jižního křídla německých sil na východní frontě. Vojska Jižního a Jihozápadního frontu pod velením generálplukovníka R. J. Malinovského a generálplukovníka N. F. Vatutina vyrazila už 29. ledna směrem k Donbasu (donbaská operace, krycí jméno *Skok*), zatímco

armády Voroněžského frontu v čele s generálplukovníkem F. I. Golikovem postupovaly od 2. února na západ a jihozápad s cílem osvobodit Kursk, Charkov a Bělgorod (charkovsko-kurská operace, krycí jméno *Hvězda*). Obě operace však byly plánovány značně optimisticky s podceněním operačních schopností nepřítele a v řadě případů vedeny velmi opotřebovanými a nedostatečnými silami bez potřebného množství záloh.

Zpočátku se šesti sovětským armádám ze sestavy Jihozápadního a Voroněžského frontu dařilo zatlačovat nepřátelské svazky v úseku fronty severozápadně od Rostova na Donu.

Tíhu bojů nesly na německé straně z převážné části střední tanky Pz.Kpfw.III a Pz.Kpfw.IV. Na obrázku vidíme moderní verzi „čtyřky“ – Pz.Kpfw.IV Ausf.G s dlouhým 75mm kanónem, který patří k 1. divizi tankových gránátníků SS *Liebrandarte Adolf Hitler*.

Německý tankista si prohlíží poškozený tank T-34/76, který je na zádi vybaven velkými externími palivovými nádržemi. Kromě toho vidíme uprostřed zadního pancíře i ohříváč (pícku), používaný k vyhřívání převodového prostoru za mrazivých dní a nocí, aby vozidlo bylo možné kdykoli nastartovat.

Největší nebezpečí Němcům hrozilo od rychlé skupiny Jihozápadního frontu pod velením generálporučíka M. M. Popova, tvořené čtyřmi tankovými sbory. Popovova obrněná vozidla překročila na počátku měsíce řeku Doněc a přes vzrůstající protivníkův odpor 11. února pronikla až do města Krasnoarmějskoje. To už byla její síla značně zredukována a rychlá skupina se zde zastavila. Útok Jihozápadního frontu přesto 15. února pokračoval ve směru na Zaporožje a Pavlograd, kam generálporučík Vatutin nasměroval ze své zálohy dva čerstvé tankové sbory – 25. a 1. gardový. Pokud by padlo Zaporožje, ztratila by německá armáda poslední významné železniční a silniční spojení do oblasti Rostova na Donu, odkud byla právě nucena ustupovat.

Na úseku Voroněžského frontu v té době pronikly svazky sovětské 69. armády a 3. tankové armády k Charkovu, a ačkoli samotný Hitler rozkázal silám II. tankovému sboru SS, kterému velel SS-Obergruppenführer Paul Hausser, držet město a zároveň provést protiútok proti Jihozápadnímu frontu, nedokázal tento sbor splnit ani jeden z těchto úkolů a 14. února začal ustupovat. Golikovy svazky o dva dny později osvobodily Charkov a následně se ještě pokoušely proniknout směrem na Poltavu. Nicméně i armády Voroněžského frontu už po dlouhém postupu trpěly značným vysílením a jejich protáhlé zásobovací linie přestávaly dostatečně fungovat. Například celé 3. tankové armádě zůstalo po osvobození Charkova pouhých 110 bojeschopných tanků, z čehož třetinu tvořily lehké T-60,

Velitel Voroněžského frontu generálplukovník Filipp Ivanovič Golikov (1900–1980)

T-70 a Valentine z britské pomoci. Sověti se začali oproti plánu zákonitě opožďovat a jejich tempo výrazně kleslo, čímž se protivníkovi naskytla šance přeskupit své téměř rozbité jednotky, přisunout posily a vyrazit do protiofenzívy.

Nabízenou příležitostí Němci beze zbytku využili. Kromě toho, že velitelství skupiny armád Jih pod vedením velmi schopného стратега generála polního maršála Ericha von Lewinského – Mansteina právě přesouvalo do oblasti Zaporožje velitelství 4. tankové armády generála Hermanna Hotha, aby zde převzalo velení nad II. tankovým sborem SS, uvolnil Hitler k dispozici von Mansteinovi i dalších sedm tankových a motorizovaných divízi, byť oslabených dlouhými

boji. Podařilo se zkonsolidovat i 4. leteckou armádu pod velením maršála von Richthofena. Ta v únoru dokázala zvýšit svou činnost, měřenou počtem bojových vzletů za den, oproti lednovému období takřka na trojnásobek.

Za těchto podmínek mohla 4. tanková armáda 20. února zahájit protiútok. Nejprve XXXX. tankový sbor (7. a 11. tanková divize, 5. motorizovaná divize tankových granátníků SS *Wiking*) obklíčil a zničil zbytky Popovovy rychlé skupiny u Krasnoarmějského. Od 23. února se k protiútku XXXX. sboru připojila i německá 1. tanková armáda generála jezdeckva Eberharda von Mackensena a postupovala na severovýchod k Severnímu Donci.

Téměř současně udeřily do prostoru křídel sovětské 6. armády a 1. gardové armády Jihozápadního frontu další dva

Každá ze tří divízi tankových granátníků SS vedla na počátku bojů ve stavu 9 nebo 10 zcela nových těžkých tanků Pz.Kpfw.IV Tiger. Stroj na obrázku patří k divízi SS Leibstandarte Adolf Hitler.

svazky – části II. tankového sboru SS (2. divize tankových granátníků SS *Das Reich*, 3. divize tankových granátníků SS *Totenkopf*) a XXXXVIII. tankový sbor (6. a 17. tanková divize) generála tankových vojsk von Knobelsdorffa. Těm se podařilo 6. sovětskou armádu a s ní postupující 25. tankový sbor obklíčit a odříznout od zásobování, zatímco součásti 1. gardové armády pod tlakem XXXX. tankového sboru, nyní posíleného i III. tankovým sborem, ustupovaly k Severnímu Donci. Linie Jihozápadního frontu ze začaly rozpadat. Ve snaze zachránit obklíčené divize 6. armády nařídil sovětský Hlavní stan velitel Voroněžského frontu předat už značně vyčerpanou 3. tankovou armádu generálplukovníkovi Vatutinovi. Většina Rybalkových tankistů se měla ve dvou dnech soustředit v prostoru Kegičovka jižně Charkova a pak vyrazit na jih ve směru Lozova a rozdrtit postupující divize II. tankového sboru SS.

Přesně v této době se většina obrněných sil von Mansteiny tankových sborů spojila právě v oblasti okolo Lozové a vytvořila tak mohutnou údernou sílu, která od 3. března postupovala prostorem, přibližně určeným tokem Severního Donce zprava a železniční tratí Lozova-Krasnograd tak, aby bylo možné obejít Charkov od západu. Nyní útočil už zcela kompletní II. tankový sbor SS – k dosud společně nasazeným 2. a 3. divízi tankových granátníků se připojila i 1. divize tankových granátníků SS *Leibstandarte Adolf Hitler*, divize tankových granátníků *Grossdeutschland* (součást sboru *Raus*) a XXXXVIII. tankový sbor. Také sestava von Knobelsdorffova svazku se rozrostla, už ji tvořily nejen vyčerpané 6. a 17. tankové divize, ale i poměrně silná 11. tanková divize s 55 tanky a posléze i 39. a 106. pěší divize.

Divize *Das Reich* a *Totenkopf* hned v prvních hodinách postupu narazily na unavený 15. tankový sbor, který zcela rozbily, přičemž jeho velitel generálmajor Kopcov padl, pak napadly i 12. tankový sbor generálmajora Ziňkoviče, a ten po celodenním odporu zahájil večer 3. března ústup. Ačkoli výkon německého svazku vypadá na první pohled obdivuhodně, je nutné připomenout, že zatímco dvě zmiňované divize v té době disponovaly dohromady téměř devíti desítkami tanků a samohybných děl včetně šesti nových těžkých strojů Pz.Kpfw.IV *Tiger*, sovětské tankové sbory mohly společně použít pouze 34 bojeschopných tanků a to včetně lehkých typů, tedy počet představující zhruba polovinu tabulkového stavu jediné tankové brigády.

Pavel Semjonovič Rybalko (1894–1948) v době operace Hvězda generálporučík, velitel 3. tankové armády. Na snímku z pozdějšího období v hodnosti generálplukovníka. Těsně nad levou kapsou vidíme stužku Čs. válečného kříže 1939.

Sovětské velení se od začátku března pokoušelo vytvořit další obrannou linii před Charkovem na řece Mža a na její obranu stáhlo všechny volné jednotky. Levé křídlo na východ od města Ochočeje bránila 350. střelecká divize a 25. gardová střelecká divize (gardový generálmajor P. M. Šafarenko) zaujala postavení mezi Taranovkou a Zmijevem. Tuto gardovou divizi posilovala 179. tanková brigáda v čele s plukovníkem F. N. Rudkinem. I když s 22 bojeschopnými tanky T-34 a T-60 její síla odpovídala pouze plnohodnotnému tankovému praporu, za tehdejších podmínek představovala poměrně silnou obrněnou jednotku.

K prvním srážkám předvoje německé 6. tankové divize a předsunuté obrany 25. gardové střelecké divize u Taranovky už zbývaly pouze hodiny... ■

ŠIRONINCI

Milan Kopecký

Boj čtyř gardového poručíka Šironina s německými tanky a tankovými granátníky na přístupu k Taranovce byl samozřejmě mnohokrát vylíčen, ale většinou značně nepřesně. S postupem času se jeho popis stával až nerealisticky heroickým a neustále se vzdaloval skutečnosti. Jako příklad jednoho z dosud přežívajících eposů můžeme uvést heslo Šironici (Широнинцы) v ruské wikipedii. To uvádí, že četa celých 5 dní od 2. do 6. března odrážela nepřátelské útoky a že 5. března vrhli Němci proti jejím postavením 35 tanků a transportérů. Líčení pokračuje s konstatováním, že se Široninova četa udržela, ačkoli zahynulo 20 z 25 jejích příslušníků a přitom zničila 16 tanků a pobila více než 100 nepřátelských vojáků.

Vsoučasné době se s použitím dosud opomíjených materiálů či nepovšimnutých nebo dříve zanedbaných skutečností nabízí možnost vylíčit boj Široninců před Taranovkou podstatně hodnověrněji. Nicméně i poté zůstane neoddiskutovatelné, že zde gardoví vojáci předvedli výkon, který se v dějinách 2. světové války opakoval jen málokdy.

Obranu Taranovky začala budovat značně oslabená 179. tanková brigáda plukovníka F. N. Rudkina, která do městečka dorazila 28. února. Jako centrum odporu plk. Rudkin určil dvě kamenné budovy zhruba uprostřed obce – kostel a školu, kde rozmístil brigádní protiletadlovou baterii, dva tanky T-34 a jednu eskadronu 11. jezdecké divize. Na jižním a jihozápadním okraji Taranovky zaujal pozice motostřelecko-kulometný prapor, podporovaný jednou dělostřeleckou baterií. Za linií motostřelců se rozmístila hlavní úderná síla brigády – její 390. a 391. tankový prapor. Společná síla praporů ale steží odpovídala dvěma rotám.

Prvního březnového dne posílil obranu 78. gardový střelecký pluk 25. gardové střelecké divize plukovníka Kondratina Vasiljeviče Biljutina. Gardoví vojáci, nehledě na únavu po 80km pochodu, začali před Taranovkou hloubit okopy. Buljutin zorganizoval obranu tak, že v záloze u kostela zanechal jeden prapor a zbylé dva s podporou 7. baterie 53. gardového dělostřeleckého pluku a několika 45 mm a 76 mm protitankových děl rozmístil od západního okraje obce až k jihozápadu a jejich pozice končily u železničního přejezdu poblíž stanice Bezpalkovka, kde železnici křížila silnice Charkov – Lozovaja. Přejezd je ve vzpomínkách pamětníků uváděn jako tzv. „druhý“, neboť u Bezpalkovky existoval ještě jeden přejezd, od Taranovky vzdálenější.

Vlastní obranu přejezdu zaujala 1. četa 8. roty 3. praporu 78. gardového střeleckého pluku, které velel gardový poručík Petr Nikolajevič Šironin. Skládala se z ostřílených a velmi spolehlivých mužů, mnohdy veteránů 71. námořní

Sovětská pěchota v narychlo vyhloubeném okopu. Vojáci jsou vyzbrojeni jak protitankovou puškou PTRD, tak i kulometem DT. Snímek sice nepochází z úseku 3. tankové armády, ale i tak dobře vystihuje atmosféru bojů v okolí Charkova, neboť byl pořízen v postaveních 40. armády pod velením genplk. K. S. Moskalenka, která také patřila ke svazkům Voroněžského frontu.

V březnu 1943 velel 25. gardové střelecké divizi generálmajor Pavel Mendělejevič Šafarenko, tehdy ve věku 35 let jeden z nejmladších generálů Rudé armády. Páteř jeho svazku tvořily 73., 78. a 81. gardový střelecký pluk, 53. gardový dělostřelecký pluk a 29. samostatný gardový protitankový oddíl. Ty doplňovalo několik menších jednotek, mezi nimi i 28. gardový ženijní prapor.

střelecké brigády z bojů před Moskvou. Stav čety, zesílené dvěma protitankovými puškami a jedním 45mm protitankovým kanónem, činil 34 a nikoli dosud uváděných 25 osob. Vojáci měli k dispozici plný palebný průměr munice. Úkolem čety bylo zablokovat přejezd, zdržet blížící se tanky i další obrněná vozidla na desítky minut (v lepším případě na několik hodin) a donutit je, aby se rozvinuly podél jejího postavení a nastavily tak boky protitankovým dělům gardových dělostřelců.

Po obhlídce terénu poručík Šironin rozmístil svou četou do formace „úhlem vpřed“ takto: na samotném přejezdu zaujalo pozice 3. družstvo rotného Vernigorenka, posílené kanónem četaře Komarova, na pravém křídle o něco vzdáleně pod železničním náspem družstvo četaře Sedycha a konečně na levém křídle 1. družstvo rotného Boltuškina. Své stanoviště a pozorovatelnu velitel čety umístil do polorozbořeného strážního domku poblíž trati. Před náspem leželo rovné a zasněžené pole, neskýtající nepříteli jakoukoli možnost

Velitel 78. gardového střeleckého pluku plukovník Kondratin Vasiljevich Biljutin (1899–1975). Svými vojáky byl přezdívan „batka“, čili „taťka“. Na této fotografii ještě jako podplukovník, vyznamenaný Řádem rudého praporu za úspěšné vedení bojů v lednu 1942 u Volokolamska. Biljutin v té době velel 3. praporu 35. samostatné střelecké brigády.

krytí. Přístupy k postavení čety i její křídla zabezpečili ženisté 78. pluku minovými poli.

Ráno 2. března byly obranné pozice téměř vybudovány, zbývalo je pouze v rámci maskování posypat sněhem. Bohužel, tento poslední úkon se nepodařilo provést dříve, než se objevil německý pozorovací letoun.

Čelo 6. tankové divize se mezitím nezadržitelně blížilo. Už 1. března Němci obsadili obce Aleksjejevskoje, Velkij Biškin, Bereka a chutor Bolševik necelých 15 km jižně Taranovky. Ráno 2. března se doslali k železniční stanici Bezpalojka, kde narazili na bojové zajištění 78. gardového střeleckého pluku a části 28. gardového ženijního praporu. Bylo asi 10.00 hod, kdy se Němci střetli s ženisty, čímž boj o Taranovku začal.

Na pozici Široninovy čety mezitím pozorovatelé četař Kirianov a voj. Škodin bedlivě sledovali okolí. Okolo 11.00 hod. se proti četě vynořil německý předvoj v síle dvou obrněných transportérů doprovázených jedním tankem. Němci postupovali poměrně sebejistě až do té doby, kdy jeden transportér najel na minu. Druhý obrněný vůz vzápětí zasáhla palba 45mm kanónu. Pěchota kryta tankem ustoupila.

Pak se nad Taranovkou objevily dvě skupiny německých letadel. Jedna bombardovala vlastní obec, druhá se soustředila na nádraží v Bezpalojce a jeho okolí. Několik pum zasáhlo i oblast přejezdu, přičemž přišel o život velitel protitankového kanónu četař Komarov a těžké zranění utrpěl nabíječ gardový voják Petrenko. Z obsluhy přežil bez újmy pouze mířič voják Tjurin. Protože „pětačtyřicítka“ zůstala nepoškozená, a k její obsluze v případě nouze postačili dva muži, určil velitel čety k její obsluze bývalého dělostřelce staršinu Něčipurenka.

Po tomto náletu následoval německý útok už o síle tankové roty s doprovodem pěchoty. Ve prospěch obránců přejezdu našťastí zasáhlo divizní dělostřelectvo a 365. oddíl kaťuší z prostoru blízké osady Děptany. Navzdory tomu, že přehradná palba vyřadila z boje jeden tank a jedno samohybné dělo, blížilo se k přejezdu 8 tanků a samohybných děl, 6 transportérů a dvě roty pěchoty. Na ně se nyní soustředila palba nejen z postavení 78. pluku, ale i z pozic 179. tankové brigády.

V té době utrpělo několik dalších vojáků z Široninovy čety zranění, mezi nimi i poručík, který i za této situace pokračoval v boji. Jedna německá samochodka vyrazila od „prvního přejezdu“ u Bezpalojky a společně se dvěma transportéry, které se pokusily překonat zamrzlý rybník, začaly četou obchvacovat. Pod jedním z nich se prolomil led a beznadějně uvázl, zbylý transportér a samochodka vyřadila střelba

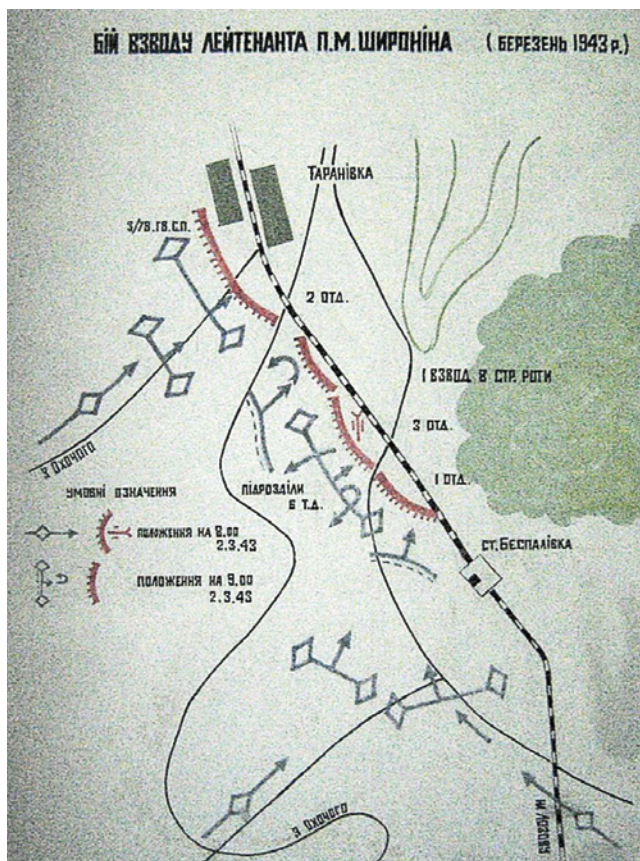

Schéma boje Široninovy čety u Taranovky dne 2. března 1943

45mm kanónu. Granáty z děla další samochodky pak zasáhly obsluhu, přičemž zahynul staršina Ničipurenko a vojín Tjurin byl těžce zraněn. Samochodka vzápětí dělo rozdrtila pásy, ale svazkem granátů ji zastavil vojín Skvorcov, který přitom zahynul.

Po prvním útoku už byly úsilím široninců, jakož i dalších jednotek 78. pluku a 179. tankové brigády vyřazeny z boje tři nebo čtyři německé tanky, tři samohybná děla a 4 transportéry a zabito asi 30 vojáků. Široninova četa ale také utrpěla vážné ztráty – 3 mrtvé, 5 zraněných a přišla o svůj nejsilnější posilový palebný prostředek – protitankový kanón. Všechny zraněné ošetřila dvacetiletá zdravotnice Valentina Duboviková, která se účastnila i celého předchozího boje, přičemž veliteli 1. družstva rotnému Boltuškinovi podávala granáty. V zákopech u přejezdu se prokazatelně vyskytoval i další důstojník – podporučík Saprikin, velitel spojovací čety, který zde zřejmě působil na základě své odbornosti a funkce.

Po krátké přestávce začali Němci obránce opět bombardovat a ostřelovat z minometů. Pak následoval útok tanků a pěchoty přímo na četu na přejezdu. Tehdy už šironince vlastní dělostřelectvo kryt nedokázalo. Nastal boj zblízka s německou pěchotou, jenž vnikla do postavení čety. Přitom zahynuli četaři Sedych, Suchin, Grudinin a vojín Subbotin, Zlobin, Faždjejev a vojín Bukajev, Toropov a Isakov utrpěli těžká zranění. V dalších několika minutách zápasu padli četař Kirjanov a vojín Tancurenko, Vizgalin, Getman, Silajev a Krajko, kteří předtím stačili poškodit ještě pár tanků vržením svazků granátů. Jeden z tanků s přetřazeným pásem ostřeloval kulometem pozice zbytků čety z boku, dokud rotný Vernigorenko jeho zbraň nevyřadil. Podle jedné verze se tak stalo mechanickým úderem přes hlaveň, podle jiné verze svým posledním protitankovým granátem.

I když pozice čety z boků chránili mobilní ženisté, jenž zde položili miny, jedna samochodka s výsadkem skrz pole pronikla. Pěchotu ale pobilo družstvo rotného Boltuškina a samochodka vyřadil protitankovým granátem vojín Škodin, ale přišel přitom o život. Rotný Boltuškin pak znehybnil ještě jeden tank, druhé vozidlo zastavil četař Valujka.

V této kritické chvíli přispěchal zbytku čety na pomoc celý 3. prapor 78. pluku a jeho příslušníci druhý, již zbrzděný útok, odrazili. Z Široninovy čety v zákopech zůstávali většinou pouze těžce zranění a pohybu neschopní vojáci, poslední odpor kladli palbou z lehkého kulometu zraněný vojín Bukajev a ze samopalů taktéž zraněný vojín Toropov a zřejmě i desátník Ustenko a vojín Stotnikov. Tříkrát zraněného velitele a další přeživší zraněné evakovali na obvaziště právě oni dva společně s četařem Valujkem.

Od příjezdu prvních německých průzkumných vozidel uplynuly asi tři hodiny. Četa se sice ve velkém zasloužila o odrazení dvou útoků, ale byla prakticky vyhlazena. Kolik obrněné techniky Široninovi vojáci zničili či vyřadili, je vzhledem ke složitému průběhu boje velmi nesnadné určit. Kompletní Biljutinův pluk ve večerním hlášení udával 6 tanků a samohybných děl a 7 obrněných transportérů, 179. tanková brigáda 7 tanků, 2 samohybná děla s 7 transportéry (přitom odepsala tři vlastní tanky). Vzhledem k tomu, že německá 6. tanková divize tou dobou disponovala asi desítkou bojeschopných tanků a přibližně stejným počtem samohybných děl, je vcelku pravděpodobné, že obě jednotky hlásily zničení a poškození těchto strojů. Současní regionální badatelé Andrej Paramonov a Valerij Bochmanin odhadují, že se četa zasloužila o vyřazení

Památník u železničního přejezdu nedaleko stanice Bezpalkovka připomínající hrdinný boj vojáků čety gardového poručíka Petra Nikolajeviče Šironina

čtyř či pěti tanků a samohybných děl a dvou obrněných transportérů.

Němci dokázali i ve zbytku 2. března udržovat značný tlak a navečer vytlačili síly Rudé armády z jižní části Taranovky včetně prostoru železničního přejezdu. Pak se jejich postup v podstatě zastavil a nastaly vleklé boje o jednotlivé ulice či jednotlivé domy. Obráncům se trochu ulevilo až 6. března, kdy Němci začali s přeskupením svých sil, aby je soustředili proti Sokolovu.

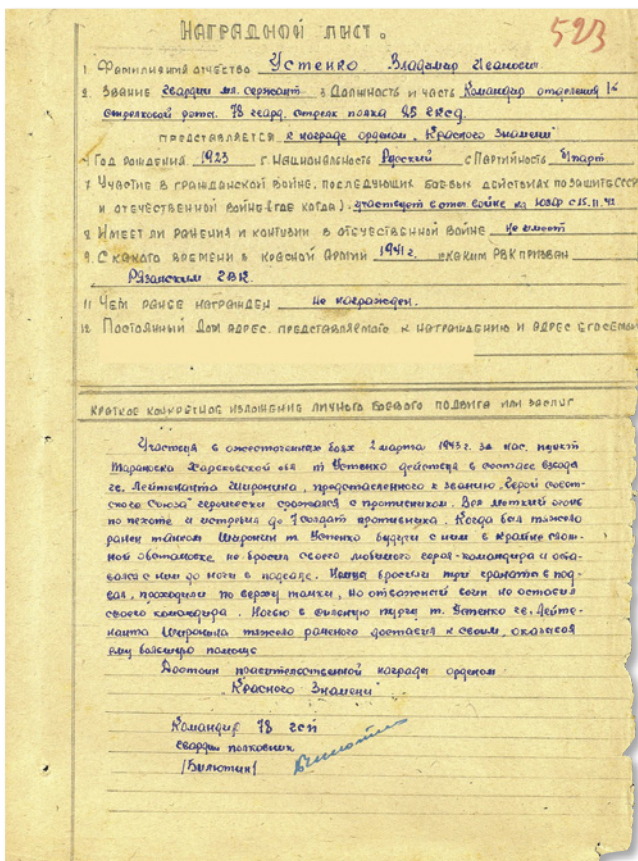
Už 8. března vyšel v novinách 25. gardové divize „Stalinskaja gvardia“ článek „Věčná sláva 34 gardistům – učte se od nich vítězit nad nepřitelem.“ O to více překvapivé pak bylo, že návrh na vyznamenání Zlatou hvězdou hrdiny SSSR, sepsaný velitelem divize genmjr. Šafarenkem a náčelníkem štábu pplk. Petrenkem obsahoval pouze jména 25 z nich. Pravděpodobně to bylo způsobeno nedostatkem konkrétních údajů, protože návrh obsahoval i informaci, že s výjimkou por. Šironina jsou všechna vyznamenání udělena in memoriam (dodatečně bylo do návrhu rukou označeno, kdo boj přežil). I když velitel divize a jeho zástupce pro věci politické nadřízená místa údajně několikrát upozorňovali na další jména, náprava už nikdy zjednána nebyla a většinou se dále hovořilo o 25 šironincích, ačkoli i v některých oficiálních popisech boje zcela správně figurovali i velitel 45 mm kanónu četař Komarov a nabíječ voj. Petrenko...

Petr Nikolajevič Šironin se narodil 12. června 1909 v osadě Kirsinskij Závod v osadě Kirsinskij Závod (tehdy Bjatská gubernie, nyní město Kirs v Kirovské oblasti). Vystudoval pedagogický institut, pak pracoval jako učitel v učňovské škole, a před válkou se stal jejím ředitelem. V březnu 1942 odveden do Rudé armády, kde absolvoval 2. leningradské pěchotní učiliště, toho času dislokované ve městě Glazov v Udmurtské ASSR. Na frontu se dostal jako velitel střelecké čety až na začátku roku 1943, takže narozdíl od většiny svých vojáků – mnohdy veteránů z roku 1941 – bojové zkušenosti teprve začal sbírat. Na začátku března 1943 stál v čele houževnaté obrany jihozápadního přístupu do Taranovky, přičemž byl těžce zraněn do ruky. Za tento čin byl 18. května vyznamenán Zlatou hvězdou hrdiny Sovětského svazu (č. 1029) a Leninovým řádem. Po doléčení demobilizoval jako válečný invalida 2. třídy se vrátil do rodného města, kde pokračoval v pedagogické činnosti až do odchodu do důchodu. Krátce poté, 30. června 1968, zemřel.

Seznam příslušníků čety gardového poručíka Šironina

1. g. por. Petr Nikolajevič Šironin
2. g. starš. Sergej Vasiljevič Něčipurenko (†)
3. g. starš. Sergej Grigorjevič Zimin (†)
4. g. rotný Alexandr Pavlovič Boltuškin (†)
5. g. rotný Ivan Grigorjevič Vernigorenko
6. g. čet. Vasilij Semjnovič Grudinin (†)
7. g. čet. Nikolaj Ivanovič Kirianov (†)
8. g. čet. Ivan Viktorovič Sedych (†)
9. g. čet. Alexandr Ivanovič Suchin (†)
10. g. voj. Ivan Prokofjevič Bukajev
11. g. voj. Ivan Matvějevič Čertěnkov (†)
12. g. voj. Stěpan Petrovič Faždjejev (†)
13. g. voj. Ivan Andrejevič Getman (†)
14. g. voj. Vasilij Leonovič Isakov
15. g. voj. Aleksej Ivanovič Krajko (†)
16. g. voj. Vasilij Michajlovič Pavlov (†)
17. g. voj. Ivan Nikolajevič Silajev (†)
18. g. voj. Andrej Arkadjevič Skvorcov (†)
19. g. voj. Nikolaj Ivanovič Subbotin (†)
20. g. voj. Petr Tichonovič Škodin (†)
21. g. voj. Vasilij Dmitrijevič Tancurenko (†)
22. g. voj. Alexandr Fjodorovič Toropov
23. g. voj. Alexandr Nikolajevič Tjurin
24. g. voj. Ivan Pavlovič Vizgalin (†)
25. g. voj. Jakov Dmitrijevič Zlobin (†)

Na tomto návrhu k vyznamenání Řádem rudého praporu je uvedeno, že desátník Vladimir Ustenko z čety poručíka Šironina se 2. března zúčastnil krutého boje v Taranovce přičemž pobil sedm protivníků a svého zraněného velitele ukryl do sklepa, nad kterým jezdily nepřátelské tanky a do nějž Němci vhodili i tři granáty. Teprve pod rouškou tmy odtáhl Šironina do bezpečí. Z neznámých důvodů nebyl ani tento návrh akceptován a Ustenko obdržel zcela obyčejnou medaili Za odvahu.

Těchto 25 obdrželo Zlatou hvězdu hrdiny SSSR, z toho 19 posmrtně.

26. g. ppor. Matvěj Akimovič Saprykin
27. g. čet. Andrej Volujko
28. g. čet. Komarov (†)
29. g. des. Vladimir Ivanovič Ustenko
30. g. voj. Petrenko
31. g. voj. Ivan Sotnikov
32. zdrav. Valentina Ivanovna Duboviková
33. jméno se nedochovalo
34. jméno se nedochovalo

Vojáci protitankové roty 1. čs. samostatného polního praporu při závěrečném cvičení v Buzuluku. Snímek dobře ilustruje podmínky, v nichž příslušníci praporu působili při svém prvním nasazení na frontě.

Boje 1. čs. samostatného polního praporu u Sokolova (7.–13. března 1943)

Milan Kopecký, Milan Mojžíš

1. část – OD BUZULUKU K SOKOLOVU

Tento článek nemůže vzhledem ke svému rozsahu podat vyčerpávající popis nasazení 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR v boji o Sokolovo, ale pokouší se alespoň zachytit zásadní momenty prvního vystoupení Čechoslováků na východní frontě.

Vlak s transportem Čechoslováků opustil 30. ledna Buzuluk. Jeho trasa vedla přes Kujbyšev, Syzraň, Penzu, Rtiščevo, Tambov, Mičurinsk a Voroněž do Ostrogožska, kam dorazil po sedmnácti dnech. Zde proběhla slavnostní přehlídka praporu před velitelem Voroněžského frontu genplk. Golikovem a jeho štábem. Generálplukovník vyjádřil spokojenost i s improvizovaným bojovým

cvičením na téma „útok na ostrogožské nádraží“, provedeným za podpory těžkého kulometu 1. četou 1. roty pod velením rtm. Františka Růžičky. Generál Golikov také vyhověl žádosti o nasazení na frontu, kterou mu přednesl plk. Svoboda. V noci z 18. na 19. února českoslovenští vojáci definitivně opustili železniční vozy ve stanici Valujky a jednotka zahájila pěší dvanáctidenní vyčerpávající pochod směrem k frontě. Jeho jednotlivé etapy trvaly deset až šestnáct hodin, většinou strávených ve vánicích a v silném mrazu, přičemž převážnou část výzbroje a zásob vojáci táhli na saních, nazývaných volokuse. Ačkoli měl být prapor začleněn do sestavy 40. armády genpor. K. S. Moskalenka, v té době postupující směrem na Čerkasy, dostal od velitele frontu nové zadání. Od 27. února byl podřízen veliteli charkovské posádky genmjr. J. J. Bělovovi, zástupci velitele 3. tankové armády pod velením genpor. P. S. Rybalka.

Dne 1. března prapor dosáhl Charkova, kde měl tři až čtyři dny odpočívat a zároveň zde obdržet ukořistěná motorová vozidla a další potřebný materiál. Následně mělo být velením 3. tankové armády rozhodnuto o úseku fronty, kam bude československá jednotka nasazena.

Bohužel, v té době se situace v důsledku německého náporu dramaticky změnila a genpor. Rybalko se pokoušel s pomocí zbytků své armády a s několika nově přidělenými jednotkami vybudovat na jih od Charkova obrannou linii. Na jejím levém křídle ji tvořila 350. střelecká divize s pozicemi na východ od města Ochočeje a 25. gardová střelecká divize, která zaujala postavení mezi Taranovkou a Zmijevem. Gardovou divizi posilovala 179. tanková brigáda v čele

Při cestě vlakem z Buzuluku směrem na Charkov čekaly na československé vojáky převážně kulisy spálené země. Svědčí o tom i tento snímek, pořízený přímo z vlaku.

Generálporučík P. S. Rybalko hovoří s příslušníky 88. tankové brigády, součásti 15. tankového sboru. Právě Rybalko se na začátku března pokoušel zorganizovat novou obrannou linii Voroněžského frontu na řece Mža.

s plk. Filipem Nikitovičem Rudkinem (v síle tankového praporu – k 1. březnu měla 22 bojeschopných tanků T-34 a T-60). K tomu od velení frontu obdržel navíc k dispozici i 1. čs. samostatný polní prapor nacházející se v Charkově.

Dne 2. března ve 22.35 hod. obdržel plk. Svoboda od sovětského styčného důstojníka ústní rozkaz k přesunu, který byl 3. března v 1.30 hod.* ráno potvrzen písemně. U čs. praporu byl proto vyhlášen bojový poplach a o hodinu později už vojáci vyrazili do sněhové bouře a ve dvou proudech pochodovali 40 km do prostoru Timčenkovo–Mirgorod–Artuchovka. Po cestě se počasí zlepšilo, což umožnilo operovat i aktivnímu nepřátelskému letectvu a 3. četa 1. roty pod velením rt. Bursíka dokonce musela na okraji Mirgorodu v 15.15 hod. zahájit palbu proti střemhlav útočícímu nepřátelskému letounu.

Hned po dokončení přesunu se plk. Svoboda osobně hlásil u velitele 25. gardové střelecké divize genmjr. Pavla Menděleviče Šafarenka ve Zmijevě, kterému měl být čs. prapor

Velitel 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR plukovník Ludvík Svoboda při odjezdu z Buzuluku.

* Není-li uvedeno jinak, odpovídá údaj moskevskému času. Údaje v německém čase v důsledku zeměpisné délky odpovídají moskevskému mínus 2 hod. Tedy např. 10 hodin moskevského odpovídá 8 hodinám německého času.

Rozkaz pro obranu:

Mirgorod, 3. 3. 1943, 16.00

1. *Nepřítel v síle 40 tanků s plukem motopěchoty za silné podpory letectva vede boj s našimi jednotkami v Taranovka, kde se naše jednotky úporně brání. Vzdálenost 10 km.*
2. *Úkol praporu – zaujmout obranu na řece Mža a v úseku Timčenkov (včetně) – Mirgorod–Artuchovka (včetně) nepropustit ani jeden nepřátelský tank přes řeku Mžu.*
3. *Těžiště obrany Sokolovo.*

4. Sokolovo – brání 1. zesílená rota ve složení 1. rota, 1 četa TK, 1 četa minometů, 2 družstva zákopníků, 3 družstva automatčků, 1 četa protitankových pušek, 1 četa PT kanónů s úkolem zabránit nepřátelským tankům a pěchotě v přechodu řeky Mža ve směru Sokolovo–Mirgorod a Sokolovo–Artuchovka. Velitel obrany – npor. Jaroš, zástupce npor. Lom.

Timčenkov – brání 3. zesílená rota ve složení 2 čety 3. roty, 1 četa TK, s úkolem zabránit nepříteli v přechodu řeky Mža ve směru Glubokij–Timčenkov a Kolesnikov–Timčenkov a zajistí pravý bok na vidlici cest 2 km sz. Timčenkov. Velitel obrany – npor. Janko.

Mirgorod – brání záloha praporu 1. četa 3. roty s poločetou PT pušek, 2 kanóny ráže 45 mm od 62. gardové střelecké divize s úkolem zabránit nepříteli v přechodu řeky Mža ve směru lesík Mirgorod–sovchoz Mirgorod.

Velitel – rtm. Kvapil.

PT záloha – poločeta PT pušek je připravena na autech s 2 motorizovanými PT kanóny zasáhnout do prostoru Timčenkov nebo Artuchovka. Velitel – por. Friedman.

Artuchovka – brání zesílená 2. rota ve složení: 2. rota, 1 družstvo automatčků, 1 četa TK, 1 minometná četa, poločeta protitankových pušek s úkolem zabránit nepříteli v přechodu řeky Mža ve směru Vodjachovka–Artuchovka.

Velitel obrany – npor. Kudlič.

5. **Bojové zajištění** –

a) u lesíka 500 m jihozápadně mostu Timčenkov – v síle 1 družstvo staví 3. rota

b) na cestách vedoucích ze směru jihozápadně na Sokolovo ve vzdálenosti 1 000 m od Sokolova – staví 1. rota

c) ve Vodjachovka – v síle 1 družstvo staví 2. rota.

průzkum – vede četa automatčků ze Sokolova do čáry – železnice–kóta 204 – Pervomajskij–Volavka–Diptany.

(body 6 a 7 neuvádíme, řeší záležitosti spojení, muničního trénu a ošetřovny).

8. Příprava obrany – opevnit domy, vybudovat DZOTy (dřevozemní palebná ohniska), civilní obyvatelstvo vystěhovat z domů připravených k obraně a využít všechno obyvatelstvo i s případným použitím násilí na obrané práce.

PT miny položit především na cestách. Provést záseky, adjustovat mosty. Opevňovací práce v Sokolovu řídí npor. Zhor.

9. Zvláštní nařízení – 1. prověřovat všechny osoby procházející přes čáru obrany, podezřelé odesílat četnickému oddílu. 2. vojenské osoby ustupující bez úkolu zadržet na čáře obrany a použít k obraně.

Zatímco se československý prapor blížil k Sokolovu, obrněné jednotky XXXXVIII. tankového sboru tlačily sovětské obránce před Merefou a Zmijevem pomalu na sever. Na fotografii vidíme samohybné dělo Marder II, které následuje kolonu středních tanků Pz.Kpfw.IV.

podřízen. Ten jej seznámil se situací – bojem vyčerpaný 78. gardový střelecký pluk divize svádí boj o Taranovku s „německým motorizovaným plukem“ (tzn. plukem tankových granátníků), zesíleným motorizovaným dělostřelectvem a 30 tanky, zatímco zbylé dva pluky drží Zmijev.

Velitel gardové divize nařídil čs. praporu upravit svou sestavu následovně: jednu zesílenou rotu přesunout do Sokolova s úkolem přehradit směr Taranovka–Sokolovo–Mirgorod, přičemž rota obdrží 100 protitankových (dále jen PT) min a na místě (tedy v Sokolovu) pomoc z řad civilního obyvatelstva při budování polního opevnění. Plukovník Svoboda na vzniklou situaci reagoval vydáním praporečnického rozkazu o obraně na řece Mža u Sokolova:

V rozkazu si můžeme všimnout určitého posunu. Zatímco rozkaz mluví o tom, že úkolem praporu je „*nepropustit ani jeden nepřátelský tank přes řeku Mžu*“, velitel 25. divize požaduje „*přehradit směr Taranovka–Sokolovo–Mirgorod*“. Formulace sovětského velitele totiž zcela logicky žádá krýt pravé křídlo obránců Taranovky před průnikem německých sil podél toku řeky Mža.

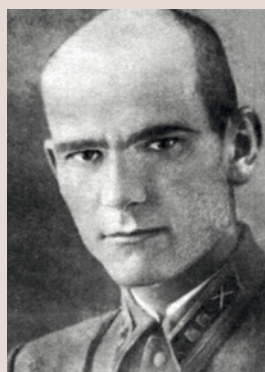
Ráno 4. března však přineslo opět určitou změnu, neboť v 8.40 hod. se plk. Svoboda od velitele 3. tankové armády dozvěděl, že prapor je opět podřízen přímo pod tento svazek. Rozkaz byl ve 13.30 hod. potvrzen velitelem obrany prostoru města Charkova genpor. Kozlovem. Přesto pokračovala spolupráce s 25. gardovou střeleckou divizí. Jarošova rota, která se přesunula do Sokolova, zahájila budování obrany a k tomu obdržela 100 slíbených PT min a u praporu se hlásil i nadporučík Lazarev, důstojník pro styk s civilním obyvatelstvem, které se podílelo na budování obrany.

Protože měl čs. prapor k dispozici kromě organických zbraní své protitankové roty – dvou 45mm PT kanónů a 16 PT pušek ráže 14,5 mm – na celém úseku pouze jednu baterii PT děl v Mirgorodu, dorazila v 16.30 hod. jako posilový prostředek další sovětská protitanková baterie, pravděpodobně vyslaná od 25. divize. Velitel praporu ji přidělil k 1. rotě do Sokolova. Bohužel, baterie s pěti důstojníky a 30 muži reálnou silou odpovídala pouze dělostřelecké četě, protože měla jen dva kanóny ráže 76 mm.

Velitel čtyř rozvědků-automatčků ppor. Antonín Sochor začal v průběhu dne s organizací průzkumu a vyslal družstvo automatčků pod velením čet. Brodavky do Taranovky s úkolem navázat styk s 25. divizí. Do Taranovky s nimi odešel jako styčný důstojník praporu i rt. Vojtěch Eckstein-Erban. Už v noci z 4. na 5. března se všichni zúčastnili průzkumu 78. gardového střeleckého pluku, a tak se jako první vojáci praporu dostali do bezprostředního kontaktu s nepřítelem a získali nejen první zkušenosti, ale několik z nich utrpělo zranění.

Další posilové prostředky obdržel prapor i 5. března. Již v 7.30 hod. se ohlásila 5. baterie 1245. stíhacího protitankového dělostřeleckého pluku Rudé armády pod velením nadporučíka Nikolaje Arturoviče Mutleho. Baterie opět nebyla na plných stavech, protože se skládala pouze ze tří kanónů ráže 45 mm. Původní baterie dvou 76 mm děl se odpoledne z rozkazu velitelství 3. tankové armády přemístila zpět do Taranovky. Současně se jeden praporečnický 45mm kanón dělovoda des. Šimáčka přesunul do Artuchovky.

Krátko po 11. hod. posílila obranu 3. roty v Mirgorodu motorizovaná baterie por. Drozdova se 3 důstojníky, 13 muži a dvěma děly 69. od gardového samostatného stíhacího protitankového oddílu.

Nadporučík Nikolaj Arturovič Mutle, velitel 5. baterie 1245. stíhacího protitankového děl. pluku, nar. 1909, bojoval ve „Velké vlastenecké válce“ od srpna 1942. Ještě jako poručík vyznamenán za boje ve dnech 17.–26. února 1943 Řádem rudého praporu. Později obdržel Řád Vlastenecké války II. st. (za boje u Alexandrovky 14. 7. 1943), když působil ve funkci náčelníka štábu 1245. stíhacího protitankového děl. pluku.

Schematický zakres orientačních bodů, minových polí a míst soustředěné palby obrany Sokolova. V levém dolním rohu vidíme železniční trať, k níž pronikal československý průzkum.

V noci z 5. na 6. března přešel čs. prapor do operační podřízenosti 62. gardové střelecké divize, jež v té době rozmísťovala do postavení v prostoru Merefy. Její velitel genmjr. Georgij Michajlovič Zajcev vydal rozkaz ke zúžení pásma čs. praporu na západě o Timčenkova a Mirgorod a na východě jej naopak

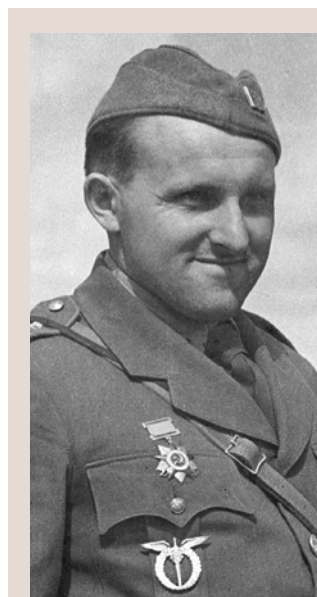
rozšířil o osadu Čemužovka, zatímco úkol vybudovat v Sokolovu silnou obranu byl potvrzen.

Plk. Svoboda ale velitele divize prostřednictvím styčného důstojníka pplk. Zaslogina požádal, aby byla osada Mirgorod čs. praporu ponechána, neboť její obrana souvisí s obranou Sokolova a osada Čemužovka aby zůstala 25. gardové střelecké divizi, tedy levému sousedovi. Do rozhodnutí velitele 62. gardové střelecké divize a velitele frontu Čechoslováci sice předali obranu Timčenkova, ale nepřevzali Čemužovku, kde i nadále působil kulometný prapor 25. gardové střelecké divize.

Úsek obrany praporu se tak zúžil z 15 na 10 km. Plk. Svoboda byl nadále zodpovědný za celý úsek včetně přivezených posilových jednotek. Došlo tak ke zvláštní situaci – ke dvojí podřízenosti plk. Ludvíka Svobody jako velitele praporu veliteli 62. gardové střelecké divize a jako velitele úseku přímo veliteli 3. gardové tankové armády. Z tohoto důvodu převzal přímé velení 1. čs. sam. praporu právě povýšený kpt. Bohumír Lomský.

Po celou dobu od 3. do 6. března, kdy československý prapor zaujímal postavení na řece Mža, sváděli vojáci vyčerpaného 78. gardového střeleckého pluku plukovníka Biljutina boj o Taranovku. Německé jednotky 6. tankové divize byly předchozími boji také značně vysíleny, a tak se jim podařilo dobýt pouze část obce jižně od kostela, ačkoli nasadily celkem 40 obrněnců, granátníky i pěchotu. Ráno 6. března tlak Němců polevil, a tak *gvardějci* vypudili nepřítel z Taranovky úplně.

Houževnatá obrana Taranovky donutila německé velení změnit operační plány a řešit situaci tím, že ji část 6. tankové divize obchází od západu přes Sokolovo a odřízne tak Taranovku od zásobovacích komunikací, vedoucích ze severního břehu Mže, nehledě na přetnutí ústupových tras, případně i tras, kterými mohly na jih proudit posily. ■

Bohumír Lomský – Lenc (1914–1982) byl absolventem Vojenské akademie v Hranicích. Po okupaci ČSR přešel do Polska a vstoupil do polského letectva. V polovině září 1939 internován v SSSR. Jako zástupce velitele 1. čs. polního praporu byl u Sokolova pověřen velením celého praporu, neboť plukovník Svoboda stál v čele obranného úseku a velel tedy praporu i přiděleným jednotkám z řad Rudé armády. V červnu jmenován náčelníkem štábu 1. československé samostatné brigády a od května

1944 zastával funkci náčelníka štábu 1. československého armádního sboru. Od roku 1945 působil ve vedoucích postech v Československé armádě a v letech 1956–1968 byl ministrem obrany. Kvůli svým postojům k srpnové okupaci byl po roce 1970 perzekuován.

Proud bojových vozidel 6. tankové divize postupuje Francií v průběhu tažení roku 1940. V čele kolony vidíme lehký tank československého původu Pz.Kpwf.35 (t). Za ním se pohybují tanky německé výroby (Pz.Kpfw.IV, Pz.Kpfw. II).

Milan Kopecký,
Milan Mojžíš

NEPŘÍTEL útvary 6. tankové divize

Německá 6. tanková divize patřila na přelomu let 1942/43 mezi nejzkušenější obrněné svazky německé branné moci. Jejím původním předchůdcem byla 1. lehká brigáda, která vznikla v říjnu 1937 v Porýní-Westfálsku, o rok později ve Wuppertalu rozšířená na 1. lehkou divizi. Ta v září 1939 zasáhla do bojů v Polsku a dostala se téměř k Varšavě. V říjnu 1939 byla zreorganizována na 6. tankovou divizi. S převážně československými tanky LT vz. 35 – v armádě hitlerovského Německa označovaných jako Pz.Kpwf.35 (t) – se na jaře 1940 aktivně zúčastnila tažení do Belgie a Francie. Při útoku na Sovětský svaz bojovala na severním úseku fronty ve směru na Leningrad a poté se zúčastnila i útoku na Moskvu, ale při protiútku Rudé armády utrpěla velké ztráty. Proto

musela být v květnu 1942 stažena do prostoru Paříže k doplnění, doplnění a k další reorganizaci. Po půl roce divize opustila Francii, vrátila se na východní frontu a byla zařazena mezi svazky, pokoušející se prolomit obklíčení Paulusovy 6. armády u Stalingradu.

SESTAVA 6. TANKOVÉ DIVIZE V ZÁVĚREČNÉ FÁZI OPERACÍ U STALINGRADU

Na přelomu let 1942/43 stál v čele divize generálmajor Erhard Raus. Skládala se z tankového pluku 11 (*Panzer-Regiment 11* – plk. von Hünersdorff) o dvou tankových oddílech (*Panzer-Abteilung*) po 4 rotách, dvou pluků tankových granátníků 4 a 114. (*Panzergranadier-Regiment 4* – plk. Unrein a *Panzergranadier-Regiment 114* – plk. Zollenkopf) každý o 2 praporech po 4 rotách, tankového dělostřeleckého pluku 76 (*Panzer-Artillerie-Regiment 76* – plk. von Grundherr) o 3 oddílech po 3 bateriích, motocyklového praporu 6 (*Kradschutzen-Bataillon 6* – mjr. Quentin) o 5 rotách, tankového ženijního praporu 57 (*Panzer-Pionier-Bataillon 57* – mjr. Wolf) o 3 rotách, oddílu stíhačů tanků 41 (*Panzerjager-Abteilung 41* – kpt. Nockenauer) o 3 rotách, tankového spojovacího oddílu 82 (*Panzer-Nachrichten-Abteilung 82* – mjr. Dr. Schauer) o 2 rotách a divizních služeb.

V prosinci 1942 se divize dostala na 33 km od obklíčených jednotek 6. armády, ale zde odhodlaný odpor Rudé armády natolik vzrostl, že byla odražena, musela se stáhnout a sama čelit sovětským útokům. Po měsíci bojů počet bojeschopných tanků v tankovém pluku 11 klesl z původních 143 na pouhých 32, přičemž téměř 70 odepsala jako totální ztráty. Divize v lednu a únoru 1943 vedla těžké obranné boje v oblasti řeky Doněc. Po upevnění pozic v doněcké oblasti se značně zeslabená divize účastnila bojů o Charkov. Ztráty z dosavadních bojů i složité podmínky na charkovském bojišti si vyžádaly změnu organizace celého svazku, takže na počátku března se setkáváme s rozdělením divize na tři

Před útokem na SSSR se 6. tanková divize soustředila ve Východním Prusku. Ve druhé polovině roku 1941 tento svazek používal divizní značku ve tvaru dvou XX ve žluté barvě, jak vidíme na podélné závoře držáku kanystřů u tanku Pz.Kpfw.IV Ausf. D i na blatníku štábního vozidla tankového oddílu Horch.

Velitel tankového pluku 11 plukovník Walther von Hünersdorff v lednu 1943 při vydávání rozkazů svým podřízeným ze svého velitelského tanku (pravděpodobně Befehlspanzer III). Dne 7. února převzal velení celé 6. tankové divize. Už jako generálmajor zemřel 17. července 1943 na následky zranění hlavy, které mu způsobil sovětský odstřelovač v první fázi bitvy na kurském oblouku.

ad hoc vytvořené bojové skupiny, pojmenované *Oppeln*, *Unrein* a *Zollenkopf*.

Hlavní údernou silu divize představovala tanková skupina *Oppeln* (*Panzer-Gruppe Oppeln*), tvořená tankovým plukem 11, II. praporem pluku tankových granátníků 114 (s polopásovými transportéry Sd.Kfz.251), II. oddílem tankového dělostřeleckého pluku 76 bez jedné baterie a jedné roty tankového ženijního praporu 57. Skupina byla pojmenována po veliteli 11. tankového pluku, plukovníku Hermannu von Oppeln-Bronikowském.

Druhá část divize, bojová skupina *Unrein*, sestávala z pluku tankových granátníků 4, motocyklového praporu 6, III. oddílu tankového dělostřeleckého pluku 76 posíleného o dvě baterie a roty tankového ženijního praporu 57. I tato skupina

nesla jméno podle důstojníka v jejím čele, velitele pluku tankových granátníků 4, plukovníka Martina Unreina.

Poslední bojová skupina, *Zollenkopf*, byla ze všech tří nejslabší, skládala se z I. praporu pluku tankových granátníků 114, I. oddílu tankového dělostřeleckého pluku 76 bez jedné baterie a zbytku ženistů tankového ženijního praporu 57. Stejně jako v předchozích případech, nesla skupina jméno svého velitele, plukovníka Helmuta Zollenkopfa, velitele pluku tankových granátníků 114.

Počet bojeschopných obrněných vozidel celé divize se na přelomu února a března pohyboval na úplném dně, byť na druhou stranu brigádní dílny dokázaly využívat rezervu více než 40 různě poškozených tanků, rychle je

NĚMEČTÍ VELITELÉ BOJOVÝCH SKUPIN 6. TANKOVÉ DIVIZE V BŘEZNU 1943

Hermann von Oppeln-Bronikowski (1899–1966) začínal vojenskou kariéru jako důstojník jezdeckva v 1. světové válce na východní i západní frontě. V meziválečném období působil v *Reichswehru* a na olympiádě v roce 1936 v Berlíně byl členem zlatého týmu v drezuře koní. V 2. světové válce velel v polském tažení průzkumnému praporu a poté sloužil jako štábní důstojník. Největších úspěchů dosáhl jako velitel tankových pluků na východní i západní frontě. Válku ukončil v hodnosti generálmajora jako velitel 20. tankové divize. Byl nositelem Rytířského kříže s meči a dubovými ratolestmi. Po válce se jako civilní poradce podílel na výstavbě Bundeswehru.

Martin Unrein (1901–1972) bojoval jako praporčík pěchoty už na sklonku 1. světové války, kdy byl na západní frontě zajat. V meziválečném období působil v *Reichswehru*. Ve francouzském tažení války velel průzkumnému praporu, po štábních funkcích pak v 6. tankové divizi jejímu motocyklovému praporu 6 a následně pluku tankových granátníků 4. V bitvě u Kurska převzal velení tankové divize po padlém veliteli a v říjnu 1943 byl jmenován velitelem 14. tankové divize. V roce 1945 zastupoval jako generálporučík velitele III. tankového sboru SS a poté velel divizi *Clausewitz*. Byl nositelem Rytířského kříže s dubovými ratolestmi. Po válce v hodnosti podplukovníka velel 3836. servisnímu centru americké armády.

opravovat a vracet je zpět na frontu. Tankový pluk 11 disponoval k 28. únoru pouze 9 tanky. Přesto, že u Taranovky prokazatelně přišel o několik zcela vyřazených a poškozených strojů, vedl 4. března ve stavu 10 tanků, schopných nasazení. O tři dny později se počet bojeschopných vozidel v pluku díky činnosti opraven zvedl na dvě desítky (8 Pz.Kpfw.II a 12 Pz.Kpfw.III různých variant včetně velitelských tanků) a dalších zcela nových 10 Pz.Kpfw.IV s dlouhým 75 mm kanónem obdrželi němečtí tankisté jako vítaný doplněk. Kromě toho tankový dělostřelecký pluk 76 mohl nasadit 7. března do akce 9 samohybných děl StuG III a téhož dne se ke skupině *Oppeln* připojila četa šesti plamenometných tanků *Flammpanzer III*.

Vzhledem k neúspěšným pokusům o přímé dobytí Taranovky v prvních dnech března vydal 6. března v 20.45 velitel 6. tankové divize rozkaz č. 38. Ten významně modifikoval německý postup a přitom poskytoval i zásadní pokyny k německému postupu proti Sokolovu. Další den měl svazek většinou sil pokračovat v útoku s cílem uzavřít přechody přes Mžu a to v úseku od vesnice Proletarskoje po rozhraní mezi operačními prostory 6. a 11. tankové divize.

Pro bojovou skupinu *Oppeln* to znamenalo konkrétně, že „...udeří ze severovýchodu přes dvůr Kononěnkov-křížovatku 1 km severozápadně od kóty 103,4 (2 km severozápadně od Sokolova)..., a to v dosavadním složení včetně nově dopravených plamenometných tanků směrem na Sokolovo, které obsadí.

Dalším úkolem tankové skupiny *Oppeln*, po zabrání Sokolova, společně s motocyklovým oddílem 6, který po dosažení Sokolova bude tankové skupině *Oppeln* podřízen, proniknout na jihovýchod s cílem obsadit obec Proletarskoje a zde uzavřít předpokládaný přechod přes Mžu.

Upřesnění bude následovat u Zmijeva.

Skupina *Unrein* nastoupí současně od obce Borki, postoupí přes dvůr Džugun–dvůr Pěrvomajskij a z jihozápadu ovládne Sokolovo. S jednou zesílenou rotou zajistí v oblasti dvora Pěrvomajskij křídla a týl fronty u Taranovky.“

Rozkaz předpokládal i možné komplikace: „Pokud bude Sokolovo obsazeno nepřítelem, je nutno zkoordinovat útok s od severozápadu postupující tankovou skupinou *Oppeln*, stejně jako od jihozápadu se blížící skupinou *Unrein*, aby byl útok úspěšně zkoncentrován. Naproti tomu, jak vyplývá z průzkumu, bude-li Sokolovo nepřítelem obsazeno pouze slabě, bude urychleně ovládnuto tou skupinou, která se přiblíží jako první, na příchod druhé skupiny se nebude čekat.

Po zabrání Sokolova bude úkolem skupiny *Unrein* (bez motocyklového oddílu 6) uzavřít přechod přes Mžu jihozápadně od Mirgorodu stejně jako další, na mapě nezaznamenané přechody přes Mžu.

...Dělostřelecká skupina pod velením velitele dělostřelectva zaujme pozici před začátkem útoku východně od obce Borki tankovou pozici, aby mohla podporovat jak útok skupiny *Unrein*, tak také tankové skupiny *Oppeln*. Po dosažení Sokolova se neodkladně přesune II. oddíl tankového dělostřeleckého pluku 76 se dvěma bateriemi a bude podřízen tankové skupině *Oppeln* pro provedení úderu na Proletarskoje. Lze očekávat další přesun stanoviště do oblasti Proletarskoje.“

Jak je z předchozího patrné, u Taranovky zůstala pouze menší část 6. tankové divize – bojová skupina *Zollenkopf*. Německý rozkaz též uvádí, že tanková skupina *Oppeln* i skupina *Unrein* dosáhly ještě před setměním 6. března na obce Borki, odkud pozorovaly ústup sovětských jednotek k Timčenkovu. Severozápadní část vesnice Borki obsadily přední části 11. tankové divize, protože v této vesnici probíhala dělící linie mezi oběma divizemi. V noci na 7. března se prostor Borki–Pěrvomajskij stal středem zájmu Sochorových průzkumníků–automatčků, na což po válce vzpomínal někdejší velitel družstva četař Bernard Bražina. Ten vzpomínal, že za naspem železniční trati poblíž Mirgorodu pozorovali soustředění nepřátelské techniky v síle asi 50 tanků, což zhruba odpovídá součtu tehdy bojeschopných tanků 6. a 11. tankové divize.

STAVY BOJESCHOPNÝCH STROJŮ U TANKOVÉHO PLUKU 11 OD 28. ÚNORA DO 17. BŘEZNA 1943

Datum	Pz.Kpfw. II	Pz.Kpfw. III (Ig)	Pz.Kpfw. III (75)	Pz.Kpfw. IV(Ig)	Pz.Bef.	Celkem
28. 2.	2	3	1	1	2	9
4. 3.	3	4	2	0	1	10
7. 3.	8	7	2	10	3	30
17. 3.	9	8	1	7	3	28

Údaje jsou převzaty z díla: Thomas L. Jentz, *Panzer Truppen – 2. díl, The Complete Guide to the Creation & Combat Employment of Germany's Tank Force – 1943–1945, Atglen 1996, s. 29.*

Ačkoli máme potvrzeno, že k divizi dorazila 6. března posila v podobě čtyř plamenometných tanků, stojí za zmínku, že v žádném výpisu ze 7. března i dále ve stavu tankového pluku 11, nezávisle na zdroji, nefigurují tanky *Flammpanzer III*, z čehož s nejvyšší pravděpodobností plyne, že stroje byly organizačně přiděleny k II. praporu pluku tankových granátníků 114.

Kromě tankového pluku 11 a II./114 praporu tankových granátníků měl další divizní útvar – tankový dělostřelecký pluk 76 – ve stavu 9 bojeschopných samohybných děl StuG III.

Celkem tedy měla 6. tanková divize dne 7. března 1943 k dispozici celkem 36 bojeschopných tanků a 9 samohybných děl, tedy 45 kusů těžké bojové techniky. ■

Skupina tanků 6. tankové divize těsně před Charkovem. Nejspíše se jedná o 10 nových Pz.Kpfw IV(Ig), které zmiňuje Thomas L. Jentz v 2. díle knihy Panzer Truppen, které dorazily 7. března 1943.

Rozvinutá rota středních tanků Pz.Kpfw.III podporuje útok německé pěchoty v oblasti Charkova. Snímek pořízený v polovině března 1943 dobře ilustruje podmínky, v nichž Němci o týden dříve útočili na Sokolovo.

Boje 1. čs. samostatného polního praporu u Sokolova (7.–13. března 1943)

Milan Kopecký, Milan Mojžíš

2. část – BOJ O SOKOLOVO

Dopoledne 7. března dobyla tanková skupina *Oppeln* osadu Michajlovka, přičemž musela překonat odpor sovětského dělostřelectva a tanků a zajistila tím prostor kóty 208 poblíž železniční trati a uvolnila tak síly motocyklového oddílu 6. Pak její tanky pokračovaly na Kolesnikov, čímž ale vnikly do operačního prostoru sousední 11. tankové divize. Přibližně v téže době skupina *Unrein*, rovněž po tuhém střetu s nepřátelskými tanky, dosáhla dvora Pěrvomajskij. Německý postup u statku Pěrvomajskij stále sledovali Sochorovi rozvědčící, kteří informovali velitelství praporu takto: „V 13.15 hod. nepřátelské tanky pronikly k chutoru Pěrvomajskij. V 14.30 hod. v obvodu Pěrvomajskij útok dvou pancířů odražen pěchotou. O několik minut později útok 4 tanků, podporovaných motopěchotou z chutoru Džugun. Naše sousední jednotky [myšleno jednotky Rudé armády], ustoupily na Sokolovo. Naše průzkumná hlídka č. 1 v palebném dotyku s nepřítelem. Průzkumná hlídka č. 2 v dotyku s nepřítelem na kótě 204...“ Zmiňované tanky mohla být jak samohybná děla StuG III, tak skutečně i několik tanků, kterými mohla *Unrein*ovým vojákům vypomoci nedaleká tanková skupina *Oppeln*.

Do linií čs. praporu mezitím ráno dorazila z Merefy posilová jednotka, které zde bylo potřeba více, než kterékoli jiné. U plk. Svobody se ohlásil gardový kapitán M. D. Novikov, velitel II. oddílu 131. gardového dělostřeleckého pluku (útvary 62. gardové střelecké divize). Jeho oddíl o dvanácti hlavních se skládal ze tří baterií – 4. a 5. baterie s osmi 76mm protitankovými kanóny a 6. baterie, vyzbrojené 122mm houfnicemi. Oddíl se zatím rozmístil na severním břehu Mže, mezi Timčenkovem a Mirgorodem, přičemž 4. baterie zaujaly palposty poblíž mostu. Schopnost protitankové obrany československých linií tak několikanásobně vzrostla. Mezi posilové prostředky čs. praporu je nutné zahrnout i 440. oddíl gardových minometů (Kaťuši).

V odpoledních hodinách postupovala skupina *Oppeln* ve shodě s již citovaným operačním rozkazem č. 38, aby obsadila Sokolovo z chodu, a přiblížila se tak k mostu přes řeku Mža

u Timčenkova natolik, že sovětské ženisté odpálili nálože a dřevěnou stavbu zcela zničili. Tuto fázi německého útoku popsal válečný deník 1. čs. praporu takto: „V 15.25 hod. naše průzkumná hlídka č. 1 zjistila ve vesnici Progoňa 12 nepřátelských tanků a 300 mužů. V 16.15 hod. se 3 nepřátelské tanky spustily do údolí Mže po cestě ze sovchozu jihozápadně Borki na Timčenkovo. Most u Timčenkova vyhozen. Za 3 tanky dalších 20 v zástupu. Po vyhození mostu u Timčenkova se tanky obrátily ve směru na Sokolovo. Zahájena dělostřelecká palba z prostoru Mirgorod. Šest nepřátelských tanků se obrátilo,* ostatní postupovaly na Sokolovo. Naše děla z prostoru Mirgorod vedla úspěšnou palbu. Zasáhlo i jedno 76mm dělo ze severozápadního okraje Sokolova. Jeden z nepřátelských tanků vzplanul. Ostatní ujely v opačném směru. Posádka Sokolova zachovala palebnou kázeň.“ Zásahem I. praporu 182. gardového střeleckého pluku rozmístěného v Timčenkově, kanónů ráže 76mm Novikovova dělostřeleckého oddílu, jednoho děla 5. baterie 1245. stíhacího protitankového dělostřeleckého pluku a dvou čet 3. roty československého praporu z Mirgorodu byl 7. března odražen první německý pokus o obsazení Sokolova z chodu. Pro úplnost uvedme, že se Čechoslováci i vojáci Rudé armády v tomto případě domnívali, že se jednalo o pokus o překročení řeky Mža.

Němci svou činnost v odpoledních hodinách a večer zachytili ve válečném deníku 6. tankové divize takto: „Skupina *Oppeln* pronikla do oblasti kóty 103,4, aby odtud obklíčila Sokolovo. Avšak doprovodná palba ze severního břehu Mži byla tak silná, že se od tohoto pokusu muselo upustit. Tanková skupina poté postupovala směrem na Kononěnkovo, aby odtud obnovila útok na Sokolovo. Skupina *Unrein* rovněž táhla na Kononěnkovo, kam dorazila za soumraku. Plukovník *Unrein* obdržel osobně od velitele divize rozkaz, aby ještě v noci zaútočil

* Lze vyslovit domněnku, že hustá protitanková palba ohrozila především plamenometné tanky, na otevřené pláni snadno zranitelné a prakticky neupotřebitelné a proto tuto tankovou četou velitel skupiny *Oppeln* poslal zpět do východiště.

Výřez ze štábní mapy XXXXVIII. tankového sboru ze 7. března se zakreslením rozdělení 6. tankové divize do bojových skupin a zakreslením jejich postupu. (BINAR, Aleš, Audiatur et altera pars. Účast německých jednotek v boji o Sokolovo v březnu 1943, Historie a vojenství 3/2014, Příloha č. 3 Mapy, Mapa č. 1 – 7. března 1943, str. 43)

Německá taktika útoku na Sokolovo 8. března, při které byly použity dvě skupiny obrněných vozidel v přibližné síle roty na středu útoku a jedna skupina v síle roty na křídle, byla obvyklou taktikou používanou u 6. tankové divize na přelomu let 1942 a 43 při útocích na protitankové uzly. Jak způsob útoku na takovýto opevněný protitankový uzel vypadal, popisuje velitel 6. tankové divize dne 19. dubna 1943, když reaguje na dotaz „jak bojovat s Pak-Frontem (německý termín pro protitankový uzel s větším množstvím PT kanónů)“ položeným z velení XXXXVIII. tankového sboru: „Když narazíte na Pak-Front, jenž nemůžete obejít, spustíte

nejprve mohutnou dělostřeleckou palbu na místo, které jste vybrali k průlomu a pak ji přenesete na jeho křídla. Tankové jednotky útočí zpoza soustředěné dělostřelecké přehrady a proniknou do postavení těsně po jejím ukončení. Formace celého tankového oddílu by měla mít v čele dvě roty a po jedné rotě stupňovitě na každém křídle. Když je to možné, měla by se do prvního sledu zařadit i útočná děla. Pokud nejsou útočná děla k dispozici, nasazujeme tanky typu Pz.Kpfw.IV. Během průlomu roty prvního sledu útočí do hloubky obranného postavení. Roty rozvinuté stupňovitě vpravo a vlevo rozšiřují průlom na obě strany a pak následují za čelními rotami.“

Sokolovský kostelík – centrum obrany 1. roty a velitelské stanoviště npor. Otakara Jaroše. Snímek byl pořízen po válce – na budově jsou patrné zásahy německé dělostřelby. Dnes stavba neexistuje, později byla zbourána.

na Sokolovo, neboť se musí počítat s tím, že denní útok na tuto obec by znamenal značné ztráty. Poté se osobně odebral do Kononěnkova, aby odtamtud znovu rozvinul útok.“ Noční útok na Sokolovo nakonec nebyl uskutečněn, protože německé jednotky v noční tmě ztrácely směr a v nepřehledném terénu mezi statky Gontar a Kononěnkovem jejich pohyb beznadějně uvázl. Nemohly tedy zasáhnout ani plamenometné tanky, byť se k akci podle dochovaných záznamů telefonických hlášení 6. tankové divize prokazatelně připravovaly.

Zbývá ještě připomenout, že odpoledne 7. března mnoho nescházelo a čs. prapor by bránil i Timčenkovo. V 16.00 hod totiž dorazil rozkaz náčelníka štábu 62. gardové střelecké divize k převzetí obrany Timčenkova a přesunutí stanoviště velitele čs. praporu na nedaleký sovchoz. Vzhledem k tomu, že v té době útočily německé tanky, nemohl být rozkaz splněn. Ve 20.00 hod. rozkaz zopakoval ústně styčný důstojník 62. gardové střelecké divize a kapitán Lomský se jej chystal splnit, nicméně velitel 182. střeleckého pluku rozkaz od svých nadřízených dosud neobdržel a tak odmítl vesnici vyklidit a vše zůstalo beze změny.

Německý útok v noci na 8. března sice nepřišel, ale nedá se říci, že by situace byla zcela klidná. Ještě před půlnocí se přes Sokolovo přemísťovala z Taranovky do Mirgorodu zbylá bojová vozidla 179. tankové brigády. Jeden z tanků přitom před Sokolovem najel na minu a utrpěl poškození. Osádka tanku zůstala u svého nepojízdného stroje s tím, že zde vyčká do příjezdu pojízdné dílny a prozatím se dala k dispozici npor. Jarošovi. Za tmy také došlo ke změně v sestavě posilových

PT prostředků, protože velitel II./131 oddílu přemístil svou 5. baterii v čele s nadporučíkem Petrem Petrovičem Filatovem do Sokolova. Vojáci této hipomobilní baterie připevnili koním na podkovy hroty, které jim pomohly překonat ledový povrch Mže, a zaujali postavení poblíže kostela, kde se zamaskovali. Baterie měla ve stavu tři nebo čtyři protitanková děla ráže 76 mm a 64 vojáků a důstojníků.

Podobně jako v předchozích dnech, tak i v noci ze 7. na 8. března vyrazily tři hlídky Sochorových rozvědčků na průzkum a sledovaly německé síly. Hlídka četaře Antonína Korimy přitom objevila v lese poblíž chutoru Gontar – tedy několik set metrů od chutoru Kononěnkov – soustředění asi 25–30 německých tanků. Tento prostor odpovídá místu soustředění bojových skupin *Oppeln* a *Unrein* a souhlasí i počet vozidel. Průzkumníci pokračovali v činnosti i dopoledne 8. března, jak udává i deník čs. praporu: „... 11.00 hod. naše

Velitel 5. baterie II. oddílu 131. gardového dělostřeleckého pluku 62. gardové střelecké divize nadporučík Petr Petrovič Filatov. Jeho 76mm protitanková děla zaujala postavení poblíž sokolovského kostelíka a tvořila nejúčinnější protitankový prostředek celé obrany.

Útok tankové skupiny Oppeln ukazuje štábní mapa XXXXVIII. tankového sboru z 8.–9. března. Je zakreslen černou tlustou čarou s šipkou (tak byly zaznamenány operace z 8. 3. 1943) z místa soustředění skupiny Oppeln na severovýchodní okraj Sokolova. (BINAR, Aleš, c.d., Příloha č. 3 Mapy, Mapa č. 2 – 8.–9. března 1943, str. 43)

průzkumná hlídka v palebném dotyku s nepřítelem u chutoru Pěrvomajskij. Naše tanky [zřejmě několik tanků 179. tankové brigády] vyjždějí ze Sokolova vytlačit nepřítele z Gontaru“, což mohlo být nakonec i důvodem zdržení, pro které se německý útok odehrál až odpoledne.

Až do tohoto okamžiku se československé a německé dobové prameny v hlavních bodech víceméně shodují. Jenomže poté následuje německý zápis událostí z 8. března včetně popisu úderu na Sokolovo: „...dnes ráno rozkázáno obnovit plánovaný útok na Sokolovo. Postup byl veden navzdory silné palbě dělostřelectva, protitankových kanónů, tanků a granátometů (jak z oblasti severně od Mži, tak také ze Sokolova), jehož síla předčila všechna očekávání. Navíc v důsledku vypětí posledních týdnů a takřka neustálého nasazení bylo vojsko vyčerpáno a to až do stavu apatie. Příkladem svých velitelů, divizního velitele a velitele pluku tankových granátníků 4, kteří postupovali se samopalem v ruce v čele svých granátníků, dalo se vojsko znovu strhnout k postupu vpřed a kolem 14. hodiny pronikla 1. rota pluku tankových granátníků 4 a motocyklový oddíl 6 do Sokolova. Obec byla obsazena posílenou pěchotou českého původu, stejně jako množstvím protitankových kanónů všech ráží, a musela být od nepřítele vyčištěna až těžkým bojem dům od domu.“

Zápis nepůsobí nijak podrobně, vlastně obsahuje jediný časový údaj a nezmiňuje tankovou skupinu Oppeln, což může vést k tomu, že její účast v boji o Sokolovo je vážně zpochybňována

a československá svědectví o účasti tanků včetně plamenometných bývají vysvětlována bojovou nezkušeností Čechoslováků, tedy jako záměna obrněných automobilů a polopásových transportérů a snad i samohybných děl za tanky, případně i jako alibi, kterým bylo možné obhájit ztrátu Sokolova. Jenže taková teorie působí velmi indiferentně, zvláště pokud uvážíme, že fondy 6. tankové divize od divizní úrovně níže jsou zlomkovité, a archiválie, které by se týkaly přímo tankového pluku 11 a podrobného popisu jeho činnosti 8. března zatím dohledány nebyly a zřejmě se nedochovaly. Ale ani československé dokumenty nepochybně, že do Sokolova jako první vnikli Němci od jihu, nicméně ze severozápadu zároveň postupovaly tanky a obrněné transportéry tankové skupiny Oppeln, přesně jak bylo přikázáno v Divizním rozkaze č. 38.**

Sledujme tedy dále československý popis boje o Sokolovo ze zápisů z válečného deníku a vzpomínek účastníků boje. Válečný deník čs. praporu 8. března 1943 uvádí: „... 13.30 hod. 14 nepřátelských tanků s automatikou jede směrem na severozápadní cíp Sokolova. 13.45 hod. pod naší dělostřeleckou palbou obrací tanky na jihojihozápad. Na otevřeném poli zůstávají stát 3 tanky. Skupina tanků vyrazila z prostoru Kononěnkov – což souhlasí s Němci udávanou polohou skupin Unrein a Oppeln. Na tento první útok 8. března ale vzpomínal po třiceti letech i bývalý velitel II/131. gardového dělostřeleckého oddílu Michail Novikov, na jehož bojovou nezkušenost se odvolávat určitě nelze. Ten uvádí, že za tanky, sjíždějící ze svahů před Sokolovem, jely i obrněné transportéry. Nejprve na ně zahájila palbu Filatovova 5. baterie, pak i zbývající část oddílu ze severního břehu Mže. Do boje se pokoušela zapojit i německá baterie tažených děl na jedné z výšin před Sokolovem, ale palba II./131 oddílu ji donutila k ústupu, podobně jako protivníková obrněná vozidla. Podle Novikova zůstaly na bojišti stát tři německé tanky, dva transportéry a také dva dělostřelecké tahače. Údaj o výskytu tažených děl u divize odpovídá i německým zdrojům.

Jak pokračuje válečný deník čs. praporu, tři výše zmiňované zasažené tanky „...se staly osudnými přednímu okraji naší obrany. Stavěly se podbitými, nevěnovali jsme jim pozornost. Zatím se zaměřily na naše protitankové zbraně na severozápadním okraji Sokolova a při zahájení [dalšího] útoku tyto jedním

Velitel obrany Sokolova kapitán in memoriam Otakar Jaroš (1912–1943 Sokolovo). Absolvent vojenské akademie v Hranicích, důstojník telegrafního vojska z povolání, příslušník Legionu Čechů a Slováků v Polsku (od 24. srpna 1939), později Východní skupiny čs. armády, velitel 1. roty 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR. Za vzorné plnění bojových úkolů a prokázanou odvahu a hrdinství v bojích u Sokolova mu byl jako prvnímu cizinci v době druhé světové války udělen Řád Lenina, medaile Zlatá hvězda a titul Hrdiny Sovětského svazu in memoriam.

** Informace, kdo jako první pronikl do Sokolova, je uvedena i v návrhu na vyznamenání plk. Martina Unreina na Rytířský kříž Železného kříže. Plk. Martin Unrein za dobytí Sokolova nakonec Rytířský kříž neobdržel.

Část panoramatu z muzea v Sokolovu zobrazující boj 8. března 1943. Jedná se samozřejmě o uměleckou rekonstrukci.

rázem vyřadily.“ Zasažené tanky mohly být napadeny tzv. „stíhači tanků“, tedy speciálně vycvičenými vojáky s PT granáty či jinými prostředky. Kurs stíhačů tanků v Buzuluku absolvovali někteří vojáci kulometné roty, 2. roty a automatčiči.

Na situaci adekvátně zareagoval alespoň ppor. Antonín Sochor, když vyslal průzkum do lesa, odkud tanky k útoku vyjely. K lesu v prostoru Gontar-Kononěnkov skrytě pronikli svobodník Sergej Petras a vojnín Rudolf Peška, kteří zde pozorovali řazení tanků a obrněných transportérů s pěchotou k dalšímu útoku. Při zpáteční cestě je ale dva proudy obrněné techniky předjely.

„Nyní se spád událostí zrychlil. 15.10 hod. asi 20 automatčičů nepřítele vniklo do Sokolova z jihu. 15.20 hod. pět tanků zaútočilo na pravý okraj obrany Sokolova. 15.24 z lesa vpravo zaútočilo 6 tanků na severozápadní okraj Sokolova. Hoří domy.“ Celkem útočí 11 obrněných vozidel, což je shodný počet, který se před hodinou a půl stáhl a časový úsek zcela postačil na změnu formace. Stojí za povšimnutí, že zmínce o hořících domech předchází údaj o 6 tancích, tedy shodné množství, jako plamenometných tanků u 6. tankové divize. Plamenometná vozidla ale mohla být ve skupině 6 strojů zastoupena pouze zčásti. Skupina 5 tanků nasazených okamžik předtím by pravděpodobně měla zabezpečit prostor tak, aby plamenometná vozidla nemohla být ohrožena PT prostředky. Válečný deník pokračuje: „15.27 hlásí stanice Olga [radiostanice 1. roty] z čtyř Němec – 2. četa 1. roty – zbylo 5 mužů. Velitel raněn. Jeden náš PT kanón vyřazen. Na pomoc levému křídlu Sokolova posílá kpt. Lomský četu Voráč – 3. četa 3. roty.“^{***} Tanky 179. brigády dostaly rozkaz vyjet na pravé křídlo Sokolova.“ Jak je všeobecně známo, přes rozmrzající říčku se tanky nedostaly, takže se na pomoc 1. rotě dostala pouze Voráčova četa. Jeden tank najel na už zamínovaném břehu řeky na PT minu a další dva stroje uvízly v řece.

Do dalšího popisu boje budou zapojeny i vzpomínky těch, kteří byli v Sokolovu zajati a jejich svědectví jsou využita „z příkazu Německého státního ministerstva pro Čechy a Moravu“

^{***} Zde je v zápisu deníku jistá nejasnost, Voráčova četa měla podle vzpomínek Oldřicha Kvapila alespoň při překonávání řeky Mža spolupracovat s vozidly 179. tankové brigády.

v brožurě s názvem *Váleční zajatci vypovídají*. Přestože text měl ukázat čs. prapor jako nástroj ve službách „Židů z Moskvy a Londýna“, zakonzervoval rovněž bezprostřední výpovědi pěti vojáků praporu bez toho, aby mohly být jakkoli ovlivňovány názory ostatních vojáků praporu, což z nich činí do jisté míry jakýsi doplňkový zdroj. Jeden z nich, voj. Vasil Maksimišinec, patřil právě k 3. četě 3. roty a vylíčil průběh boje takto: „Nevím, zda jsme byli začleněni na pravém křídle, nebo do první roty. Ze svého okolí jsem mnoho neviděl. Asi o 14. hodině zahájily německé pancíře útok. Sám jsem viděl pět pancéřů, ale říkalo se, že jich bylo osmdesát. Pancíře nás úplně překvapily a byli jsme proto se svými pěchotními zbraněmi bezbranní... Mužstvo čtyř protitankových pušek bylo německými pancéřmi úplně vyřízeno.“ [Voj. Maksimišinec se jako příslušník 3. čety 3. roty do Sokolova dostal až po 15.30 hod. od Mirgorodu a tudíž mohl vidět nejspíše skupinu 5 či 6 tanků útočících na pravé křídlo obrany. Všimněme si, že i jeho nejistota pramenící z postavení Voráčovy čety v rámci praporu má reálný základ.]

Plamenometný tank PzKpfw III (FI) – Sd Kfz 141/3 Flammpanzer III v akci, rok 1943.

Pak přichází deník praporu s popisem finálního útoku: „Z prostoru Gontar vyjelo do Sokolova 60 tanků, 15–20 transportérů s nepřátelskou pěchotou (asi prapor). Tanky jedou dvěma proudy hlavními ulicemi Sokolova. Automatčáci nepřítelé v bílých pláštích. Silná nepřátelská palba z kanónů, kulometů a široké použití plamenometů na tancích (typ Rheinmetall) – pěchota i automatčáci vnikli do Sokolova v 16.00 hod. z prostoru Jurjačev a Progoňa.“****

Na tuto fázi boje se též dochovalo cenné svědectví Josefa Buršíka. Ten tehdy jako rotný včele 3. čety 1. roty, rozmístěné uprostřed linií 1. roty přibližně proti kostelu, vzpomínal právě na „německé střední tanky typu P-IV“ (tedy Pz.Kpfw.IV). K tomu ještě popisuje i směr německého útoku na vesnici a počet tanků v jedné koloně: „Úder Němců směřoval zejména proti postavení rotmistra Němce na pravém křídle obrany a proti postavení mých vojáků ve středu obrany Sokolova... skupina asi patnácti německých pancéřů útočila proti mé četě. K obraně jsme měli k dispozici jen dvě protitankové pušky. Nechal jsem jejich obsluhu zaujmout místo tak, aby mohly vést na vzdálenost 150 metrů křížovou palbu. Přestože naše pozice byly neustále zasypávány dělostřeleckou a minometnou palbou, měli jsme neuvěřitelné štěstí. Ani jedna z protitankových pušek nebyla vyřazena z boje! Když do nich došly náboje, bojovali jsme protitankovými granáty, které jsme ve svazcích házeli tankům pod pásy.“

Buršíkovy věty v podstatě doplňuje další ze sokolovských zajatců Jiří Šmolík, tehdy radiotelegrafista první roty v hodnosti desátníka. Absolvoval boj o Sokolovo přímo ve věži kostela a podle všeho se stal i svědkem smrti npor. Otakara Jaroše. „...německý útok byl proveden výhradně pancéři. Útočící pěchotu jsem neviděl. Šlo o brannou moc [tedy Wehrmacht] a nikoli o svazy SS. Napočítal jsem asi 10–15 německých tanků.“ Jiří Šmolík zřejmě viděl jeden ze dvou proudů, který popisuje deník praporu. I slova o absenci pěchoty mají logiku, protože podle vzpomínek ostatních Čechoslováků se alespoň v prvních fázích rozhodujícího náporu dařilo německou pěchotu odřezávat od tanků.

Situaci na levém křídle obrany, na které německý úder dopadl nejpozději, zachytil zajatec des. Imrich Kuric z kulometné roty. Postavení jeho kulometného družstva se nacházelo na levém křídle obrany vesnice. Proto zpočátku slyšeli pouze palbu tankových děl a kulometů a teprve „...“

Zajatí příslušníci 1. polního praporu ve službách německé propagandy. Zleva sedící Karel Egger, Imrich Kuric, Vasil Makšimincev, Jiří Šmolík, stojící v německé uniformě František Šnajdr (archiv Miroslava Brože).

**** Údaj o počtu tanků ponecháváme v původním znění, byť množství těžké obrněné techniky muselo být zhruba poloviční.

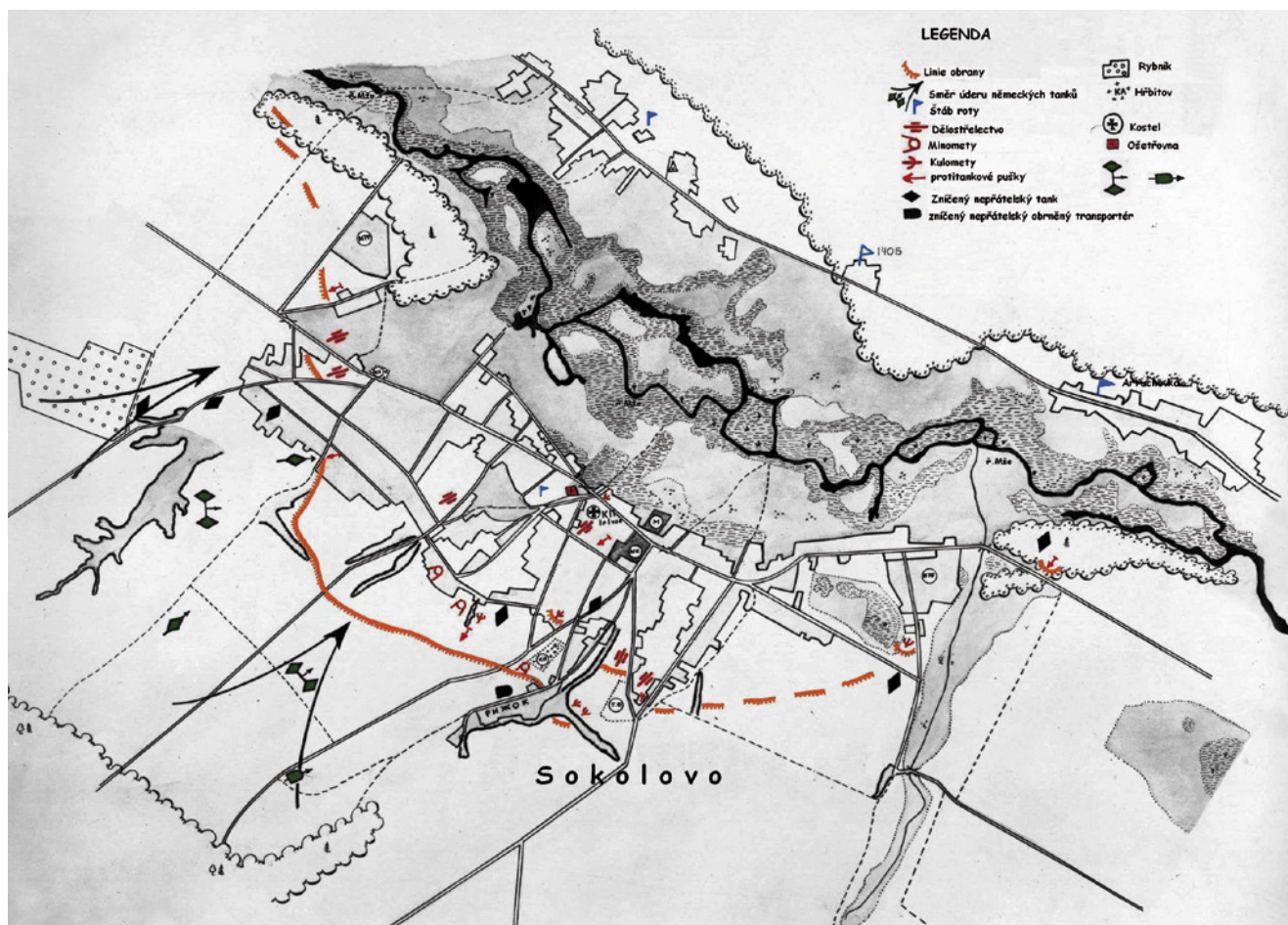

U Sokolova se poprvé do boje aktivně zapojily i ženské příslušnice naší zahraniční armády. Dvě statečné zdravotnice, zleva Anna Ptáčková a Vlasta Pavlanová, zachránily život dvěma zraněným tankistům 179. tankové brigády, za což byly vyznamenané sovětskou Medailí Za odvalu.

asi ve 4 hodiny odpoledne přijelo zpredu proti nám osm až deset tanků. Tanky přijely z obce Sokolova.“ Podle toho se tanky na levé křídlo probojovaly skrz vesnici. Kuric ještě dodal, že: „K obraně proti pancéřům na mém křídle vůbec nedošlo.“ Jeho slova potvrzuje čtvrtý zajatec – des. Karel Egger – velitel družstva u 2. čety rtm. Stanislava Stejskala z 2. roty, která byla nasazena jako posilová část na levém křídle obrany Sokolova: „...nějaká obrana při tomto útoku nebyla u nás na levém křídle vůbec možná, poněvadž jsme neměli ani protipancéřová, ani protiletadlová děla. Na pravém křídle prý byla zasazena četa protipancéřových pušek... Podle mého dojmu byl náš oddíl úplně potřen německými pancéři a motorizovanou pěchotou.“

Závěr střetnutí je z čs. strany popsán už poměrně stručně: „Naši vedou boj v obklíčení – hlavně v kostele a v okopecích – okolo něho do 20.00 hod. Hoří celé Sokolovo. Všechny naše DZOTy zničeny. 21.00 hod. naše jednotky ustoupily ze Sokolova za řeku Mža. Nepřítel řeku nepřekročil. Poslední z našich vybrali se ze Sokolova v 4.00 hod.“

Poté, co se pomocný protiútok 8 tanků 179. tankové brigády s doprovodem pěšáků 3. roty nadporučíka Vladimíra Janka na pravém křídle obrany zastavil, neboť se řeka Mža v důsledku odtávání ledu stala protitankovou překážkou, nařídil plk. Svoboda stáhnout 1. rotu s posilovými prostředky do předem připraveného postavení na severním břehu. Bohužel, tento rozkaz k ústupu k nadporučíku Jarošovi nedošel. Spojení s ním bylo přerušeno a vyslané spojky buď padly, nebo dorazily pozdě a už jej nezastihly živého. Všichni obránci Sokolova ale znali předchozí rozkaz: „Neustoupit!“, a tak vedli boj v obklíčení. Přitom se projevila vysoká bojová morálka československých vojáků, kteří v převážné většině

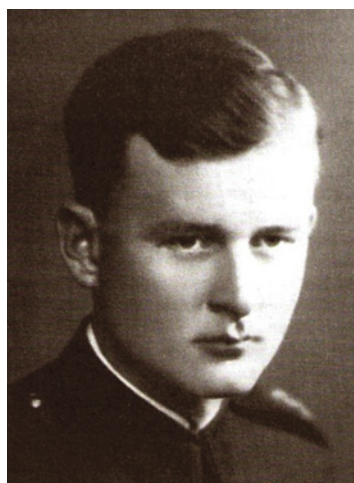

Plán obrany Sokolova, který vznikl v pozdějším období na základě podrobnějšího rozboru. Značka se šipkou zakresluje směry pohybu rozvinutých formací, zatímco jednoduché značky zaznamenávají vyřazenou techniku (7 vyřazených tanků a 1 transportér).

bojovali tak, jako Široninovi gardisté, do posledních sil. Toto zaznamenal i deník 6. tankové divize: „Obec byla obsazena posílenou pěchotou českého původu, stejně tak množstvím protitankových kanónů všech ráží, a musela být od nepřítele vyčištěna až těžkým bojem dům od domu.“ Teprve za tmy se mezi obránci rozšířil rozkaz o ústupu a od 21.00 hod. do ranních hodin 9. března přecházely zbytky obránců včetně několika zdravotnic řeku Mžu do postavení na severním břehu. Českoslovenští vojáci nyní mohli počítat ztráty, ale i úspěchy.

Zřejmě první hlášení plukovníka Svobody o boji u Sokolova z 8. března 1943 v 23.50 hod., určeného veliteli 62. gardové střelecké divize, vyčísľuje ztráty nepřítele na 19 zničených nebo zapálených tanků, 4–6 transportérů a okolo 300 padlých

a ztráty vlastní na 4 protitanková děla ráže 45 mm, tři děla ráže 76 mm, 5 protitankových pušek, 3 minomety ráže 82 mm, 2 minomety ráže 50 mm, 3 těžké a 18 lehkých kulometů. V tomto hlášení je dále uvedeno, že prapor podle něj ztratil na živé síle 200 padlých a nezvěstných a 60 zraněných. Jak je známo, vlastní ztráty se následně podařilo velmi dobře upřesnit, ale odhad německých ztrát zůstal na původní výši. Vzhledem k tomu, že poslední vojáci se ze Sokolova probíjeli až nad ráno 9. března, nemohla být tato první syrová čísla o ztrátách nepřítele správně vyhodnocena a zřejmě se tak v následujících dnech z časových důvodů ani nestalo. Bohužel, údaje již byly „vypuštěny do světa“ a na jejich základě pak vznikaly další dokumenty. Redukované údaje by pak zcela logicky zprávy o prvním střetu Čechoslováků zákonitě degradovaly, což je v době války z nejrůznějších důvodů nevhodné. Realisticky působící odhad německých ztrát v obrněné technice obsahuje plán obrany Sokolova, který vznikl v pozdějším období až na základě podrobnějšího rozboru. Na celém polokruhovitém perimetru napočítáme sedm vyřazených tanků a jeden transportér. Tři tanky na pravém křídle čs. obrany a transportér uprostřed byly znehybněny ještě před zákopy, tři vnikly sice za zákopy, ale byly vyřazeny ještě na okrajích vesnice a pouze jeden v obci. Levé křídlo obrany nemá téměř žádné protitankové prostředky, což souhlasí i s výpověďmi zajatých z těchto míst. Velká část z boje vyřazených tanků mohla být v krátké době opravena, protože skutečně nebezpečná byla pouze 76mm děla Filatovy baterie, rozmístěná v okolí kostela. Dílny tankové divize byly dimenzovány na opravy svazku s téměř dvěma stovkami tanků a samohybných děl, takže oprava několika vozidel musela proběhnout za velmi krátkou dobu. ■

Jaroslav Lom – Löhrer (1917–1943).

Absolvent vojenské akademie v Hranicích, po okupaci odešel do Polska a se skupinou L. Svobody do SSSR. Velitel kulometné roty 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR. Jako zástupce velitele obrany Sokolova řídil boj v jednom z uzlů odporu, na který byl veden hlavní nápor. Zemřel hrdinskou smrtí v boji s nepřátelskými tanky.

Vojáci 1. divize tankových granátníků SS Liebstandarte Adolf Hitler postupují v doprovodu samohybného děla Sturmgeschütz III skrz ukrajinskou vesnici v oblasti Charkova. Podobný pohled se naskytl i v Sokolovu či v Taranovce, kde granátníky 6. tankové divize podporovaly samochodky stejného typu.

Boje 1. čs. samostatného polního praporu u Sokolova (7.–13. března 1943)

Milan Kopecký, Milan Mojžíš

3. část – POKUSY O PROTIÚTOK

Úporná obrana Sokolova způsobila nepříteli ztráty a především ho zdržela od plnění dalších úkolů. V deníku 6. tankové divize z 8. března je konstatována tato skutečnost, a současně i potvrzena přítomnost tankové skupiny *Oppeln* při útoku na Sokolovo, který se protáhl do nočních hodin: „...okamžitý úder tankové skupiny *Oppeln* na dvůr *Pervomajskij* a odtud na Taranovku se ukázal v důsledku dopravních obtíží jako neproveditelný. Tanková skupina *Oppeln* musela proto ustoupit na *Kononěnkovo*, aby mohla udeřit. Do jejího příjezdu se setmělo. Dnes nebyl úder proveden. Již několikrát plánovaný útok na Taranovku byl nařízen a připraven na zítřejší den.“

Ústup ze Sokolova a s ním spojené vysoké ztráty samozřejmě dolehly na morální stav čs. praporu, ale jak poznamenal deník jednotky: „Z počátečního stísnění ... návrat k vážnému klidu.“ Jistě k tomu přispělo i to, že už v 6.30 hod. byli zranění odsunuti na nákladních automobilech do Charkova a někteří z nich pak dále na východ obnovenou železnicí. Kromě toho se některé bojové části praporu – trén a osvěta – přemístily do hájovny asi 2 km severně *Migorodského* sovchozu. Velení nad zbytky 1. roty, kterým se podařilo ustoupit v noci přes tok řeky *Mža*, převzal rtm. František Němec. Od rána 9. března byl na československém úseku obrany, na rozdíl od sousedních úseků, poměrný klid, což dosvědčuje i praporeční deník, který popisuje zejména události na levém křídle: „... 9.10 hod. – náš soused 25. divize se přemísťuje dvěma prapory (ve skutečnosti dva oslabené pluky) na *Diptany*, poté z prostoru *Diptany* vyslány 2 prapory pěchoty k Sokolovu. Minometná palba zajištěna na severní okraj Sokolova. 10.50 jihozápadně Taranovky u chutoru *Berestovoje* boje s nepřítelem... 13.50 hod. Němci v síle pluku s podporou tanků se prorvali z jihozápadu do Taranovky a zatlačili její obranu na severní cíp. 14.30 hod. hlásí 25. gardová střelecká divize:

1) 10.00 hod. Nepřítel zaútočil z jihozápadu na Taranovku. Síla: pluk pěchoty, 50 tanků, prapor automatčků, obvod kostela bráněný námi.

2) Naše tanky útočí na východ na jižní okraje Taranovky. Na místo přibyla jedna naše větší jednotka (?). Rozvinula se a útočí na Taranovku v obvodu lesa a chutoru *Paseky* [jednalo se o část 152. střelecké divize].

Sovětské velení připravilo na 9. března ve směru od *Zmijeva* protiútok úderné skupiny Jihozápadního frontu, tvořené z bojových vozidel 2. gardového tankového sboru, zbytků 25. gardové střelecké divize, 113. a 152. střelecké divize, vše pod velením genmjr. *Firsova*. Její levý klín měl obchvátit ze severu a východu Taranovku, zatímco pravé křídlo zaútočit ze směru *Diptany-Vilovka* přes Sokolovo silami 73. a 81. gardového střeleckého pluku 25. gardové střelecké divize. Ale právě okolo 10. hodiny, když se oba pluky přesunuly do východiště, zaútočili Němci na Taranovku. Jednalo se o úder skupiny *Zollenkopf* od jihu a jihozápadu a současný útok skupiny *Oppeln* od obce *Pervomajskij* na severní část městečka. Ve válečném deníku 6. tankové divize nalezneme i informaci, že se v pouličních bojích poprvé osvědčily plamenometné tanky [zápis mluví o tom, že se plamenometné tanky poprvé osvědčily v pouličních bojích, nikoli, že byly poprvé nasazeny do boje] a že se kolem 12.00 hod. podařilo oběma útočícím skupinám dosáhnout středu obce a současně i kostela. Vojáci 78. gardového střeleckého pluku ustoupili na východní okraj. Když se jejich zbytky Němci chystali rozbít, objevila se na severu silná skupina sovětských tanků rychlé úderné skupiny Jihozápadního frontu, která německý postup zastavila. Za této situace 73. gardový střelecký pluk nepokračoval v útoku u *Vilovky*, ale obrátil se zpět k severní části Taranovky a společně se 78. gardovým střeleckým plukem a obrněnými vozidly 4. gardové tankové brigády Němce do večera z městečka opět vytlačily.

Útoku na Sokolovo se mimo zdravotnic zúčastnila i vojínka Marie Ljalková-Lastovecká, která jako jedna ze dvou žen absolvovala kurs snajperů. S automatickou puškou AVT-40 vybavenou optikou umlčela německé kulometné hnízdo, za což byla vyznamenána řádem Rudé hvězdy.

Na Sokolovo zaútočil tedy ze směru Diptany-Vilovka jen 81. gardový střelecký pluk. Podle pozorování jeho příslušníků měl mít protivník ve vesnici také značné síly – pluk pěchoty a asi 50 tanků, což je ale nadhodnoceno. Přechody přes řeku Mžu bránila skupina *Unrein* a v Sokolovu byl motocyklový oddíl 6, disponující pouze obrněnými automobily. V souvislosti se sovětskými útoky na Sokolovo obdržel 1. čs. polní prapor rozkaz zapojit se do protiútku. Úkolem našeho praporu, posíleného rotou 184. gardového střeleckého pluku 62. gardové střelecké divize, bylo za podpory tří raketometných oddílů a protitankového dělostřeleckého pluku zmocnit se opět Sokolova a zaujmout původní postavení. Od východu, ze svých postavení v Arťuchovce, zahájili vojáci 2. roty čs. praporu pod velením nadporučíka Kudliče s posilovými sovětskými jednotkami v 18.20 hod. postup přes zamrzlou Mžu na Sokolovo. Současně s tím k demonstrativnímu útoku vyrazila z prostoru Mirgorodu i 3. rota nadporučíka Janka. Okolo 18.45 hod. už českoslovenští pozorovatelé hlásili, že městečko je v plamenech. Krátce po vyražení byla však přidělená rota 184. pluku zastavena německou palbou a na rozkaz velitele 62. gardové střelecké divize se vrátila do východiště. Československá 2. pěší rota i přes silnou nepřátelskou palbu, která ji způsobila první ztráty, překonala zamrzlou řeku a vytlačila nepřítele ze severozápadního okraje Sokolova. Vojáci dobyli řadu domů, zničili několik kulometných hnízd. Přitom odhadli, že ve vesnici proti nim bojoval nepřítel v síle praporu pěchoty s podporou 15 tanků a samopalníků. Hlášení o nepřátelských tancích ale neodpovídá skutečnosti, obec totiž bránil především motocyklový oddíl 6, disponující pouze obrněnými automobily. Tuto skutečnost nakonec zachytil i popis útoku voj. Josefa Spáčila (více v samostatném článku). Také 3. rota překročila řeku a zaujala postavení v lese před Sokolovem, připravena zabránit ústupu nepřítele z obce a připojit se ve vhodném okamžiku k útoku.

Celou noc z 9. na 10. března se o znovudobytí Sokolova pokoušel i 81. gardový střelecký pluk, ale byl odražen. Postupoval bez tanků i bez dostatečné dělostřelecké podpory.

Hodinu před půlnocí se k plukovníku Svobodovi dostalo hlášení o tom, že: „Podle rozkazu velitele dělostřelecké skupiny pro obranu města Charkova, baterie 595. stíhacího protitankového dělostřeleckého pluku zálohy hlavního velitelství, které Vám byly přiděleny, odjely ke splnění bojového úkolu. Toto Vám dávám na vědomí – zástupce velitele 595. pluku kapitán Gromov, psáno 9. března ve 21.00.“ Kromě toho, v noci na 10. března byla z československého úseku stažena i 179. tanková brigáda, I/131. gardový dělostřelecký oddíl, 439. a 517. oddíl gardových minometů. Poté, co selhal útok 81. gardového střeleckého pluku, byl v 0.30 hod. útok čs. praporu přerušen a obě roty se stáhly do svých obranných postavení za řeku. Zatímco 3. rota neutrpěla žádné ztráty na životech, 2. pěší rota přišla o 14 padlých a těžce zraněných mužů. Zraněn byl i její velitel nadporučík Kudlič, který předal v noci během bojové akce velení rtm. Richardu Tesaříkovi, což bylo následně zaznamenáno ve válečném deníku praporu 10. března. Tesařík stál v čele roty pouze několik hodin, protože jej v Arťuchovce vystřídal npor. Jaroslav Ernest-Zhor, do té doby pomocník náčelníka štábu a velitel pomocné roty.

I přes neúspěch nočního útoku na Sokolovo, zachovali si příslušníci 1. čs. praporu 10. března „...vážený optimismus, rostoucí se stále přicházejícími příslušníky 1. zesílené roty, ustoupivšími při obraně Sokolova.“ Zbytky této roty, nyní v roli zálohy velitele praporu, se soustřeďovaly v prostoru sovchozu severovýchodně Mirgorodu. Morálku snad pozvedla i skutečnost, že prapor obdržel 240 protitankových min, čímž se opět zvýšily jeho šance v boji s nepřátelskou obrněnou technikou. Zbytek dne měl u československého praporu klidný průběh, jeho příslušníci pouze pozorovali události na sousedních úsecích fronty. Odpoledne v 15.10 hod. Němci letecky bombardovali sovětskou pěší kolonu a trén, přesunující se od Proletarského na Diptany. Těž byl zaznamenán skrytý prováděný německý průzkum v mezeře Arťuchovkou a Proletarskoje. Velitel 25. gardové střelecké divize v souvislosti s tím požádal Čechoslováky o překrytí mezery palbou jejich levého křídla. Okolo 18.00 hodiny německá pěchota v síle pluku s podporou asi 40 tanků přešla v prostoru Taranovky do protiútku a vytěsnila 73. a 78. gardový střelecký pluk a zbytky tanků 4. gardové tankové brigády na severní okraj městečka. ■

Snímek z výcviku na úrovni čety, přičemž v čele jednotky postupuje i její velitel rotmistr Richard Tesařík. Snímek pochází z dubna 1943, kdy čs. prapor pobýval v ukrajinské obci Veseloje.

Zatímco 1. československý samostatný polní prapor držel obranu na levém břehu řeky Mža, v prostoru Charkova a severně od něj pronikaly rozbitou frontovou linií německé tankové divize směrem na východ.

Boje 1. čs. samostatného polního praporu u Sokolova (7.–13. března 1943)

Milan Kopecký, Milan Mojžíš

4. část – V OBRANĚ

Všechny poválečné publikace shodně uvádějí, že v období od 11. do 13. března „...byl na úseku 1. čs. samostatného polního praporu vcelku klid a vedly se zde pouze boje místního významu.“ I když deník československé jednotky a jeho přílohy byly v minulosti již několikrát publikovány. Porovnejme tyto zápisy se záznamy v okolí bojujících sovětských jednotek. Informace v nich obsažené totiž mnohdy dokreslují celkovou situaci na křídlech našeho praporu.

Od 3.30 hod. ráno 11. března vedli Němci minometnou palbu na postavení 2. roty na západním okraji Artuchovky. Zanedlouho českoslovenští vojáci zaslechli hluk motorů ze Sokolova, který se vzdaloval směrem na východ. Okolo 4.15 hod. zachytil radiista 2. roty des. Kurt Markovič nepřátelský radiogram o „soustředění sil na severním okraji u bodu 1a“ a obsahující rozkaz „...vyčkat na místě do 4.00 [?]“. Zpráva také zahrnovala stížnost na špatné cesty. Vzápětí dorazil fonogram od 62. gardové divize: „Svobodovi – Není vyloučena možnost nepřátelského útoku na Vašem úseku. Zesilte pozornost a bdělost, majíce na mysli úkol za každou cenu zeslabovat síly nepřítele – Podepsal Jegorov“. Krátce před půl pátou obdrželo veškeré dělostřelectvo a gardové minomety na československém úseku rozkaz k přípravě dělostřeleckého přepadu předpokládaného soustředění Němců a to na 5.40 hodin. Nutno však mít na zřeteli, že v té době Českoslováky podporoval pouze 440. oddíl gardových minometů (kaťuší), jedna baterie děl ráže 76 mm (od zatím neznámé jednotky) a jedna baterie 69. gardového protitankového dělostřeleckého oddílu. Okolo 4.30 hod. Němci skutečně zesílili průzkumnou činnost jihozápadně od Artuchovky. Jejich průzkumníky v této oblasti napadla palba kaťuší a tím je donutila ustoupit k Sokolovu. Ve 5.45 hod. a pak v 6.30 hod. kaťuše napadly několika

salvami předpokládané soustředění nepřítele poblíž sokolovského kostelíka. Pozorovatelé o 10 minut později hlásili v těchto místech projevy německé paniky a další hluk motorových vozidel, odjíždějících směrem na západ. Dělostřelci Rudé armády provedli po 8.37 hod. a v 9.54 hod. další palebné přepady, tentokrát do východní, respektive západní části Sokolova. K tomu do středu obce dopadla další salva kaťuší.

Popsané události z ranních hodin 11. března byly v minulosti líčeny jako rozbití německého pokusu o soustředění před dalším útokem přes řeku a někteří současní historici a badatelé vyjadřují pochybnosti o tom, zda se v případě hlášení, zachyceném des. Markovičem, nejednalo o omyl či záměrnou německou dezinformaci. Neberou však v úvahu, že právě 11. března

Sovětské reaktivní minomety BM-13 při přesunu v zimě 1942–1943

odpoledne Němci útočili na Proletarskoje, nacházející se asi 8 km po slušné cestě podél toku Mže na východ. Pokud tedy sovětské dělostřelectvo a kaťuše ostřelovaly Němce v Sokolovu, pak se pravděpodobně jednalo o menší útvary, které neopatrně zahájily přeskupování mezi prvními, aby se ještě za noční tmy připravily k lokálnímu výpadu podél řeky ve směru na Proletarskoje, který by pak ve spolupráci s ostatními částmi divize mohly rozvinout v útok na Zmijev, jak se skutečně stalo o něco později. O tom, že Němci nehodlají na úseku u Sokolova útočit přes Mžu, svědčilo i dopolední hlášení pozorovatele, podle něž nepřítel na východním okraji obce prováděl opevňovací práce. Konkrétně šlo o minování, které prováděla 2. rota ženíjního praporu 57.

U obou sousedů čs. praporu vyvíjel nepřítel 11. března intenzivnější útočnou činnost. Z úseku napravo, tedy od 62. gardové střelecké divize došlo hlášení, že: „Němci útočí zprava v síle dvou rot pěchoty s podporou 12 tanků. Útočí z chutoru Věrchneožjerskij na Ozjeranku západně Merefy.“ Oněch 12 tanků velmi pravděpodobně patřilo do stavu tankového pluku 15, součásti německé 11. tankové divize. Překotný vývoj událostí proběhl na levém křídle, tedy v postaveních 25. gardové střelecké divize. Ta měla podle rozkazu č. 003/OP štábu 3. armády zaujmout postavení na staré čáře. Proto se ráno v 6.40 hod. se všechny její tři pluky začaly stahovat za řeku Mžu, přičemž 78. gardový střelecký pluk měl obsadit Čemužovku, 73. gardový střelecký pluk Zamostě a Zid'ky a 81. gardový střelecký pluk Zmijev. Ústupový manévr neprobíhal nijak rychle, ještě v 9.40 hod. dopoledne Čechoslovákům hlásila, že její útvary mají severozápadní část Taranovky a osady Proletarskoje, Diptany, Vilovka a dvůr Pěrvomajskij. Ústup z Proletarskoje, které měl bránit kulometný prapor 25. gardové střelecké divize a 29. protitankový dělostřelecký oddíl, narušilo 8 německých tanků. Ty se přiblížily od Taranovky a okolo 13.20 hod. vnikly do Proletarského, přičemž sovětské

Kurt Markovič (1917–1991). Vystudoval obchodní akademii v Moravské Ostravě. Podařilo se mu uprchnout z tábora pro Židy v Nisku pod Sanem, ale byl odsouzen za nedovolený vstup do SSSR. Z pracovního tábora byl v roce 1942 propuštěn do čs. jednotky v SSSR, kde se stal radiotelegrafistou spojovací čety.

jednotky utrpěly značné ztráty. Přišly o dva těžké kulometry a šest protitankových děl ráže 45 mm, ale na druhou stranu dokázaly vyřadit z boje dvě protivníkovy bojová vozidla. Tanky pak vyrazily dále na Zmijev, ale setkaly se zde se silnou dělostřeleckou palbou, takže byly nuceny se vrátit nazpět a za světla už žádnou bojovou aktivitu nevyvíjely. Nepřítel však zřejmě přisunoval síly pro úder na Zmijev. Odpoledne okolo 15.30 hod. pozorovatelé hlásili 17 tanků a 26 automobilů s pěchotou, soustředujících se v prostoru Vodjachovka-Proletarskoje.

Večer okolo 19. hodiny Němci prorazili do Zmijeva. Pouliční boje pokračovaly celou noc. Proti oslabenému 81. gardovému střeleckému pluku podle sovětských odhadů – značně nadsazených – nasadil nepřítel pluk pěchoty a šest desítek tanků, velmi pravděpodobně skupiny Ohlen a Zollenkopf. I když se rudoarmějcům podařilo vyřadit z boje několik nepřátelských tanků, 81. gardový pluk utrpěl značné ztráty a v 6.00 hod. ráno ustoupil do nedaleké Zid'ki. Zmijev tak padl do rukou protivníka. Německý útok proběhl v souladu s rozkazem, který 11. března obdržel XXXXVIII. tankový sbor, totiž pokusit se dne 12. března vybudovat u Zmijeva předmostí a dále rozvinout útok na sever k řece Udy, čímž by mohlo dojít k odříznutí Charkova i od jihu.

Ačkoli na československé pozice nepřítel ani 11. března odpoledne přímo nezaútočil, prožili vojáci československého praporu několik silných okamžiků. Značné rozhořčení vzbudila krátce po poledni zpráva, že u kostela v Sokolově visí tři oběšené, velmi pravděpodobně zajatí v předcházejících bojích. Arťuchovka a okolí byla během odpoledne opět ostřelována dělostřelectvem a bombardována letectvem a to zejména na styku pozic 2. roty se sovětskými jednotkami. Přitom došlo i k ústupu několika tanků 179. tankové brigády z Vodjachovky (osada na jižním břehu řeky Mža téměř proti Arťuchovce). Manévr odjíždějících bojových vozidel v doprovodu sovětské pěchoty sebou strhl i několik družstev československého levého

Arťuchovka a okolí byla během odpoledne opět ostřelována dělostřelectvem a bombardována letectvem a to zejména na styku pozic 2. roty se sovětskými jednotkami. Přitom došlo i k ústupu několika tanků 179. tankové brigády z Vodjachovky (osada na jižním břehu řeky Mža téměř proti Arťuchovce). Manévr odjíždějících bojových vozidel v doprovodu sovětské pěchoty sebou strhl i několik družstev československého levého

Divizní kanón vz.1942, přemísťovaný pomocí speciálních lyží, připevněných ke kolům lafety. U Sokolova tato děla tvořila například výzbroj baterie nadporučíka Filatova. Oblast západně Bělgorodu, březen 1943.

křídla, které se bez rozkazu obrany začaly stahovat do prostoru před Konstantinovku (družstva des. Roberta Kaudera, svob. Jiřího Horvátha, svob. Karola Čapliara, minometry a ošetřovna). Toto mužstvo vrátil zpět až zásah velitele praporu i kpt. Bohumíra Lomského. Po návratu ale ještě jednou opustili své pozice des. Kauder a svob. Josef Boldiš se svými družstvy. Letecká činnost nepřítele neochabla ani těsně před soumrakem. Tehdy vyjelo nákladní auto s československými zraněnými směrem na Charkov. Poblíž Konstantinovky ho napadla a zasáhla dvojice letounů typu Messerschmitt Bf 110. Při náletu zahynulo šest našich vojáků a jeden utrpěl těžké zranění. Všichni mrtví z náletu byli pohřbeni na místě.

Průběh 11. března nesouvisel pouze s bojovou činností československých vojáků a důstojníků. Po utrpěných materiálních ztrátách se plk. Svoboda také snažil doplnit alespoň vyřazenou výzbroj a výstroj a docílit pravidelného zásobování svého praporu. Během

dne se proto sešel se zástupcem velitelství obrany Charkova, který slíbil dodat alespoň to nejdůležitější – nahradit zničené protitankové a automatické zbraně, opatřit vozidla místo saní, zlepšit zásobování a dodat 150 párů bot pro mužstvo a 50 párů bot pro důstojníky. Zásobování ale zůstalo problematické až do konce nasazení 1. čs. praporu na řece Mži. Doprava stravy, dovážené až z Charkova, byla narušována činností nepřítele. Vázlo samozřejmě i zásobování chlebem. Vojáci si samozřejmě museli zvyknout i na to, že do předsunutých postavení se jídlo dalo dopravit pouze za tmy, tedy před rozedněním a po soumraku, což samozřejmě znamenalo, že strava vychladla.

V noci a ráno 12. března se podařilo 2. zesílené rotě opět beze zbytku zaujmout původní postavení. Rozhodně se to neobešlo bez komplikací, protože Němci stále vyvíjeli za tmy průzkumnou činnost proti československému levému křídlu a to i s podporou obrněných vozidel. Řeku ale překročit nedokázali, a to proto, že je zastavila palba našeho praporu a zároveň i rozbrědlý terén okolo řeky. Ukázalo se, že mezi Artuchovkou a Čemužovkou uvázlo v bahně 9 německých tanků. Přes den 12. března útvary 25. gardové divize držely usilovnou obranu v těchto pozicích: 78. gardový střelecký pluk u vesnice Čemužovka, 73. gardový střelecký pluk obec Zamostě až jihozápadní okraj Zidky a 81. gardový střelecký pluk jižní okraj Zidky. Toto rozložení z části ostatně potvrzuje i odpolední československý průzkum na pravém křídle, jenž zjistil, že Čemužovku opravdu brání zcela vyčerpaný 78. gardový střelecký pluk 25. gardové divize v síle pouhých 100 mužů a že Proletarskoje, Zmijev a Vodjachovku už drží Němci. Velitel čs. praporu na situaci, která vznikla na konci dne obsazením celého Zmijeva, reagoval tak, že přesunul obvaziště, trén a osvětlu své jednotky do Konstantinovky.

Rudá armáda na průnik Němců do Zmijeva reagovala přísunutím 480. střeleckého pluku 152. střelecké divize a jeho podřízením 25. střelecké divizi. Ten 12. března večer obdržel rozkaz zaujmout obranu na západním okraji Zmijeva. V době příchodu do určené oblasti už celý Zmijev ovládali Němci, takže pluk obsadil linii na jihozápadním okraji Zamostě, Zidky a chutor

Maturitní foto s vlastnoručním podpisem velitele 2. roty nadporučíka Jana Kudliče (14. října 1914 – 11. března 1943). Byl mezi těmi, kteří zahynuli při útoku německých letounů na automobil s raněnými.

že se 3. tanková armáda, ohrožená průlomem severně Charkova, připravuje k všeobecnému ústupu, přišly už v prvních hodinách po půlnoci, když ve 3.00 hod. odjel do Krasnoje kpt. Lomský, který zde stanoviště velitele 182. gardového střeleckého pluku už nezastihl a nenašel jej ani v Ostrověrchovce. Zjistil zde pouze zadní voje 62. gardové střelecké divize. Den ale proběhl poměrně klidně, zřejmě z toho důvodu, že nepřítel za řekou dokončoval střídání a právě tou dobou v oblasti Sokolovo – Goluboje předávala skupina *Unrein* svůj úsek 106. pěší divizi. Večer praporeční spojari zachytili nejasný radiogram od velitele 62. gardové střelecké divize. Přesto z něj vyplývalo, že má být zahájen ústup celé divize i československé jednotky. Proto plukovník Svoboda vydal rozkaz k ústupu a dobu, kdy prapor vyrazí, stanovil na 24.00 hod., přičemž jako první postupový cíl udal Konstantinovku. Kapitán Lomský pak nasměroval jednotlivé roty na Vasiščevo. Okolo 4.30 hod. ráno 14. března bylo provedení ústupu ověřeno i doručením rozkazu přímo od 62. gardové střelecké divize. Na počátku ústupu ještě českoslovenští vojáci zaznamenali bombardování Sokolova a Proletarského letectvem Rudé armády. ■

Hájovna u Artuchovky, v níž byl od 9. do odchodu dne 14. března 1943 umístěn štáb čs. praporu

Skupina příslušníků 1. čs. samostatného praporu při odpočinku v obci Veseloje v dubnu 1943

ÚSTUP OD SOKOLOVA

Milan Kopecký, Milan Mojžíš

V noci z 13. na 14. března byla před obranným postavením 1. československého samostatného polního praporu na břehu řeky Mža položena minová pole a jednotlivé roty zahájily postupné odpoutávání a odcházely ve směru na Konstantinovkou. Následoval více než sto kilometrů dlouhý ústup naplněný dramatickými událostmi. V důsledku protivníkových manévrů a postupu se naše jednotka za Konstantinovkou nestočila na Vasiščevo, ale na Lysogubovku a Těrnovo. V podvečer 14. března prapor dosáhl Těrnova, kde byl zaskočen náletem německých letadel a současně postupujících nepřátelských tanků. Sovětské jednotky bránící Těrnovo zachvátila panika a začaly ustupovat přes řeku Udu. Panice podlehla i menší část čs. praporu, nicméně kpt. Lomský, velící i při ústupu stále celé jednotce, energickým zákrokem zabránil panice, zaujal rychle obranu proti tankům v lese jižně stanice Mochnači a zabránil průniku německých tanků k řece. Po setmění se prapor, rozčleněný

do menších skupin, vydal na pochod k osadě Mochnač, aby unikl z hrozícího obklíčení. V lese zanechal většinu dopravních prostředků, těžší zbraně, zásoby munice, zbrojní a spojovací materiál a část zničených písemností.

Bohužel, 13. a 14. březen přinesly tragédii po ty zraněné, které se předtím podařilo evakuovat do Charkova. Po dobytí města vtrhli do 1. armádní etapové nemocnice, umístěné v Trinklerově č. 5, vojáci 1. divize tankových granátníků SS *Liebstandarte Adolf Hitler*, zapálili jeden z pavilonů a poté vraždili i v ostatních budovách, přičemž zahynulo asi 700 zraněných vojáků Rudé armády a s nimi i 9 Čechoslováků. Menší části zraněných se přesto podařilo z objektu nemocnice uniknout a proklouznout i z německého obklíčení. Z našich vojáků se takto zachránili ppor. Sochor, ppor. Král, voj. Pišlová a voj. Rawek.

Nicméně vraťme se zpět k jádru naší jednotky – nad ránem 15. března dorazily její vyčerpané útvary k přepravišti přes Severní Donec. Po přechodu na druhý břeh pokračovaly v ústupu do osady Skripaj, kde se okolo poledne rozmístily k celodennímu odpočinku. Poté příslušníci praporu postupovali podél toku Severního Donce na severovýchod přes Bazelejevku do Nového Burluku, kam dospěli 17. března časně ráno. Zde už pominula bezprostřední hrozba obklíčení, ale jednotka pochodovala dál až do vesnice Zacharovka, kam dorazila 20. března. Československý samostatný prapor byl jednou z mála jednotek Voroněžského frontu, kterým se podařilo organizovaně ustoupit z obklíčení. Samozřejmě přitom hrála roli i ta skutečnost, že se úsek našeho praporu nalézal na jih od Charkova, kde se německé obrněné jednotky angažovaly méně, než na severním křídle.

V Zacharovce byl prapor přeřazen do zálohy frontu a po několikadenním namáhavém pochodu se přesunul do městečka Veseloje, kde zůstal až do května 1943. Zde si jeho příslušníci nejprve dostatečně odpočinuli, a poté zahájili usilovný výcvik. ■

Zleva nadporučík Otakar Richter – Rytíř, plukovník Ludvík Svoboda a podporučík Boris Hübner se z tisku dočítají o významání příslušníků čs. vojenské jednotky za boj u Sokolova

SEZNAM ZTRÁT

Milan Kopecký

Seznam ztrát 1. čs. samostatného polního praporu z bojů v oblasti Sokolova se v průběhu let vyvíjel a zpřesňoval, a proto se údaje z různých dob mohou odlišovat. V následující části našeho speciálu naleznete jména 88 československých vojáků a důstojníků, kteří padli, zemřeli krátce po zranění nebo byli zavražděni bezprostředně po zajetí. Následuje 17 těch příslušníků praporu, jenž zahynuli při leteckém útoku na automobilový transport zraněných od Sokolova do Charkova a těch, které tak, jako několik stovek vojáků Rudé armády zavraždili po dobytí města vojáci jednotek SS v místní nemocnici. Pouze jeden Čechoslovák zemřel na následky zranění v Charkově už před příchodem Němců.

Další část seznamu eviduje osm nezvěstných, z větší části prokazatelně zajatých, jejichž další osud sice není znám, ale je velmi pravděpodobné, že v zajateckých táborech zahynuli. Z menší části pak jde o ty, kteří se stali nezvěstnými při ústupu a zřejmě zahynuli, neboť další zprávy se o nich už získat nepodařilo.

Závěr seznamu eviduje osm příslušníků praporu, kteří byli vedeni jako nezvěstní, ale buď se zajetí vyhnuli, nebo se jim podařilo zajetí přežít, či z něj dokonce uprchnout.

ZAHYNULI V BOJÍCH U SOKOLOVA:

			nar.	padl
Bass	Dezider	vojín	1911	8. 3. 1943
Bláha	Josef	vojín	1922	8. nebo 9. 3. 1943
Bodnar	Michal	vojín	1919	8. 3. 1943
Brodavka	Arnošt	četař	1917	8. 3. 1943
Cipiňo (Čipino)	Ivan	vojín	1919	8. 3. 1943
Czinner, JUDr.	Arpád	vojín	1909	8. 3. 1943
Dočkal	František	vojín	1920	8. 3. 1943
Džumurat (Džumarat)	Vasil	vojín	1920	8. 3. 1943
Fedorco	Petr	vojín	1919	8. 3. 1943
Felczer (Felčer)	Vilém	vojín	1920	8. 3. 1943
Ficaj	Juraj	vojín	1924	9. 3. 1943
Finkelstein*	Kurt	vojín	1915	8. 3. 1943
Fisch (Fiš)	Viktor	desátník	1918	8. 3. 1943
Frank, MUC.	Jiří	podporučík	1913	8. 3. 1943
Fruchter	Samuel	vojín	1914	9. 3. 1943
Goldberger	Eduard	desátník	1920	12. 3. 1943
Goljan	Anton	vojín	1921	8. 3. 1943
Grossmann (Grossmann)	Josef	vojín	1912	8. 3. 1943
Gross	Kurt	vojín	1922	8. 3. 1943
Györi	Petr	vojín	1897	8. 3. 1943
Haber	Josef	vojín	1913	8. 3. 1943
Haisler (Havlíček)	Václav	rotný	1907	8. 3. 1943

Huači	Stanislav	vojín	1918	8. 3. 1943
Ivanič	Josef	vojín	1918	8. 3. 1943
Janča	Mečislav	svobodník	1920	8. 3. 1943
Jančík	Vasil	vojín	1920	8. 3. 1943
Jančuška	Jozef	svobodník	1921	8. 3. 1943
Janouš	Antonín	vojín	1912	8. 3. 1943
Jaroš	Otakar	nadporučík	1912	8. 3. 1943
Jirkovský	Josef	svobodník	1919	8. 3. 1943
Kahan	Julius	vojín	1910	8. 3. 1943
Kattner	Max	desátník	1920	10. 3. 1943
Kessler	Izák	vojín	1921	8. 3. 1943
Kippel	Jan	vojín	1924	8. 3. 1943
Kománek	Karel	četař	1916	8. 3. 1943
König	Josef	vojín	1914	10. 3. 1943
Kornhauser	Jakub (Albert)	vojín	1898	10. 3. 1943
Kováč	Vasil	vojín	1917	8. 3. 1943
Krob	Josef	vojín	1916	8. nebo 9. 3. 1943
Kubeš*	Václav	svobodník	1903	8. 3. 1943
Lanzer	Valter (Walter)	vojín	1919	8. 3. 1943
Lanzer	Norbert	vojín	1922	9. 3. 1943
Leppin, JUDr.	Josef	svobodník	1905	8. 3. 1943
Löhrer (Lom)	Jaroslav	nadporučík	1917	8. 3. 1943
Lupínek	Josef	vojín	1905	9. 3. 1943
Luska	Alfréd	rotmistr	1905	11. 3. 1943
Mach	Jan	rotný	1915	8. 3. 1943
Major	Vasil	vojín	1913	8. 3. 1943
Matušek	Rudolf	vojín	1923	8. 3. 1943
Mirecký	Robert	vojín	1918	8. 3. 1943
Moskal	Ilko (Ilja)	vojín	1919	8. 3. 1943
Mrjana (Mrjoka)	Vasil	vojín	1920	8. 3. 1943
Nasch	Alfred	vojín	1921	10. 3. 1943
Oberšter	Jan	vojín	1943	8. 3. 1943
Pap	Nikolaj	vojín	1915	9. 3. 1943
Pilip	Juraj	vojín	1920	9. 3. 1943
Redisch	Gugo	svobodník	1904	8. 3. 1943
Růžička*	František	rotmistr	1916	8. 3. 1943
Schlachet	Josef	vojín	1917	12. 3. 1943
Schwarz	Herman	vojín	1919	8. 3. 1943
Sigl	František	desátník	1914	8. 3. 1943
Smoljak	Jura	vojín	1913	9. 3. 1943
Sokal	Michal	vojín	1923	8. 3. 1943
Solanič	Jozef	vojín	1921	8. 3. 1943
Sopko	Demetr	vojín	1916	8. 3. 1943

Soukup	Mikuláš	vojín	1906	8. 3. 1943
Spiegel	Ignác	svobodník	1912	8. 3. 1943
Steier	Kurt	vojín	1924	8. 3. 1943
Stejskal	Stanislav	rotmistr	1907	8. 3. 1943
Šalomoun (Šalamoun)	Alexandr	vojín	1916	9. 3. 1943
Šeda	Josef	vojín	1917	8. 3. 1943
Škrobinec (Skrabinec)	Josef	vojín	1922	8. 3. 1943
Šulek	Rudolf	vojín	1921	8. 3. 1943
Švéd	Josef	vojín	1916	9. 3. 1943
Švihlík	Viktor	svobodník	1906	8. 3. 1943
Tovdak	Fedor	vojín	1923	8. 3. 1943
Turok	Feodor	vojín	1919	8. 3. 1943
Ulihanec	Demetr	vojín	1921	8. 3. 1943
Valenta	František	rotný	1912	8. 3. 1943
Vladimír	Fedor	četař	1914	8. 3. 1943
Vološin	Michal	vojín	1922	8. 3. 1943
Voráč	Hynek	rotmistr	1914	8. 3. 1943
Wechsberg	Leo	vojín	1920	8. 3. 1943
Weinberger	Ervín	vojín	1909	8. 3. 1943
Weiss	Melichar	vojín	1910	9. 3. 1943
Weissmann	Bohumil	svobodník	1914	8. 3. 1943
Wimmer	Martin	desátník	1912	8. 3. 1943
Wolf, MUC.	Kurt	četař	1915	9. 3. 1943
Žúr	Jaroslav	četař	1917	8. 3. 1943

* Zavražděn bezprostředně po zajetí

Zahynuli při evakuaci do nemocnice v Charkově, zemřeli v nemocnici na následky zranění, byli v nemocnici zavražděni vojáky jednotek SS po dobytí města:

			nar.	zahynul
Goldberger*	Eduard	desátník	1920	12. 3. 1943
Foltýn	František	rotný	1914	14. 3. 1943
Freschl (Frešl)	Erik (Erich)	desátník	1915	14. 3. 1943
Fridrich (Friedrich)	Karel	vojín	1922	14. 3. 1943
Fuhrman (Führmann)**	Josef	vojín	1910	11. 3. 1943
Horovský	Michal	desátník	1915	14. 3. 1943
Hudzieczek (Hudeček)**	Karel	četař	1911	11. 3. 1943
Hutterer	Erich	svobodník	1920	14. 3. 1943
Kafka**	Kurt	vojín	1906	11. 3. 1943
Klouda**	Alois	vojín	1907	11. 3. 1943
Kudlič**	Jan	nadporučík	1914	11. 3. 1943
Ostrovka**	Jiří	svobodník	1911	11. 3. 1943
Řepík	Josef	vojín	1919	14. 3. 1943
Scharf (Šarf)	Bedřich	vojín	1908	14. 3. 1943

Schudmak	Arnošt	vojín	1913	14. 3. 1943
Tauber**	Max	vojín	1919	11. 3. 1943
Wittmann	Vítězslav	svobodník	1913	14. 3. 1943

* zemřel po zranění

** zahynul při náletu na sanitní automobily se zraněnými
Neoznačení byli zavražděni vojáky jednotek SS při dobytí Charkova v tamější nemocnici

Zahynuli pravděpodobně v zajetí, případně nezvěstní při ústupu (datum odpovídá zajetí nebo zmizení):

			nar.	zajat / nezv.
Blasenstein	Walter	vojín	1917	10. 3. 1943
Bleiweiss (Bleiweis)	Arnošt	vojín	1914	8. 3. 1943
Hoffmann	Ludvík	vojín	1914	10. 3. 1943
Pressburg	Kurt	vojín	1916	10. 3. 1943
Presser	Egon	svobodník	1920	9. 3. 1943
Roth*	František	vojín	1915	15. 3. 1943
Tachecí*	Jaroslav	rotmistr	1900	14. 3. 1943
Traub	Egon	vojín	1922	10. 3. 1943

* nezvěstní při ústupu od Sokolova

Nezvěstní, kteří přežili zajetí, uprchli ze zajetí, případně se vyhnuli zajetí (datum odpovídá zajetí nebo zmizení):

			nar.	zajat / nezv.
Babič**	Michal	vojín	1924	8. 3. 1943
Hába*	Vladislav	vojín	1941	8. 3. 1943
Jacina*	Dimitrij	vojín	1920	8. 3. 1943
Keďulíč**	Michal	vojín	1918	8. 3. 1943
Kořínek**	Josef	vojín	1918	8. 3. 1943
Průdek***	Rostislav	desátník	1915	9. 3. 1943
Spáčil*	Josef	vojín	1917	10. 3. 1943
Šeľemba**	Štefan	vojín	1921	8. 3. 1943

* uprchl ze zajetí

** přežil zajetí

*** zraněný uprchl z nemocnice v Charkově, skrýval se u civilního obyvatelstva

Dovětek: Kromě výše uvedených padli do zajetí des. Karel Egger, des. Imrich Kuric (Kuruc), voj. Vasil Maksimišinec (Maximišinec), des. Jiří Šmolík a voj. František Šnajdr (Schneider). Těchto pět se ve větší či menší míře dalo do služeb Němcům, čímž si chtěli zajistit své přežití. To se jim ve směr podařilo (pouze u des. Karla Eggera to není oficiálně ověřeno), ale po válce byli v Československu odsouzeni k trestům 15–20 let odnětí svobody.

Samostatnou kapitolu tvoří osud voj. Josefa Svítka. Ten 13. března zběhl, vyčkal příchodu Němců, upadl do zajetí, ale uprchl domů na Volyň. Dne 17. března zatčen, následně polním soudem 1. čs. armádního sboru odsouzen za zbabělost k trestu smrti a 16. ledna 1945 zastřelen ve Snině popravčí četou.

Poznámka:

Osud voj. Kořínka upřesnil Jiří „Lobkas“ Klůč. ■

Dva Československé válečné kříže 1939 „in memoriam“

Ve Sborníku důvěrných výnosů a nařízení č. 19/43 vydaném exilovým Ministerstvem národní obrany v Londýně dne 1. prosince 1943 si můžeme přečíst jména mnoha těch, kteří, jak praví citace: „hrdinně bojovali a padli u Sokolova“ a byli vyznamenáni Čs. válečným křížem 1939 *in memoriam*. Takovýto kříž s pořadovým číslem 953 obdržel voják Josef Spáčil, kmenové číslo 425/m.

Na snímku z března 1942, pořízeném v Kujbyševu, vidíme skupinu osmi čs. letců, kteří se v té době chystali na cestu ze SSSR do Velké Británie. Vojín Josef Spáčil zcela vpravo. Zcela vlevo vidíme rotného Jana Feráka, který se aktivně zúčastnil občanské války ve Španělsku jako pilot bombardovacího letounu. (Sbírka Jiří Rajlich)

Snad tomu chtěla náhoda, ale k překvapení mnohých veteránů z bojů o Sokolovo, nyní příslušníků 1. čs. samostatné brigády v SSSR, se právě na začátku onoho prosince u štábu jednotky ohlásil domněle padlý voj. Spáčil a při výslechu na 2. oddělení štábu (zpravodajském) podal jeho přednostovi nadporučíku Ludvíku Engelovi rozsáhlé svědectví o svém zajetí, věznění a útěku. Protože se tento protokol dodnes dochoval ve fondech Vojenského ústředního archivu – Vojenského historického archivu, můžeme se s jeho dramatickým osudem seznámit.

Vojín Josef Spáčil byl příslušníkem 2. roty, která 9. března večer vyrazila od Artuchovky k demonstrativnímu útoku na Sokolovo a obsadila několik stavení na severovýchodním okraji obce. Spáčil ještě zaregistroval, že zraněný nadporučík Kudlič předal velení rotnému Tesaříkovi. Ten opět zavelel k postupu vpřed. Spáčil tedy vyrazil po jakési cestě, avšak ztratil optický kontakt se spolubojovníky a pouze slyšel jejich hlasy. Když se před ním objevil německý obrněný automobil, hodil na něj protitankový granát, ale byl lehce zraněn střelbou

ne přátelských vojáků chránících obrněnce. Ty zahnal dávkou ze své automatické pušky AVT. Následně se snažil umlčet protivníky kulomet, ale byl přitom zasažen střepeňmi granátu, které mu způsobily zranění obličeje, pravého ramene a obou rukou. V důsledku těchto četných zranění omdlel. I když chvílemi přicházel k vědomí, vždy při pokusu odplížit se ke svým upadal znovu do mdlob. Nechtěl za žádnou cenu padnout do zajetí, dokonce se pokoušel zastřelit, ale k vykonání úmyslu mu vadil bodák nasazený na pušce. Snažil se zamaskovat rákosím, v domnění, že až mu to stav umožní, pokusí se proklouznout zpět do Artuchovky.

Naděje se ukázaly jako liché, protože hned 10. března ráno jej dva Němci našli, odzbrojili a odnesli do míst poblíž kostela a posléze na nějaký štáb. Zde se Spáčil setkal s dalšími deseti zajatými československými vojáky, z nich někteří byli zranění. Němečtí důstojníci zde vojáky vyslyšali více-méně formou rozhovoru, přičemž si poněkud překvapivě nečinili žádné písemné záznamy.

O den později Němci naložili některé zajatce včetně Josefa Spáčila na nákladní auto a odvezli

Československý válečný kříž 1939

V rotě Sochorových automatčků sloužil Josef Spáčil jako výkoný rotmistr. Zde příslušníci roty na přelomu let 1943 a 44 v prostoru Bílé Cerkve, zleva voj. Michal Kovtan a svob. Pavel Derbal.

je na nádraží v obci Lozovaja. Odtud 12. března pokračovali vlakem do Pavlogradu, kde byli nezranění oddělení od zraněných. Spáčil zůstal už pouze ve společnosti do nohy a ruky zraněného vojína Kurta Pressburga z 1. roty a vojína Ludvíka Hoffmanna z kulometné roty s omrzlinami na nohou. Trojice dorazila do zajateckého tábora v Dněpropetrovsku a tam se Spáčilovi a Pressburgovi konečně dostalo jistého ošetření a Hoffmann byl odvezen údajně do nemocnice.

Po měsíci, 7. dubna, zbývající dva Čechoslováci přemístili do vesnice Smela poblíž Čerkas, kde se nacházel zajatecký lazaret a v místním cukrovaru také zajatecký pracovní tábor. Od konce května začali v cukrovaru pracovat i Spáčil s Pressburgem. Josef Spáčil se po dvou týdnech pokusil s několika rudoarmějci o útěk, bohužel bezúspěšně. Byl dopaden a vrácen zpět do cukrovaru, kde pracoval až do září, snad pod dohledem gestapa.

Dne 19. září naložili Němci část zajatců včetně Josefa Spáčila do vlaku, který je měl odvézt do koncentračního tábora v Proskurově. Po několika dnech jízdy, 28. září, se poblíž obce Gorodiště (západně Fastova) podařilo uvězněným proříznout stěnu vagonu. Útěk byl korunován úspěchem navzdory tomu, že strážníci z vlaku po uprchlících stříleli, podobně jako maďarští vojáci hlídající trať. Spáčil se společně s dvěma rudoarmějci ukryli v lese a 7. října se s pomocí místního obyvatelstva spojili

Josef Spáčil nar. 26. ledna 1917 v Buchlovicích, okr. Uherské Hradiště. Vyučil se strojním zámečnickem a v rámci předválečné akce „1000 nových pilotů republiky“ absolvoval letecký výcvik a jako sportovní pilot samostatně nalétal 36 hodin. Dne 24. února 1942 byl prezentován u vznikající čs. jednotky v Buzuluku. Už po několika týdnech se chystal odcestovat ve skupině osmi čs. letců, vedené plukovníkem Berounským, do Velké Británie. Ze zatím neznámých důvodů byl 21. dubna 1942 v Murmanskú sovětskými orgány zadržen a proto nestihl odplout společně s ostatními na palubě lehkého křižníku HMS Edinburgh. Ten byl potopen 2. května v Barentsově moři po střetu s německými ponorkami i hladinovými loděmi, přičemž zahynul i plukovník Berounský. I když se zbytek letců zachránil, čtyři z nich stejně neunikli svému osudu při katastrofě lehkého křižníku HMS Trinidad, potopeného německými letadly 14. května. Sověti vojína Josefa Spáčila brzy nato propustili, ale místo plavby po moři jej čekala cesta zpět do Buzuluku a pak i boj u Sokolova...

Obsluha 45mm protitankového děla kdesi ve slovenských horách. U protitankové roty 2. pěšího praporu, vyzbrojené těmito kanóny, prožil rtm. Josef Spáčil své poslední dny.

s partyzánským oddílem „Ščors“, operujícím v okolí. Od počátku listopadu se tento oddíl sloučil s „jednotkou Groznyj“ (snad oddíl hloubkového průzkumu) a 14. listopadu poblíž obce Makarovo na silnici Kyjev-Žitomir přešel frontovou linii na stranu Rudé armády. Zhruba po dvou týdnech se mu podařilo dostat se zpět ke své československé jednotce, jež se v té době naštěstí nalézala poměrně nedaleko Kyjeva. Tady absolvoval výše zmíněný výslech na 2. oddělení štábu a předal dokumenty o své činnosti v rámci partyzánského hnutí sovětskému styčnému důstojníkovi majoru NKVD Kambulovovi.

Jeho zpravodajské prověření proběhlo poměrně rychle a pravděpodobně bez větších potíží, takže už 4. prosince 1943 nastoupil službu u roty Sochorových automatčků, součásti tankového praporu 1. čs. samostatné brigády.

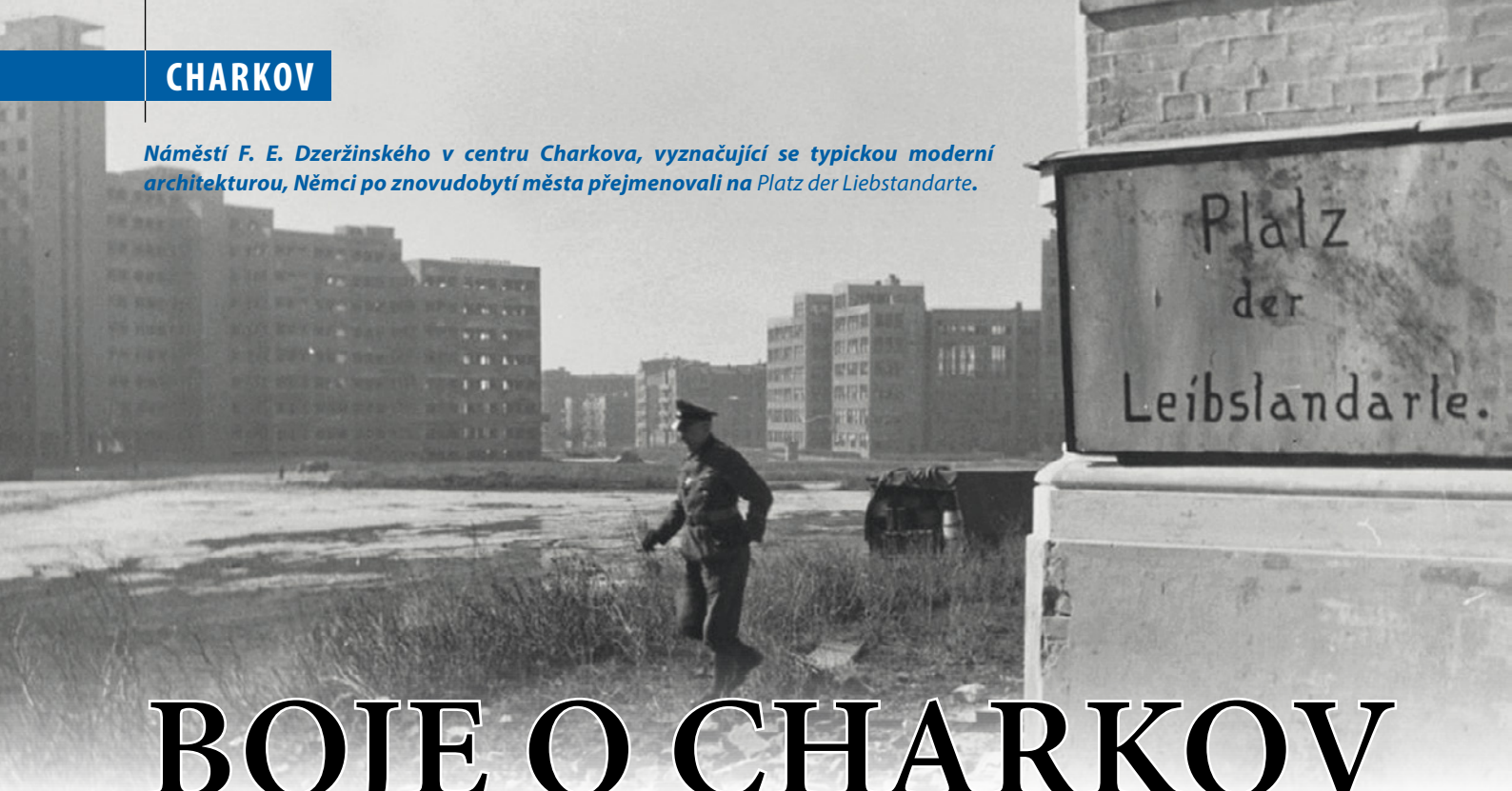
O dalších etapách frontových osudů Josefa Spáčila zatím víme méně. Do závěru roku 1944 byl povýšen do hodnosti četaře a získal druhý Čs. válečný kříž 1939. Na přelomu let 1944 a 1945 sloužil jako velitel čety 45mm protitankových děl u protitankové roty 2. polního praporu 1. čs. brigády.

Když v lednu 1945 při postupu 1. čs. sboru na Spišské Podhradie u vesnice Široké narazil 2. polní prapor na německá polní opevnění, zničila Spáčilova kanónová četa přesnými zásahy čtyři dřevozemní pevnůstky se třemi těžkými a jedním velkorážným kulometem. Četař Spáčil byl za úspěšné vedení boje navržen k vyznamenání Čs. medailí za chrabrost před nepřítelem, ale v tomto případě bohužel bez výsledku.

Dne 7. března, v době bojů u Liptovského Sv. Mikuláše, byl Josef Spáčil jmenován rotmistrem pěchoty v záloze. Při zahájení poslední série útoků na město 31. března 1945 vedla pěchota 2. praporu boje v prostoru mezi obcemi Bobrovec a Jalovec. Když nepřítel nasadil do protiútoků několik samohybných děl, valná část nováčků nevydržela nápor a začala panicky ustupovat. Na místě zůstalo jen několik veteránů, převážně vojáci Spáčilovy čety, rozmístěné na kótě 914. Protitankovci ze svých děl vypálili více než 150 granátů a ve spolupráci s dělostřelci 3. čs. brigády německý útok odrazili, ale rotmistr Josef Spáčil přitom zahynul. Za statečnost v posledním boji jej zastupující velitel praporu npor. Arnošt Steiner navrhl k vyznamenání 3. čs. válečným křížem 1939. Jeho udělením se Josef Spáčil stal zřejmě jediným vojákem naší zahraniční armády v letech 2. světové války, který obdržel toto vysoké vyznamenání dvakrát „in memoriam“.

Rotmistr Josef Spáčil našel místo posledního odpočinku nejprve v obci Jalovec, později byly jeho ostatky přeneseny na čestné pohřebiště nad Liptovským Mikulášem. Jeho hrob se nalézá v řadě VI jako 13. v pořadí. Čest jeho památce! ■

Náměstí F. E. Dzeržinského v centru Charkova, vyznačující se typickou moderní architekturou, Němci po znovudobytí města přejmenovali na Platz der Leibstandarte.

BOJE O CHARKOV v únoru a březnu 1943

Milan Kopecký

2. část – NĚMECKÁ PROTIOFENZÍVA

V době, kdy tankový sbor SS završoval porážku vyčerpaných tankistů Rybalkovy armády u Kegičovky a XXXXVIII. tankový sbor pozvolna tlačil obránce úseku mezi Merefou a Zmijevem k řece Mži, zastavila 40. armáda na pravém křídle Voroněžského frontu svůj postup na úrovni řeky Psjol a přešla zde 2. března do obrany. Velitel armády generálporučík K. S. Moskalenko musel následně předat tři ze svých střeleckých divízi svému sousedovi vlevo – 69. armádě M. I. Kazakova, která nyní začala s přípravou obrany Charkova od západu a jihozápadu. Moskalenko-ovi tak k obraně 120 km dlouhého úseku prakticky zbyly tři prořídlé střelecké divize a jeden oslabený tankový sbor.

Německá protiofenziva odstartovala v plné síle 6. března a primárně mířila na sovětská postavení v oblasti Nové Vodolagy. Na město samotné, hájené 253. střeleckou divízi a 195. tankovou brigádou, postupovala divize *Das Reich* a manévrem od východu obránce téměř odřízla. Útvary divize SS *Leibstandarte Adolf Hitler* vrazily ve dvou proudech na sever ve směru na město Valki a do oblastí západně Vodolagi. V průběhu dne se na levé křídlo útočícího tankového sboru SS připojila i divize *Totenkopf*. Po těžkých bojích se převážná část sovětských jednotek večer 6. a v průběhu 7. března stáhla k Ljubotinu, vzdáleného asi 15 km západně Charkova.

Kirill Semjonovič Moskalenko (1902–1985), v době operace Hvězda generálporučík, velitel 40. armády. Na snímku z pozdějšího období v hodnosti generálplukovníka. Na levé kapse je patrný i Čs. válečný kříž 1939 in natura.

Úder však nedopadl pouze na divize 3. tankové armády, ale události začaly nabývat spád i v úseku 69. armády, kde se divize *Grossdeutschland* vrhla proti postavením 160., 180. a 305. střelecké divize. Tlak na tuto armádu vzrostl i zapojením ostatních sil armádního sboru *Raus* (167., 168. a 320. pěší divize). Generálporučík Kazakov si dobře uvědomoval, že se Němci pokouší od sebe oddělit svazky jeho a Rybalkovy armády a tak se snažil místo styku všemožně posílit.

Také 8. března tankový sbor SS ve svém úsilí dobýt Charkov nijak nepolevil, divize SS *Leibstandarte Adolf Hitler* obchvátla odpoledne Ljubotin od severu a divize SS *Totenkopf* s podporou částí divize *Grossdeutschland* donutila ustoupit 48. gardovou střeleckou divizi a navečer obsadila Starij Měrčik. Další den ráno dobyla divize SS *Das Reich* Ljubotin a pokračovala podél železniční trati od Boguduchova přímo na Charkov. Jejím postup však načas zbrzdily nově nasazená 19. střelecká divize

a tanky 86. tankové brigády společně se zbytky 48. gardové střelecké divize. Další dvě divize tankového sboru SS, tedy *Leibstandarte Adolf Hitler* a *Totenkopf*, pronikly poblíž obce Děrgači přes řeku Uda a stočily se na východ. V postupu jim bránili pouze kavaleristé 6. gardového jezdeckého sboru, kteří se tím zároveň snažili zabezpečit narušené místo styku mezi 3. tankovou a 69. armádou.

Paralelně s útokem tří divízi tankového sboru SS na Char-
kov zvýšil armádní sbor Raus svůj tlak na 69. armádu, zejména
tak činila jeho divize tankových granátníků *Grossdeutschland*
svým postupem na Bogoduchovo, hájené 270. a 305. střelec-
kou divízi. V té době právě sem dorazily tři „posilové“ divize
(107., 180. a 340. střelecká divize) z Moskalenkovy 40. armády
a začaly připravovat protiútok, který měl uzavřít německý vlom
mezi Rybalkovou a Kazakovovou armádou. Jejich akce, provedená
10. března, ale prakticky nepřinesla hmatatelný výsledek.
Granátníci divize *Grossdeutschland* pokračovali v postupu
a 11. března obsadili jižní předměstí Bogoduchova, zatímco
jeden pluk divize *SS Reich*, určený k jejímu posílení, dobyl Kras-
nokuckoje a Murafu, čímž byly přerušeny sovětské linie i mezi
69. a 40. armádou. Večer už Bogoduchov padl do německých
rukou úplně. Tři „posilové“ divize ustoupily na severovýchod
a promíchaly se zde se svazky ustupující 69. armády. Celé usku-
pení se nyní už nalézalo i pod náporem německé 167. a 320.
pěší divize, posílených bojovou skupinou *SS Thule*. V té době
na nepočetnou 40. armádu záutočil LII. armádní sbor ze sesta-
vy německé 2. armády. Krize Voroněžského frontu opět zesílila.

Mezitím tankový sbor SS učinil další kroky k ovládnutí Char-
kova. Jádro divize *SS Reich* se 10. března probojovalo přes od-
por 19. střelecké divize a 86. tankové brigády na západní okraj
města, zatímco *Leibstandarte Adolf Hitler* a *Totenkopf* postupo-
valy prostorem severně. První z nich se odpoledne dostala až
na severní a severovýchodní předměstí. Velitel města, generál-
major J. J. Bělov sice přeskupil své síly a situaci na dva dny sta-
bilizoval, ale nedokázal zabránit tomu, aby Němci silami divize
SS Totenkopf nezačali s přípravami hlubokého obchvatu celého
Charkova. Ten divize skutečně zahájila v noci z 12. na 13. břez-
na a do večerních hodin dosáhla města Rogan, čímž zbavila
svazky 3. tankové armády vět-
šiny ústupových tras. Zbývající
dvě divize tankových granátní-
ků SS zlomily 13. a 14. března
odpor jednotek Rudé armády
v Charkově samotném, Vo-
roněžský front už držel jen již-
ní a jihovýchodní okraj města.
Ve spolupráci s 6. a 11. tanko-
vou divízi, které překonaly řeku
Mžu na úseku 62. gardové divi-
ze, pak mělo dojít k obklíčení
veškerých zbývajících sil 3. tan-
kové armády na jih a jihový-
chod od Charkova.

**Erich von Lewinski – Manstein (1887–1973), v bojích o Char-
kov velitel Skupiny armád Jih,
na snímku 2. pol. 30. let ještě
v hodnosti generálmajora**

V noci ze 14. na 15. března
obdržel generálporučík Rybal-
ko svolení velitele frontu s vy-
klizením Charkova a k ústupu
za Severní Donec. Němci se sa-
mozřejmě snažili poslední obránce zničit a tak se část tanků
divize *SS Reich* pokoušela vytlačit jednotky pod velením ge-
nerálmajora Bělova z průmyslové zóny na východním okra-
ji města směrem k obklíčovací linii, vytvořené druhou částí
této divize a divízi *SS Totenkopf*. Bělovovi vojáci se po tvrdých
bojích a za značných ztrát dokázali organizovaně probít
a 16. března se nakonec spojili se sovětskými hlavními silami
v prostoru severovýchodně města.

Z čelistí, svírajících se v prostoru jižně Charkova, vyklouz-
ly nejen 25. a 62. gardová střelecká divize a 1. čs. prapor, což
ostatně víme z popisu bojů u Sokolova, ale také zbytky 12. tan-
kového sboru, 48. gardová střelecká divize, 253. střelecká

**Unavení granátníci tankového sboru SS odpočívají v ruinách
Charkovského traktorového závodu (nezaměňovat s lokomo-
tivkou, v době války závodem na výrobu tanků). Vojáci jsou
v převážné většině vyzbrojeni pouze opakovačkami, samopal
není vidět žádný.**

a 195. tanková brigáda i další útvary a jednotky. Generálplukov-
níku Golikovovi se v této době s pomocí poměrně málo opotře-
bovaných svazků, převelených ze sestavy Jihozápadního frontu,
podařilo po 16. březnu stabilizovat jižní část fronty podél linie
Severního Donec. Podobně se stalo i na levém křídle vyčerpané
69. armády. Zde v oblasti Krasnopolje německé síly také nara-
zily na rozhodný odpor, tentokrát dvou nově nasazených divi-
zí – původně ze sestavy 38. armády – a téměř se zde zastavily.
Nyní už postupovaly k severu pouze německé tankové svazky,
nasazené proti styku 40. a 69. armády. Divize *Grossdeutschland*

**Erhard Raus (1889–1956),
v době bojů o Charkov veli-
tel improvizovaného sboru
Raus, na snímku už jako ge-
nerál tankových vojsk**

ve spolupráci se 167. pěší divi-
zí u Tomarovky obklíčila sovět-
skou 161. střeleckou divízi (tzv.
kotel na řece Uda) a tankový
sbor SS dne 18. března rozprá-
šil 160. a 270. střeleckou divízi
a dobyl Bělgorod, ale zde se už
zastavil a jeho síly byly nasaze-
ny pouze k lokálním výpadům
a k dočištění získaného prosto-
ru. Nebylo divu, z jeho sestavy
zahynulo či bylo zraněno asi
12 000 mužů.

V noci z 18. na 19. března se
s pomocí 3. a 5. gardového tan-
kového sboru z obklíčení probi-
la 161. střelecká divize, i mnoho
vojáků z ostatních rozprášených
a obklíčených střeleckých divízi
uniklo na východ za Severní Do-
nec. Za sebou zanechali pouze svou výzbroj a vozidla, většinou
už bez jakéhokoli paliva. Krátce poté, 21. března, se do charkov-
ské oblasti přesunula 21. armáda generálporučíka I. M. Čistáko-
va a posílila oslabené místo na styku 40. a 69. armády, čímž se
Voroněžskému frontu podařilo zabezpečit celou svoji linii.

Charkovsko-kurská operace, takzvaná „Třetí bitva o Char-
kov“, poslední výrazné německé operační vítězství na východní
frontě, skončila 23. března 1943. Velitelům Rudé armády
přinesla vystřízlivění z přehnaného optimismu, německým
maršálům a generálům naopak, jak ukázal průběh následujících
operací, nalila neoprávněných nadějí vrchovatou měrou.
Ale to už je jiná část historie II. světové války. ■

Kapitán Bohumír Lenc – Lomský vyvolává při slavnostním nástupu jména těch, kteří v bitvě u Sokolova položili své životy

VÝZNAM SOKOLOVA

Miroslav Brož, Milan Kopecký,
Milan Mojžíš, Petr Sehnálek

Bojové nasazení 1. československého samostatného polního praporu v SSSR nebylo z hlediska událostí na sovětsko-německé frontě klíčové a ani ve třetí bitvě o Charkov rozhodující. Naše jednotka, ač nepatrná, však byla po britském stíhacím wingu (křídle), nasazeném na podzim 1941 u Murmanska, další spojeneckou jednotkou, která ale jako první zasáhla do pozemních bojů na východní frontě. Houževnatým odporem proti jádru sice oslabené, ale velmi zkušené 6. tankové divize, se českoslovenští vojáci plně vyrovnali zkušeným příslušníkům gardových jednotek a vysloužili si uznání sovětského, ale i nepřátelského velení. Německé dokumenty zmiňují těžký boj a navyšují odhad počtu obránců čtyřnásobně, přestože jejich útvary převyšovaly naše početní stavy a měly podporu desítek kusů obrněné techniky. V době útoku již nepřítel změnil své operační plány a místo přechodu řeky Mža se pokoušel přes Sokolovo obchvátit Taranovku, jejíž obrana mu komplikovala další postup. Houževnatá obrana Sokolova ale zdržela německé plány na dobytí Taranovky minimálně o dva dny, a tím

Zlatá hvězda hrdiny Sovětského svazu

se zapsala do slavných kapitol československé vojenské historie. Přestože prapor ztratil přes 230 příslušníků (mrtvých, raněných a nezvěstných) zůstal i nadále bojeschopný a mohl vést další operace. Velitelé všech stupňů osvědčili své velitelské schopnosti a vedli své muže vlastním příkladem, o čemž svědčí i jejich ztráty. Padli 3 velitelé rot, 9 velitelů čet či jejich zástupců a 14 velitelů družstev a mnozí další byli zraněni.

Československý prapor obdržel pochvalná uznání od nadřízených velitelství a o jeho úspěšném nasazení informovala na počátku dubna Sovětská informační kancelář. Výnosem prezidia Nejvyššího sovětu SSSR byla nadporučík Otakar Jarošovi, jako prvnímu cizinci v době Velké vlastenecké války, udělena in memoriam Zlatá hvězda hrdiny Sovětského svazu a Leninův řád. Plukovník Ludvík Svoboda, obdržel taktéž Leninův řád a kapitán Bohumír Lenc – Lomský Řád Vlastenecké války I. stupně. Dále bylo uděleno 14 Řádů rudého praporu, 20 Řádů Vlastenecké války II. stupně, 22 Řádů rudé hvězdy, 26 medailí „Za odvahu“ a jedna medaile „Za bojové zásluhy“. Vynikající bojový výkon u Sokolova ocenila i československá vláda v Londýně a 88 příslušníků 1. čs. samostatného praporu bylo vyznamenáno Čs. válečným křížem 1939 (z toho 25 in memoriam) a 77 obdrželo Čs. medaili „Za chabrost před nepřítelem“.

Hrdinným vystoupením v bojích u Sokolova, příslušníci 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR ukázali před očima celého světa, že se Čechoslováci nejen nesmířili s nacistickou okupací, ale naopak jsou odhodláni bojovat za osvobození své vlasti. Byl to však teprve začátek dlouhé bojové cesty čs. jednotek v SSSR, ve kterých bojovníci od Sokolova tvořili jejich jádro. Po skončení války si většina bývalých příslušníků praporu našla civilní zaměstnání, část zůstala sloužit v armádě a někteří se stali vysokými důstojníky, řediteli podniků, ministry, náměstky ministrů, ale také významnými umělci. Jejich velitel armádní generál Ludvík Svoboda, byl dokonce zvolen prezidentem republiky. Řada bývalých bojovníků však po únoru 1948 skončila ve vězení, a další opět emigrovali do nejrůznějších zemí celého světa. ■

Velitel 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR plk. Ludvík Svoboda čte rozkaz o udělení sovětských řádů a medailí za hrdinství v bitvě u Sokolova

Bojovou zástavu 1. čs. samostatná brigáda podědila po 1. čs. samostatném polním praporu. Zde zástava při přísaze v Novochofersku.

OD PRAPORU K BRIGÁDĚ

Miroslav Brož, Milan Kopecký, Milan Mojžíš

Po měsíčním odpočinku, doplnění stavů a zahájení výcviku v ukrajinské vesnici Veseloje se 9. května 1943 přesunulo 670 bojeschopných příslušníků 1. československého samostatného polního praporu do nového posádkového města – Novochoferska. Druhý den sem přijelo z Buzuluku i 1410 příslušníků záložního pluku. Okamžitě byl zahájen intenzivní výcvik nově příchozích. Na výcvik jednotlivce navázal výcvik družstva, pak čtyři, přičemž se využívalo zkušeností z bojů u Sokolova. Současně byla zřízena důstojnická a poddůstojnická škola a řada příslušníků praporu, kteří se osvědčili v předchozích bojích, nastoupila do sovětského tankového učiliště v Tambově a dalších učilišť Rudé armády. Kromě toho sovětské velení poskytlo brigádě i 169 zkušených instruktorů a specialistů.

S přílivem posil bylo zřejmé, že jednotku se podaří rozšířit do vyššího celku, a tak se na zasedání smíšené československo-sovětské komise začala projednávat její nová struktura. Výnosem československého exilového ministerstva národní obrany z 18. května 1943 bylo nařízeno sloučení 1. čs. záložního pluku v SSSR a 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR a vytvoření Československé vojenské jednotky v SSSR, jež se měla skládat z pěší brigády a náhradního praporu. Rozkazem prezidenta republiky Dr. E. Beneše byl velitelem československých jednotek v SSSR jmenován plukovník Jan Kratochvíl, zatímco plukovník Ludvík Svoboda byl jmenován velitelem 1. čs. samostatné brigády v SSSR. První brigádní rozkaz nesl datum 12. června 1943.

Zásluhou náčelníka Československé vojenské mise v Moskvě plukovníka Heliodora Píky proudili ze sovětských gulagů k československé jednotce i českoslovenští občané z Podkarpatské Rusi, kteří přežili věznění za nedovolený přechod do SSSR. Počátkem července do Novochoferska dorazila také dvousetčlenná skupina bývalých slovenských vojáků nadporučíka Pavola Marcellyho, kteří odmítli dále sloužit fašistické vládě Slovenského štátu a 29. ledna 1943 přešli na Kavkaze na sovětskou stranu. Důstojnický sbor brigády doplnilo 118 absolventů důstojnické školy, dále se rozšířil i příchodem deseti slovenských důstojníků a příjezdem 9 důstojníků ze Středního východu. K 7. červenci tak početní stav brigády dosáhl 3 130 osob. Poté proběhla reorganizace brigády, vycházející z velké míry ze

Plukovník Jan Kratochvíl, který po příjezdu z Velké Británie převzal velení záložního pluku a 18. června 1943 byl jmenován velitelem všech čs. jednotek v SSSR

sovětských organizačních zásad, umožňujících v budoucnu přechod na vyšší celky. Jednotka zahrnovala dva pěší prapory, dělostřelecký oddíl, protitankový dělostřelecký oddíl, tankový prapor s rotou automatčků-rozvědčků, protiletadlový oddíl, spojovací a ženijní rotu, štábní rotu se štábem brigády, velitelskou a jezdeckou četou, četou polních četníků a osvětlu, rotu pomocnou s polním prokurátorem, hospodářskou správu brigády, intendanci, technickou automobilní a technickou zbrojní správu, autorotu a rotu zdravotní se zdravotní a veterinární službou.

Za pouhé čtyři měsíce se podařilo 1. čs. brigádu plně zorganizovat, vycvičit a vyzbrojit nejmodernější sovětskou technikou, včetně tanků a dělostřelctva. Dne 12. září 1943 brigáda slavnostně převzala bojovou zástavu a další dny už probíhala příprava odjezdu na frontu a na plný stav se doplňovala tanková

a dělostřelecká technika. Posledního zářijového dne se konala poslední přehlídka všech jednotek 1. čs. samostatné brigády v SSSR před odjezdem na frontu, při níž byly slavnostně pojmenovány jednotlivé střední tanky jejího tankového praporu. Početní stav nakonec dosáhl 105 důstojníků, 27 rotmistrů, 876 poddůstojníků, 2 116 vojáků a 172 příslušníků Rudé armády. Mezi příslušníky odjíždějícími na frontu bylo zařazeno i 82 žen. Brigáda se v listopadu 1943 pak úspěšně zapojila do osvobození Kyjeva a bojů na pravobřežní Ukrajině. ■

Budova velitelství 1. čs. samostatné brigády v SSSR v Novochofersku

ODKAZ BOJŮ U SOKOLOVA

Jiří Klúč

Záběry z natáčení filmu *Sokolovo*, za kulometem Jan Kanyza v roli Hynka Voráče

První boj československých vojáků na východní frontě se již v průběhu války stal jedním se symbolů přátelství Československa se Sovětským svazem. V poválečném období se pak bitva stala jedním z pilířů komunistické propagandy a historiografie. Stále více docházelo k ideologickému překrucování událostí a zneužívání jejího odkazu.

Odkaz bojů u Sokolova byl poprvé významněji připomenut u příležitosti jeho 5. výročí v březnu 1948. Na základě vládního

usnesení byla zřízena Sokolovská pamětní medaile, kterou byli vyznamenáni všichni příslušníci praporu, vybrané útvary armády či někteří politici. Opomíjeným faktem u příležitosti tohoto výročí zůstávají okolnosti přejmenování západočeského města Falknov nad Ohří na Sokolov. Rozhodnutí o přejmenování bylo schváleno MNV na základě referenda obyvательства. Slavnostní přejmenování se konalo 31. března

Známka tzv. Londýnské emise s portrétem Otakara Jaroše

Po Sokolovu byly dále pojmenovány ulice, náměstí, továrny a vojenské útvary. Boj u Sokolova inspiroval vládní představitel při pojmenování stanice metra na lince C, kde byla v květnu 1974 otevřena stanice Sokolovská (současná Florenc). Lokomotivka ČKD dostala čestný název Sokolovo a dnešní sportovní klub Sparta se v minulosti nazýval Spartak Sokolovo.

Námět bojů o Sokolovo se objevil i na několika poštovních známkách. Portrét Otakara Jaroše byl vydán v rámci tzv. Londýnské emise již v roce 1945 a též na sovětské poštovní známce z roku 1969 o nominální hodnotě 4 kopějky. U příležitosti 25. výročí boje byla vydána známka o nominální hodnotě 30 haléřů v celkovém nákladu více než šesti milionů kusů.

Asi nejznámější připomínkou prvního boje našich vojáků na východní frontě se stal film *Sokolovo* od režiséra Otakara Vávry. Byl natočen od podzimu 1973 do léta 1974 na autentických místech ukrajinského Sokolova, ale i v různých českých lokacích. Pro natáčení bylo typické, že tvůrci povětšinou bojovali s nedostatkem sněhu. Ten se s větší či menší mírou úspěchu pokoušeli nahrazovat různými prostředky, jako například kuličkami pěnového polystyrenu nebo bílou barvou. První přípravy k natočení filmu pocházejí již z roku 1949, kdy byl sepsán ve spolupráci s Bedřichem Reicinem scénář, plánovaný projekt byl nicméně zrušen a obnoven až v době normalizace. Natáčení probíhalo za přímé podpory ÚV KSČ a celkové náklady se vyšplhaly až na tehdejších 28 milionů Kčs (!), což z Vávrova díla dělá skutečný velkořím. Smutným faktem bohužel zůstává, že krátce po premiéře začal být představitel hlavní role kpt. Jaroše Martin Štěpánek perzekvován, což vyústilo v hercovu emigraci a zakázání promítání filmu.

Armáda poválečného Československa se hrdě hlásila k tradicím bojů u Sokolova. Dokazuje to i fakt, že přímým historickým pokračovatelem vojenských tradic 1. čs. samostatného polního praporu se stal pěší prapor 38 dislokovaný v Berouně. Ten od 3. března 1948 užíval historický název Sokolovský. V roce 1949 se reorganizoval na pluk a následně v říjnu 1950 na mechanizovaný pluk 38. U příležitosti 10. výročí osvobození ČSR byl název pluku upraven na 1. mechanizovaný s historickým přídávkem Sokolovský, bělocerkevský. Později byl útvar reorganizován na tankový pluk a v červnu 1975 v názvu doplněn o hrdinu Sovětského svazu kapitána Otakara Jaroše. Pluk byl až do svého zániku v roce 1993 dislokován ve Strašicích.

Celý poválečný odkaz bojů u Sokolova i jednotlivých vojáků by si zasloužil podrobnější zpracování a výše uvedené řádky jsou tak jeho pouhým náznakem. Přitom nelze opomenout osobnost kpt. Otakara Jaroše. I jeho jménem byly pojmenovány školy, vojenské útvary, ulice či náměstí a i zde byl jeho odkaz zneužit komunistickou propagandou. ■

Místní národní výbor v Sokolově
pořádá 31. března 1948
o 20. hod. v Hornickém domě

OSLAVU

5. výročí bitvy u Sokolova
bitvy, nejzávažnější pro naše národní a státní osvobození
a oslavu přejmenování našeho města na Sokolov

Těmto oslavám bude přitomen min. nár. obrany arm. gen. Ludvík Svoboda a poslanec ÚNS, předs. Osídlovací komise dr. B. Steiner

PROGRAM

1. Zahájení předsedou MRO
2. Kdož jste boji bojovníci, zpívá Dolnorychnovský pěvecký sbor za řízení p. Koutníka
3. Vyznam přejmenování našeho města, promluví předs. MNV Jar. Jindáček
4. Přelomí dekrét o čestném občanství z našeho města p. min. nár. obrany arm. gen. L. Svoboda a poslanci ÚNS dr. B. Steinerovi
5. O čestnosti a zahraniční situaci a o významu přejmenování města promluví min. nár. obrany arm. gen. Ludvík Svoboda
6. J. Mareš: Sokolovo - recituje Věra Pojarová
7. O významu bitvy u Sokolova promluví poslanec ÚNS dr. B. Steiner
8. Písně dětského sboru řídí S. Vitek

Přestávka

1. Koncert ruského pěveckého ženského souboru. Na pořadu jsou ruské národní písně a tance
2. Koncert vojenské hudby z Chebu. Na pořadu jsou skladby českých i ruských skladatelů
3. Hymny. Zpívá Dolnorychnovský pěv. sbor, řídí p. Koutník

Místní národní výbor vyzývá vřelou občanstvo, aby se zúčastnilo těchto oslav a dokumentovalo tím, že naše město přejmenované na Sokolov vzdává díky těm, kteří se první zasloužili o naši svobodu

Předseda MNV Jindáček v. r.

Plakat informující o 5. výročí bojů u Sokolova a přejmenování města Falknov nad Ohří na Sokolov

SOKOLOVO DNES

Milan Mojžíš, Milan Kopecký

Po roce 1989 se objevily komentáře, články i další práce, které se snažily bagatelizovat boj našich vojáků u Sokolova a jeho historický přínos. Byla to často nepřiměřená reakce na předcházející ideologické zneužití bojů na východní frontě, ale v mnoha případech i záměrné přeručování historie a dokonce revize výsledků 2. světové války, v některých případech kombinovaná i se snahou o zviditelnění jejích autorů. Naštěstí dnes, máme-li k tomu vůli, můžeme studovat a analyzovat dějiny bez ideologického a třídního přeručování. Proto se Československá obec legionářská významně podílí na obnovení národní hrdosti a uchovávání demokratických a bojových tradic v armádě a u občanů České republiky.

Boj u Sokolova, jako významný příklad odhodlání, hrdinství a sebeobětování československých vojáků, je významnou kapitolou naší novodobé vojenské historie a právem náleží mezi významné tradice Armády České republiky. Bohužel, 23. mechanizovaný prapor „Sokolovský“, který byl následovníkem 1. sokolovského, bělocerkevského tankového pluku hrdiny Sovětského svazu kapitána Otakara Jaroše, byl k 31. března 2004 v rámci reorganizace AČR zrušen, stejně jako 101. Spojovací prapor „kapitána Otakara Jaroše“, ze kterého vznikla 1. července 2013 Agentura komunikačních a informačních systémů. Naproti tomu v roce 2012 vyhlásil ministr obrany památným dnem rezortu Ministerstva obrany ČR mimo jiné i 8. březen, den, kdy se v roce 1943 čeští vojáci na východní frontě poprvé zapojili do bojů proti nacistickému Německu.

Československá obec legionářská ve spolupráci s Ministerstvem obrany ČR každoročně organizuje u příležitosti bojů u Sokolova setkání vedoucích představitelů MO a GŠ AČR s válečnými veterány a vojenskou veřejností na Valech. Mimo tyto tradiční akce uspořádala ČsOL v roce 2010 setkání bojovníků od Sokolova, kterého se zúčastnilo 9 z dvaceti dosud žijících přímých účastníků. V rámci šíření sokolovských tradic v armádě i na veřejnosti organizuje pěší rota aktivní zálohy plk. Jana Kubiše při Krajském vojenském velitelství Jihlava od roku 2010 na Vysočině Pietní pochod Charkov – Sokolovo, který připomíná přesun 1. čs. samostatného praporu k Sokolovu.

Při každém kulatém výročí organizuje ministerstvo obrany připomínku bojů přímo v Ukrajinském Sokolovu. U příležitosti sedmdesátého výročí bojů u Sokolova v roce 2013 se na Ukrajinu vydala v autobusech velmi početná výprava členů Československé obce legionářské, aktivních záloh, členů klubů vojenské historie a sympatizantů, aby 9. března společně s oficiální delegací ministerstva obrany, válečnými veterány a téměř třemi tisíci místními obyvateli uctili památku padlých v bitvě. Také pro letošní rok připravila obecně prospěšná společnost „Sokolovo“ s ministerstvem obrany a ČsOL řadu pietních a vzpomínkových aktů přímo na historických místech v Sokolovu a Charkově.

Hrdinství československých vojáků v bojích před 75 lety tedy nebylo zapomenuto, ale stalo se součástí bojových tradic Armády České republiky. Dnešního výročí se dožili čtyři přímí účastníci bojů. Jsou to Janina Černá-Malinská, Jarmila Halbrštátová-Kaplanová, Fedor Komár a Michal Demjan. Jim i všem ostatním účastníkům bojů u Sokolova je věnován tento Speciál. ■

Předseda ČsOL Pavel Budinský a dcera generála Svobody paní Zoe Klusáková-Svobodová s účastníky bojů u Sokolova u příležitosti připomínky oslav 70. výročí v roce 2013

Pokládání věnců u nemocnice v Charkově v rámci připomínky 70. výročí bojů u Sokolova v roce 2013

U příležitosti oslav 70. výročí bojů u Sokolova se v roce 2013 konala na autentických místech i rozsáhlá rekonstrukce boje